

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

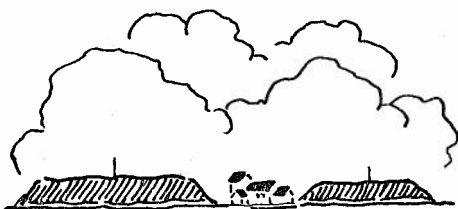
VEJLE AMTS ÅRBOG

1969

VEJLE AMTS AARBOG

1969

UDGIVET AF
VEJLE AMTS HISTORISKE SAMFUND

Omslagets motiv er hentet fra Skamlingsbanken efter et gammelt stik.

Skamlingsbanken er bl. a. kendt for de store folkefester, der holdtes her til støtte for danskhedens sag i Sønderjylland. Til minde om denne sags forkæmpere rejstes i 1863 den 16 m høje obelisk. I 1864 sprængtes den af prøjserne, men genrejstes i 1866.

Som et led i den store kommunalreform glider Skamlingsbanken den 1. april 1970 ind i den nydannede Christiansfeld storkommune og dermed tilbage til den landsdel, hvorfra den i 1864 kom til Vejle amt.

VEJLE AMTS AARBOG

UDGIVET AF

VEJLE AMTS HISTORISKE SAMFUND

1969

I KOMMISSION HOS
KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI A/S
KOLDING

Redaktionsudvalg:

Amtmand *A. Wamberg*, Vejle (formand).

Museumsinspektør, mag. art. *Sigvard Skov*, Koldinghus.

Redaktionssekretær *Axel Rude*, Vejle.

INDHOLD

1969

	Side
<i>Axel Rude</i> : Fhv. amtslæge, dr. med. Jakob Jakobsen	7
<i>Sigvard Skov</i> : Jakob Jakobsens forfatterskab ..	16
<i>Johs. E. Tang Kristensen</i> : Litterære minder om St. St. Blichers slægt i Vejle amt	29
<i>Henning Henningsen</i> : Kirkeskib i Sønder Bjært kirke	57
<i>Otto Asmus Thomsen</i> : Fra Vejle til Värmland (Harald Kidde)	63
<i>Aage Dyrkjøb</i> : Engum hospital	98
<i>Erik Schlanbusch</i> : Da jyderne opsagde Kristian II huldskab og troskab	105
<i>Christen Hvelplund</i> : Slavekrigen i 1848	114
<i>Per Ole Schovsbo</i> : Bidrag til en latinskoles historie — slægten Schovsbo	122
<i>Sigvard Skov</i> : Fra museerne	149
<i>Axel Rude</i> : Direktør Harald Hess	155
Regnskab	158
Årsberetning for året 1969	161

BIOGRAFISKE DATA OVER BIDRAGYDERNE TIL VEJLE AMTS AARBOG 1969:

- Axel Rude*, Vejle. Redaktionssekretær ved »Vejle Amts Folkeblad« (se årbogen 1966).
- Sigvard Skov*. Museumsinspektør, mag. art., Koldinghus (se årbogen 1966).
- Per Ole Siegmufeldt Schovsbo*, Århus. Født 18. december 1944, stud. teol., student Fredericia 1966.
- Henning Henningsen*, Helsingør. Født 20. oktober 1911, museumsinspektør, student Odense 1930, cand. mag. Århus 1936, dr. phil. København 1961, 1936 dansk lektor ved Hamborgs universitet, 1945 videnskabelig assistent ved Dansk Folkemindesamling, Kgl. Bibl., København, 1948 inspektør ved Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg. Videnskabeligt speciale: sømandskultur, -traditioner og -folklore.
- Svend Aage Dyrkjøb*, Kysthospitalet på Refsnæs. Født 16. marts 1904, hospitalsinspektør, forberedelse til seminarium 1919—20, præliminæreksamen (Københavns universitet) 1925, kontoruddannelse, bogholder, Vejlefjord Sanatorium 1920—23 og 1926—27, inspektør, Kysthospitalet ved Juelsminde 1937—42, inspektør, Kysthospitalet på Refsnæs fra 1942. Litterær og journalistisk virksomhed fra 1927 (m. a. Dansk Forfatterforening).
- Otto Asmus Thomsen*, København. Født 22. august 1907, redaktør, student fra Vejle højere Almenskole 1926, uddannet som journalist ved Vejle Amts Folkeblad, litteratur- og sprogstudier ved Københavns universitet, fra 1939 medarbejder ved Berlingske Tidende. Har udgivet digtsamlingerne *Saga* (1928), *Hverdag* (1940), *Spejlet* (1945), og *Stormen* (1949) samt skrevet talrige artikler i tidsskrifter og dagblade. Tidligere afhandlinger om Harald Kidde i Vejle Amts Aarvog 1966 og 1967.
- Kristen Hvelplund Jensen*, Vejle. Født 26. oktober 1895, pens. lærer, lærereksamen 1917 Silkeborg, førstelærer i Høver pr. Muldbjerg 1919—33, førstelærer i Bredal pr. Vejle 1933—63.
- Johannes Evald Tang Kristensen*, Nørresundby. Født 27. december 1906, overbibliotekar, biblioteksuddannelse, eksamen fra Statens Biblioteksskole. Historisk vejviser over egnen mellem Esbjerg, Varde, Ribe og Gørding. 1945. Jysk lune. 1941. Dansk lune. 1947. (Disse tre er skrevet s. m. N. Th. Mortensen.) Tordenkalven. 1947. Biblioteket på Overgaard. 1948. Træk af Vinding sogns historie. 1954 (s. m. Holger Axø). Gennem jyske egne. Uddrag af gamle rejseskildringer. 1692—1867. 1961. Medarbejder ved festskrift til H. P. Hansen. 1949. Og ved Læsnings glæde. 1960. Udgiver af: Evald Tang Kristensen: Danske sagn. Ny række III—VII. 1931—39. Evald Tang Kristensen. 1843—1943. En samling artikler og en bibliografi. 1943. Litteratur om Esbjerg, Esbjerg 1868—1943. Talrige artikler i Sprog og Kultur, Bøgvennen, Fund og Forskning samt i dagspressen.
- Erik Schlanbusch*, Randers. Født 27. juli 1939. Adjunkt. Cand. mag.

Forhenv. amtslæge dr. med. Jakob Jakobsen,
malet 1939 af Edvard Weie (1879—1943).
Maleriet findes i fru Jakob Jakobsens hjem.

FHV. AMTSLÆGE, DR. MED.

JAKOB JAKOBSEN

1905 — 1968

Den 4. oktober 1968 døde fhv. amtslæge, dr. med. Jakob Jakobsen paa Vejle Amts og Bys Sygehus.

1947 kom dr. Jakobsen i bestyrelsen for Vejle Amts historiske Samfund, og 1952 efterfulgte han forfatteren, museumsinspektør Rasmus Mortensen som redaktør af samfundets aarbog.

Dette var dr. Jakobsen til sin død.

Saa sent som under sidste sygehusophold diskuterede dr. Jakob Jakobsen den kommende aarbog med medlemmer af redaktionsudvalget, og selv da kræfterne faktisk var for smaa til en saadan anstrængelse, førte han personligt korrespondance med bidragydere og glædede sig over at være i stand til at skaffe udsøgt illustrationsmateriale til deres afhandlinger og give sine raad.

Det var karakteristisk for dr. Jakobsens karakter, arbejdsglæde og den interesse, han nærede for samfundets aarbog, der i saa høj grad prægedes af hans glæde over god typografi og historisk indsigt.

Selv skrev dr. Jakobsen en livfuld pen og havde i aarenes løb paa grundlag af omhyggelig kildegransk-

ning og et livfuldt sinds optagethed af emner, der stod hans hjerte nær, skrevet mange afhandlinger til Vejle Amts Aarbog. Saavel hans egne arbejder som de venlige raad, aarbogens redaktør gav andre bidragydere, røbede, at dr. Jakobsen vogtede over sprogets noblesse.

Denne side af fhv. amtslæge, dr. med. Jakob Jakobsens virke til gavn for aarbogen og Vejle Amts historiske Samfund vil blive uddybet af museumsinspektør, magister Sigvard Skov, der som medlem af redaktionsudvalget gennem en lang aarrække arbejdede intimt sammen med aarbogens redaktør.

*

Dr. med. Jakob Jakobsen, der blev 63 aar, var gaardejersøn fra Boslunde sogn i Sydvestsjælland.

Han blev student i 1924, tog medicinsk embeds-eksamen 1931, fik hospitalsuddannelse ved københavnske hospitaler, hvor især psykiatrien optog ham, og tog embedslægeeksamen 1933.

Jakob Jakobsen konstitueredes som amts- og kreds- læge i forskellige embeder, var reservelæge ved Skt. Hans Hospital fra 1938 til 1940 og blev dr. med. 1939. Han var lægekyndig sekretær i sundhedsstyrelsen fra 1934 til 1939.

Fra 1939 til 1942 var Jakob Jakobsen lægekyndig medicinalrevisor i sundhedsstyrelsen. 1941 fik han specialanerkendelse i psykiatri, og 1942 efterfulgte han amtslæge Ingbøl som amtslæge i Vejle.

Da dr. Jakobsen tog sin afsked i 1966, kunne han saaledes se tilbage paa 24 aar i embedet i Vejle.

Dr. Jakobsen var da 61 aar.

Beslutningen om at forlade det embede, han satte saa højt, skyldtes helbredshensyn.

I 1964 havde dr. Jakobsen gennemgaaet en alvorlig operation.

Han havde aldrig følt sig træt, hverken af embedet eller sin private praksis, men som den realitetsbetonede mand dr. Jakobsen nu engang var, begrundede han beslutningen paa sin egen maade.

Dr. Jakobsen fandt, at tilværelsen rummede saa megen tiltrækning for ham i al sin mangfoldighed, at han gerne ville prøve at tage brodden af de trusler, hans liv havde været ude for.

Han mente, at det bedst kunne lade sig gøre ved at være emeritus, og derfor blev Vejles amtslæge privatmand fra 1. april 1966.

Paa det tidspunkt kunne fhv. amtslæge, dr. med. Jakob Jakobsen med rette se hen til, at denne beslutning ville give ham en række arbejdsaar, der blandt andet skulle komme Vejle Amts Aarbog til gode, og over for bestyrelseskolleger og medarbejdere i redaktionsudvalget lagde han ikke skjul paa sin forventning herom, og de delte dr. Jakobsens glæde.

Men haabet gik ikke i opfyldelse.

Det sidste operative indgreb, som dr. Jakobsen gennemgik i sommeren 1968, var den femte operation inden for fire aar.

Denne gang kunne selv ikke dr. Jakobsens beundringsværdige viljestyrke og livsmod overvinde sygdomsangrebet, kræfterne slog ikke til, men sygelejet blev langt.

Selv udviste dr. Jakob Jakobsen under sin sidste strenge sygdom en sjælsstyrke og taalmod, der maatte skabe den største respekt hos omgivelserne for hans rent menneskelige egenskaber og markante væsen.

For de medarbejdere og venner, som den sidste tid besøgte dr. Jakobsen, var disse besøg paa en ejen-

dommelig maade præget af Jakob Jakobsens stærke personlighed, saa det blev patienten, der gav sine besøgende den fornødne ro og opmuntring. Dr. Jakobsen var lægen, der erfaringsmæssigt saa realistisk paa tingene, men samtidig uhyre sensitiv, og ønskede at skaane sine omgivelser.

Saa længe kræfterne strakte, bevarede dr. Jakobsen sit rige lune og denne evne til humoristisk pointering under en samtale, der var saa karakteristisk for ham.

*

Vejle Amts historiske Samfund mistede ved dr. Jakob Jakobsens død en skikkelse, der paa mange maader var farverig og absolut ikke skaaret over almindelig læst.

Der kunne være festivitas over Vejles amtslæge, naar han opflammet af en idé gik ind for en sag eller et menneske.

Dr. Jakobsens begejstring kunne paa en positiv maade smitte den kreds, han samarbejdede med, og som redaktør af Vejle Amts Aarbog havde han evnen til at se det væsentlige i de afhandlinger, der drøftedes i redaktionsudvalget.

Det fine ved denne sprogets vogter var ikke mindst den kendsgerning, at Jakob Jakobsen instinktivt følte, naar der laa en ægte glæde over historie og forskning bag en ikke altfor fuldkommen form. Saa gik han ind for afhandlingen — og i givet fald udførte han ofte selv et rosværdigt arbejde med hensyn til gennem korrespondance og mundtlig vejledning at være bidragyderen til hjælp ud fra sin rige erfaring. Dette blev gjort med takt, humor og forbavsende taalmodighed. Selv havde dr. Jakob Jakobsen temperament, men forstod at vurdere en endog skarp meningsud-

veksling efter dens praktiske værdi for den sag, som blev drøftet.

Blev hans vurdering positiv, udfoldede dr. Jakobsen en charme og et lune, der virkede afvæbnende. Ogsaa dette var en side af hans rigt nuancerede væsen, som man ikke ville undvære.

Dr. Jakobsen var en mand med en kunstners sind, bevægelige temperament og følsomhed holdt i balance af den kyndige læges nøgterne erfaring med hensyn til mennesker og hverdagens realiteter. Jakob Jakobsen var i høj grad æstetiker og kunne som faa glæde sig over at se Vejle Amts Aarbog afsluttet og klar til at blive sendt til samfundets medlemmer.

Det vil her være berettiget at omtale en bestemt personlig indsats fra dr. Jakob Jakobsens side, fordi den paa usædvanlig maade blev udtryk for hele hans indstilling baade med hensyn til det bevarende, det rent skønhedsmæssige og historiske samt for dr. Jakobsens egen livsholdning.

*

I Vejle Amts Aarbog for 1963 findes en afhandling af Jakob Jakobsen »Vejle Teater og dets historie«, og baggrunden for forfatterens store viden om teatrets skæbne gennem aarene var den kendsgerning, at dr. Jakobsen i 1960 havde købt Vejle Teater, der er opført 1884 med Ludvig A. Petersen — den senere stifter af Akadamisk Arkitektforening i Danmark — som arkitekt.

Dr. Jakob Jakobsen overtog byens teater for at genoplive det og føre bygningen tilbage til Ludvig A. Petersens arkitektur ved at bevare saa meget af det oprindelige som muligt. Samtidig ønskede Jakob Jakobsen, der var formand i en af byens frimurer-

loger, at indrette en mindre del af førstesalen til egentligt frimureriske formaal.

Ornamenterne paa foyerens trappe, egeranker i restaurationen, loftsudsmykningen og teatersalens forgyldte pantheon-kuppen blev udtryk for bygherrens ønske om, at bygningen skulle minde om arkitekt Ludvig A. Petersens arbejde i 1884, samtidig med at man rensede hans værk for senere tilkomne skæmmende forandringer uden at gøre vold paa det, arkitektens smag var udtryk for.

Jakob Jakobsen udførte selv et stort arbejde med teaterbygningen, der genindviedes den 5. januar 1963 med gæstespil af Det kgl. Teater.

Det skal ikke skjules, at købet af Vejle Teater og bygningens restaurering i aarenes løb bragte dr. Jakob Jakobsen personlige skuffelser. Paa den anden side var arbejdet hermed et lykkeligt kapitel i hans liv. Dr. Jakobsen tegnede lysekroner til lokaliteterne, gav anvisning paa udsmykning med mere, og genindvielsen af den historiske teaterbygning i Vejle i 1963 var en glædens dag for denne initiativrige og kunstelskende mand.

Til sin død ledede dr. Jakobsen som formand det frimureriske arbejde i teaterbygningens førstesal, der giver husly for saavel Sct. Andreas- som Sct. Johannes-logen. Selv var dr. Jakob Jakobsen landskendt for sit logearbejde, blandt andet som taler. Han var ogsaa i den henseende et rigt udstyret menneske, besad en dyb og levende opfattelse af livet og aanden i dette arbejde, og hans foredrag røbede en uhyre viden om frimureriets historie og aandsverden, saavel i Danmark som i udlandet. Heller ikke paa dette specielle omraade fornægtede Jakob Jakobsens historiske sans sig, og han holdt foredrag i loger saavel her hjemme som i det fremmede.

Han var inden for dette felt paa en gang videnskabsmand og fortæller, eksakt og dog livfuld i sin form, alvorlig fordybet i emnet, men lige saa ofte — tro mod sit temperament — fuld af lune.

*

Dr. Jakob Jakobsen fik gennem aarene mange tilidshverv. Han var formand for Landsforeningen for Mentalhygiejne i Vejle Amt og for Vejle Amts Kredsforening af Landsforeningen mod Børnelammelse. Han sad i hovedbestyrelsen i Landsforeningen til Hjertesygdommenes Bekæmpelse, havde været i bestyrelsen for Dagmargaarden i Vejle fra 1942 og formand fra 1958, og virket for Sct. Maria Søstrenes Børnehave i sin by. Fra 1952 til 1953 var Jakob Jakobsen udsendt til Burma som sagkyndig i socialmedicin for ILO — UN Social Services Mission.

Dr. Jakobsen var ridder af Dannebrog, ridder af den belgiske Leopold II's orden og tildelt den franske Medaille de la Reconnaissance.

En karakteristik af fhv. amtslæge, dr. med. Jakob Jakobsens personlighed og virke maa ganske naturligt afrundes med en fremhævelse af, hvad hans hustru, fru Karen Jakobsen, inden for privatlivets rammer betød for sin mand som læge, skribent og igangsætter.

Fru Karen Jakobsen havde paa sin stilfærdige maade en stor andel i sin mands mangeartede virke. Hun blev hans praktiske hjælper i mange forhold, fulgte hans interesser og gøremaal, enten de gjaldt mennesker eller den sag, Jakob Jakobsen gik ind for med al sin dynamik, arbejds glæde og ildhu.

Saaledes ogsaa Vejle Amts historiske Samfund og den aar bog, hvis udformning og fortsatte trivsel laa

dr. Jakobsen saa varmt paa sinde. Dr. Jakob Jakobsens indsats paa dette omraade var stor, uegennyttig og personlig langt ud over, hvad man normalt maatte kunne forlange, men aarbogens redaktør røgtede sit hverv med glæde — og Vejle Amts historiske Samfund erkender med vemod, hvad samfundet og det medlemmer har mistet ved Jakob Jakobsens død.

Axel Rude.

Buste af dr. med. Jakob Jakobsen
udført af billedhuggeren professor Gottfred Eickhoff.

JAKOB JAKOBSENS FORFATTERSKAB

Jakob Jakobsen var læge og har, som den flittigt skrivende mand han var, efterladt sig et betydeligt forfatterskab på medicinens område. Med hans trang til at kende forhistorien til de ting, der interesserede ham, og med en lige så udtalt trang til dokumentation er det let forståeligt, at han måtte ledes ind på medicinsk-historiske emner. Men hans drift mod historien gik dybere end hertil. Så nøje den også var forbundet med hans æstetisk betonedede interesser for musik, teater og billedkunst, fik han herved et humanistisk supplement til sit egentlige fags exacte viden og opnåede således en bredere almen orientering, end det er de fleste beskåret. Måske har også samvær og samarbejde med de to betydelige psykiatere, P. J. Reiter og Mogens Ellermann, der begge har ydet en betydelig indsats på historiens område, virket stimulerende. Dog fulgte han dem ikke i deres særlige interesse for det unormale sjæleliv; men hans psykiatriske uddannelse gav ham særlige muligheder for at forstå og skildre vidt forskellige typer og skikkelser, Jakobsens forfatterskab handler først og fremmest om mennesker.

I årene 1935—38 udførte Jakobsen på Blegdams-hospitalet de undersøgelser, som han sammenfattede i det arbejde, der skaffede ham den medicinske doktorgrad. Disputatsen handler om de virkninger, som ophold i celluloselakholdig luft og beskæftigelse med celluloselakker kan forårsage på den menneskelige

organisme, og dens direkte sigte blev at belyse naturen af de blodforandringer, som kunne konstateres hos malerfagets udøvere. Som slutning konkluderede Jakobsen, at en deklarationspligt for de anvendte farveopløsninger og systematiske lægeundersøgelser af de beskæftigede arbejdere ville være af betydelig forebyggende virkning.

Set ud fra en historisk betragtning har bogen sin særlige værdi ved det interessante tidsbillede, den giver af forholdene på tredivernes malerværksteder og endvidere af indførelsen af celluloselakeringen i malerhåndværket, som skete i begyndelsen af tyverne, ligesom de forskellige lakkers teknik og kemi omtales. Også anvendelsen af sprøjtepisoler er kommet med. Det er forståeligt, at arbejdet fulgtes med opmærksomhed af fagets folk, og at også malernes fagforening manifesterede sin interesse.

Umiddelbart efter disputatsen begyndte Jakobsen sit medicinsk-historiske forfatterskab, idet han i 1940 publicerede det første af i alt 10 hæfter »Medicinalhistoriske Dokumenter«, som udsendtes et om året af H. Lundbeck & Co. i København. Foruden en kort indledning indeholder det første hæfte en facsimile-udgave af den ældste danske lægelov, der kendes i sin helhed, nemlig »Kgl. Forordning om Medici og Apotekere af 4. December 1672«. De følgende hæfter fortsætter det anslåede tema ved at gengive et eller andet dokument i skrift eller tryk ledsaget af en oplysende introduktion. Rækken præges af glæden ved at gengive gamle snørklede tryk, ziirlige håndskrivelser eller gamle billeder i fornem nutidig reproduktion, men er også udtryk for den interesse for det dokumentariske, som stadig prægede Jakobsens forfatterskab. Linien fra disse dokumenter fører ikke så me-

get frem mod disputatsens blodundersøgelser, men knytter stærkere til baggrunden for embedslægens gerning.

I 1942 blev Jakobsen amtslæge i Vejle og opnåede derved den uafhængige placering, han satte så højt. Han havde nu, som det viste sig, fundet blivende sted. Det var da naturligt, at han søgte kontakt med den aktive historiske interesse på stedet. I 1952 blev han redaktør af Vejle Amts Årbog og gik særdeles vel oplagt i gang med arbejdet. Lige til det sidste, også under hans lange og smertefulde sygeleje vedblev hans tanker at kredse om årbogen. Noget snævert lokalhistorisk sigte anlagde Jakobsen ikke. Et emne måtte naturligvis have en eller anden tilknytning til Vejle amt, men i behandling eller synspunkt kunne hovedvægten godt ligge andetsteds. Årbogen fik på denne måde et videre sigte end tidligere. En enkelt gang bragtes endog en artikel både på dansk og flamsk (hollandsk) for at få en større kreds i tale. Det lå ligeledes Jakobsen meget på sinde at få årbogen til at fremtræde så tiltalende som muligt inden for de meget snævre grænser, som økonomien sætter. Det lykkedes at få bedre papir, flere, bedre og større illustrationer, nodebilag hvor det skønnedes nødvendigt, ligesom der kom farvebilag og billedmæssigt smudsomslag. Disse reformer gennemførtes i venskabligt samarbejde med Konrad Jørgensens Bogtrykkeri i Kolding og bidrog i ikke ringe grad til at højne årbogens anseelse udadtil.

Dr. Jakobsen hævdede undertiden, at i Vejle Amts Årbog stod det enhver frit for at dumme sig så meget, man ville. Det var nu bare teori, for i praksis bortlugede Jakobsen gerne de værste fejltagelser og sproglige uhyrligheder, strøg ligegyldigheder og fordrede

teksten suppleret, hvor det skønnedes rimeligt, ja undertiden skrev Jakobsen hele afsnit om eller føjede nye til, ofte til forfatterens udelte mishag, men altid til gavn for den tilstræbte klarhed og præcision. Savnedes en illustration eller vignet kunne Jakobsens tuschpen også klare det.

Som læge faldt det Jakobsen ganske naturligt at give god plads for medicinalhistorien, som ellers kun sjældent kom til orde i lokalhistoriske årbøger. Men hans levende kærlighed til teater, musik og billedkunst gjorde, at der også måtte beredes en rimelig plads for emner fra disse områder. Der blev ligefrem tale om fremdragelse af en række mere eller mindre glemte kunstnere. Om nogen fortrinsstilling for den ene eller den anden gruppe blev der således ikke tale. Det vigtigste var, at historien skulle hindre det mindreværdige i at gå i glemme.

Det har sikkert ikke været ukært for Jakobsen, der selv var psykiater, til 150-årsdagen at fremdrage mindet om Harald Selmer, »den danske psykiatris fader«, og dermed mindet om en af Vejles berømte eller i hjembyen næsten glemte sønner. Men hvis man skal fremhæve et enkelt af Jakobsens medicinsk-historiske arbejder, må det dog snarere blive den meget prægnante skildring af Claudius Julius Boye, den jyske landsbylæge, der nød den sjældne ære at blive hædret med æresdoctorgraden ved Københavns Universitets firehundredårs fest.

Hvad der hidtil ikke havde været muligt på de store hospitaler, lykkedes det Boye under primitive forhold at gennemføre med held, nemlig en ovariotomi, en underlivsoperation med det formål at fjerne en svulst på æggestokken, en lidelse der altid tidligere i løbet af kortere eller længere tid endte med

døden. Da Boye ikke blot var en behændig operatør, men også på andre områder en flittig og pligtopfyldende læge og dertil et menneske af sjælden karat, er det forståeligt, at denne biografi gav dr. Jakobsen et både lødigt og næsten dramatisk stof i hænde, som vel udnyttet nok gjorde denne levnedsskildring til hans betydeligste på dette område. Han kunne da til slutning gøre Boyes ord til sine: »der gives ikke nogen gerning, der i den grad træder i humanitetens tjeneste, eller er i den grad forædlende for dens udøver, som lægens«.

Undertiden var det nok mere emnerne, der opsøgte Jakobsen end omvendt, således at forstå, at han gang på gang stødte på problemer, som han nødvendigvis måtte trænge til bunds i, det vil sige udrede forhistorien og dokumentere den. Og herfra og til en historisk afhandling var vejen ikke lang. Et typisk eksempel herpå er historien om St. Thomas Apotek i Vejle. I 1947 faldt det i amtslæge Jakobsens lod at forhandle om afløsningen af det reelle privilegium til dette apotek. Ved den lejlighed fik han et næppe ventet indblik i et stykke apotekerhistorie helt uden sidestykke, og som han skildrede i årbogen for 1963, en fremstilling der ikke savner spændingsmomenter i udredning af spil og intrige både foran og bag kulisserne. Heri forklares også det for en fremmed højst besynderlige i, at Vejle har to apoteker liggende lige over for hinanden. Det ene af dem er i virkeligheden et dansk koloniapotek, grundlagt i 1838, som efter de vestindiske øers beklagelige afhændelse i 1917 overførtes til Vejle. Artiklen ledsages af en botanisk farvetavle gengivende planten *Pimenta acris*, som apotekets første meget plantekyndige indehaver, A. H. Riise, fandt ud af indeholdt en aromatisk olie egnet

til at anvende som basis for fremstilling af den kendte Bay-rhum.

Spørgsmålet om læger har et særligt forhold til musikkens kunst, har Jakob Jakobsen besvaret for sit eget vedkommende i et fint lille skrift om musik-kens kammertjenere, der udkom første gang i 1952, og som siden er genoptrykt. Trods det stilfærdige emne er udgangspunktet en bragende bombning under 2. verdenskrig af den 150-årige Universitets-Café i Københavns latinerkvarter. Efter istandsættelse i 1945 genåbnedes den med en kammermusikafte, der blev en så stor succes, at man fandt det ønskeligt ikke at blive ved denne ene aften. Ad snørklede veje over den kgl. skydebane, Marienlyst og Sølyst nåede man omsider frem til Hindsgavl som blivende hjemsted, bekvemt inden for rækkevidde fra Jakobsens sommer-residens i Strib. På Hindsgavl kunne de gamle instru-menter, luth og viola da gamba fra 1600-årene få mæle, lige så vel som den moderne musiks dissonan-ser lod sig høre. Jakobsen var meget betaget af musik-ken, hvis forædlende virkning han gerne fremhævede, men også af samværet, den fælles oplevelse i de stem-ningsfulde omgivelser, af tonekunstens samspil med herresæde, park og natur, der for ham gjorde disse musiksammenkomster til en art tempeltjeneste.

Men Jakobsens forhold til musikken var ikke ud-tømt hermed. Han var gammel studentsanger, og i hans hjem dyrkedes musikken ikke blot passivt, selv spillede han klarinet. I sin første Vejle-tid lærte Ja-kobsen den kendte spillemand Frederik Iversen at kende, hvad nok ikke har været uden indvirkning på de artikler om den folkelige musik, som årbogen bragte. Så sent som i årbogen for 1968 skrev Jakob-sen om musiklivet i Vejle, en skildring af Vejle Musik-

forenings ikke ringe indsats, dokumentarisk oplyst af gengivne programmer. Oprindeligt bestod foreningen af udøvende musikdyrkere, men gik snart over til fortrinsvis, siden udelukkende at nyde fremmede kunstnere. I årene 1884—1958 præsterede man trods en stedse skrøbelig økonomi 276 meget lødige koncerter. Til Aage Dahls personalhistoriske artikel om pastor C. Balle føjede Jakobsen, hvad han beskedent kaldte en redaktionel tilføjelse. I virkeligheden foreligger her en række interessante oplysninger om Balle som komponist, den indsats der rettelig bør bevare hans navn, og der gøres et værdifuldt forsøg på at indkredse Balles næsten glemte produktion på i alt fald en halv snes salmemelodier.

Et tilfældigt møntfund gav Jakobsen anledning til artiklen om vejen til Rom. Det er typisk for Jakobsens impulsivitet. Han kunne pludselig gribes af en tilfældig ting eller indskydelse og lade frodige idé-associationer blomstre i tilknytning hertil. Dette lidt flimrende indslag i den ellers så rolige stil røber forfatteren, som han var i meget givende samtaler. Det var den samme impulsivitet, der fik Jakobsen til at tage Vejle Teaters historie op igen efter at have fundet den store plakatsamling, lægge andre påtænkte og påbegyndte arbejder til side for at samle sig om bogen »Thalia i provinsen«. Impulsivt, men ikke tilfældigt. Som ung læge i København havde Jakobsen fået forbindelse med Det kgl. teater som assisterende teaterlæge, et udtryk for hans oprigtige interesse for scenens kunst. I sin egenskab af teaterlæge fulgte han i 1941 efter opfordring af Holger Gabrielsen prøverne på Jules Romains »Dr. Knock« og bistod bl. a. med at sikre stykket den nødvendige medicinsk-faglige korrekthed. Bekendtskabet, senere venskabet, med den

fremragende skuespiller, som Jakobsen har skildret i vennernes bog om Holger Gabrielsen, fortsattes og uddybedes under Det kgl. teaters årlige gæstespil på Vejle Teater, der altid imødesås med festlige forventninger.

Det er velkendt, som også nævnt af Rude, at Jakobsen havde sin store andel i Vejle Teaters restaurering og oppudsning, hvor stor fremgår derimod ikke af den artikel i årbogen, hvor han veloplagt har fortalt teatrets historie. Den store samling af plakater helt tilbage til teatrets første sæson i 1884, fik Jakobsen renset, opklæbet og indbundet i 24 store bind. Nogle få, alt for få, af plakaterne er gengivet i »Thalia i provinsen«. Med plakaterne som grundlag lykkedes det Jakobsen at sammenstille en komplet repertoireliste over tiden indtil 1924, i alt 1123 titler med omfattende kommentarer. Det blev en ved sin tilstræbte fuldstændighed værdifuld og nyttig bog, højt værdsat af teaterhistorikere og trykt med støtte af Statens Videnskabsfond. I en knap indledning hævder Jakobsen som bogens tesis, at provinsen repertoiremæssigt ikke har været stillet i skygge sammenlignet med hovedstaden, og i tilknytning hertil bekender han sin tro på det levende teaters kulturbetydning, værdien af vekselvirkningen tværs over rampen og endelig det, at der kræves noget af et rigtigt teaterpublikum ud over billetprisen, nemlig opdragelse og evne til at nyde spillet.

Næsten hele Jakobsens lokalhistoriske forfatterskab er knyttet til Vejle Amt. Med emne fra sin sjællandske hjemstavn har han blot skrevet om den politiske martyr, dr. Jakob Jakobsen Dampe fra Slagelse, og her var det vel mere den mærkelige menneskeskæbne end det vestsjællandske emne, der tiltrak forfatteren.

Det erindres dog, at Jakobsen lejlighedsvis brugte udtrykket »hjemme i Slagelse«, og at han engang med megen tilfredshed greb en mulighed for at køre rundt i sit egentlige hjemland og vise dets herligheder, naturens som historiens, frem for et interesseret triumvirat.

Fra sit vestsjællandske udgangspunkt nåede Jakobsen vidt omkring. Året efter at han var blevet kandidat, tog han ud som skibslæge med et af Ø. K.-skibene. På fagets vegne studerede han i perioder sundhedsvæsen, psykiatri og hospitalsvæsen i Tyskland og England. Senest søgte han lindring ved kilderne i Wiesbaden; men hans livs store rejseoplevelse var nok opholdet i Burma 1952—53 som medlem af en international mission, der skulle foreslå sociale og sanitære reformer i det land, som havde opnået selvstændighed efter anden verdenskrig, og som under denne havde lidt meget under japansk besættelse og efter befrielsen af indre stridigheder. Foruden i sin officielle rapport har Jakobsen sat nogle af sine indtryk og oplevelser på prent i to små skrifter, dels i privattrykket »Indtryk fra en Burma-rejse«, dels i »Pyi Daw Tha«, der skal betyde den ærværdige velfærdsstat, og som er en samling af kronikker skrevet på rejsen. I forhold til oplevelsernes mængde er begge i øvrigt nydeligt udstyrede skrifter temmelig kortfattede. Men med indføling og forståelse skildrer Jakobsen landet og folket, det overordentlig rige land med det yderst fattige folk. Det poetiske indtryk af palmesus og gyldne pagoder stilles over for børns arbejde i fabrikker og slet lønnede unge piger ved bygnings- og vejarbejde. Jakobsen lægger ikke skjul på vanskeligheden ved at få gennemført de påkrævede hygiejniske og sanitære reformer og overvurderer hel-

ler ikke deres betydning. Måske er tilfredshed vigtigere end sociale goder. Set fra dette østlige stade rejser da let spørgsmålet, om den vestlige verden har stirret sig blind på kundskabstilegnelsen og glemt karakterudviklingen. I denne forbindelse er det værd at mærke sig, at der i Jakobsens rent medicinske arbejder ved siden af den saglige redegørelse ofte tillige findes en vurdering af sagens menneskelige aspekter. I en afhandling om neptusanforgiftning findes således bemærkninger om den udbredte ubetænkelighed over for den illegale svangerskabsafbrydelse og om det let-sindige forhold til visse lægemidlers faremomenter, hvad der historisk set kan betegnes som træk til tidens karakteristik.

Amtslæge Jakobsen nåede langt fra at behandle alt det stof han lå inde med. Et så nærliggende emne som Vejlefjord Sanatoriums historie var planlagt, og de mange oplevelser og iagttagelser fra Burma-rejsen, som Jakobsen gerne og så levende fortalte om, skulle også være ført i pennen.

Der kunne i dr. Jakobsens ydre form og livsstil være en vis fornem reserverthed, mens på den anden side andre og mere umiddelbart vindende facetter i hans væsen let skaffede ham de kontakter, han behøvede og ønskede, bl. a. i den historiske verden. I arkiver og samlinger blev han en velset og respekteret gæst. Men hans lune og vid, hans store viden og omfattende dannelse foldede sig ganske særligt ud i mindre kredse, blandt venner. Det falder naturligt her at nævne redaktionsudvalgets lidet formelle, altid fornøjelige, ikke problemfrie, men faktisk divergensløse møder. Vennerne vidste at værdsætte hans altid redbonne hjælpsomhed, som ikke blot gjaldt årbog og forfatterskab. Venligt og villigt ydede han sin bistand,

både fagligt og menneskeligt. Hvad han havde at sige en større almenhed, har han udtrykt i sine skrifter. Her er der ikke tale om nogen reserverthed. Formen er klar og ligetil og bæres af en smittende fortælle-glæde. I Vejles litteraturhistorie må der beredes ham en fremtrædende plads. Få kulturskribenter har kunnet spænde så vidt i emner, tid og rum. Vejle var udgangspunktet; men han ønskede og fik læsere vidt omkring.

*

Amtslæge Jakobsens ydre er fastholdt for efterverdenen dels i et maleri af Edvard Weie, der her er gengivet i farve, dels i en bronzebuste af Gottfred Eickhoff. Bag tilblivelsen af begge ligger ikke blot et bekendtskab mellem kunstner og model, men også direkte eller indirekte udtryk for taknemlighed. Begge kunstværker er på een gang monument og karakteristisk. Det samme gælder Jakob Jakobsens skrifter, som her nævnes i tidsfølge:

1. En klinisk undersøgelse over forgiftningssymptomer ved ducolakering (sammen med M. Ellermann); Hospitalstidende 1933.
2. Blodforandringer ved celluloselakforgiftninger; Hospitalstidende 1934.
3. Pellagroide Dermatosen an Geisteskranken (sammen med Paul Reiter), 1935.
4. Lumbar puncture during 25 years in the male department of St. Hans Hospital (sammen med Hj. Djuurhuus); Acta Psychiatrica X, 1935.
5. Et solitært tilfælde af juvenil amaurotisk idioti; Hospitalstidende 1937.
6. Celluloselakkens indvirkning på den menneskelige organisme; Fagtidende for Malere 1937.
7. Un cas solitaire d'idiotie amaurotique juvénile familiale de Spielmeier-Stock; L'Encéphale, Journal de neurologie XXXII, 2, 1937.

8. Un cas solitaire; Acta Ophtalmologica vol. 16, 1938.
9. Drikkevandsforsyningen i Danmark (sammen med Marie Lindhardt), Göteborg 1938.
10. Spray painting hazards. A clinical and experimental hæmatological study with special reference to change in the differential blood cell count. København — London 1939.
11. Om antacida i tabletforn (sammen med Leo Nielsen); Archiv for Pharmaci 1940.
12. Die Gefahren beim Farbspritzen; Archiv f. Gewerbe-pathologie X, 1940.
13. Kgl. forordning om medici og apotekere 1672; Medicinalhistoriske Dokumenter I, 1940.
14. Om sundhedsvæsenets ældste embedssegel; sst. II, 1941.
15. Om laugsartiklerne for bartskeererlauget; sst. III, 1942.
16. Danmarks ældste pharmacopé; sst. IV, 1943.
17. Om benzol og dets sundhedsfare; Gasteknikeren nr. 8, 1943.
18. En gammel dansk lægebog (Simon Paulis Flora Danica); Medicinalhistoriske Dokumenter V, 1944.
19. Den ældste jordemoderlov; sst. VI, 1945.
20. Flora Danica 1648; sst. VII, 1946.
21. Svundne tiders lægekunst og lægemidler; sst. VIII, 1947.
22. Tidens nervøse lidelser, 1947.
23. Lægens receptblok; Vejle Amts Folkeblad 12. 7. 1947.
24. Om kolera; Medicinalhistoriske Dokumenter IX, 1948.
25. En overlæge (Just Poulsen) forlader sin gerning; Vejle Amts Folkeblad 1. 10. 1948.
26. Et ministerielt cirkulære og dets skæbne; Medicinalhistoriske Dokumenter X, 1949.
27. Det danske embedslægevæsenens organisation; Nordisk hygiejnisk tidsskrift 30, 1949.
28. Stadsfysikatet i Fredericia; Vejle Amts Aarvog 1949.
29. Kong Saul havde dårlige nerver; Frit Folk 3. 12. 1949.
30. St. Knuds Gilderne i Danmark; V. A. A. 1951.
31. At være utilfreds er at være uheldig; Frit Folk 27. 1. 1951.
32. Musikkens kammertjenere. 1952. — 2. udg. 1959.
33. Indtryk fra en Burmarejse. Slagelse 1953.
34. Pyi Daw Tha. Århus 1953.

35. Jul i Vejle — Jul i Burma; Jul i Vejle 1954.
36. Min kollega, dr. Knock; Holger Gabrielsen. Skrevet af hans venner. Khvn. 1955.
37. Provinciallogen i Odense. Odense 1956.
38. I anledning af Alma Maters nedkomst sommeren 1931. Ved festen i Domus Medica 2. juni 1956.
39. Mejerigtigt; Vejle Ams Avis 21. 3. 1958.
40. Vejle Hospitals oprindelse og forsorgsmæssige betydning; V. A. A. 1958.
41. Vejle Hospital; Medicinhist. Årsbok, Stockholm 1958.
42. Koppe-vaccinationen i et dansk lægedistrikt gennem 150 år; V. A. A. 1959.
43. Dr. phil. Jakob Jakobsen Dampe; Hist. Årb. Sorø Amt 1961.
44. Pastor C. Balles salmemelodier; V. A. A. 1961.
45. Sct. Maria Søstrene i Vejle; V. A. A. 1961.
46. Claudius Julius Boye; V. A. A. 1961.
47. Hans Brix; V. A. A. 1961.
48. Ejnar Dyggve; V. A. A. 1961.
49. Dødeligt forløbende neptusanforgiftning (sammen med Jørgen B. Dalgård); Ugeskrift for Læger, 124, 50, 1962.
50. En 400-års mindefest i Aller for Tyrstrup herredsting; V. A. A. 1962.
51. Vejen til Rom — ad Hærvejen; V. A. A. 1962.
52. Vejle Teater og dets historie; V. A. A. 1963.
53. Harald Selmer; V. A. A. 1964.
54. Malerinden Emma Mulvad; V. A. A. 1965.
55. Finn Dalkiær; V. A. A. 1965.
56. Rustale til Århus Studentersangere, 1965.
57. Dagmargården i 100 år; V. A. A. 1966.
58. Arnold Hansen in memoriam; V. A. A. 1966.
59. Endnu en glemt kunstner, P. C. Stramboe; V. A. A. 1967.
60. Thalia i provinsen. Vejle—Kolding 1967.
61. Jubilæumshilsen til Koldinghus; V. A. A. 1968.
62. Nogle træk af musiklivet i det gamle Vejle; V. A. A. 1968.
63. Om blomsterliebhaveeri. U. a.
64. Orla Lehmann; ventes trykt i V. A. A. 1970.

Sigvard Skov.

LITTERÆRE MINDER OG PERSONALIA
OM ST. ST. BLICHERS SLÆGT
I VEJLE AMT

Af *Johs. E. Tang Kristensen.*

» **D**et lille Holmansherred har store skove. Hvad der ikke er skov, er agermark, og den så frugtbar, som man kan forlange. Havde jeg bare magt, som jeg havde vilje, så gjorde jeg et grevskab af dette herred, forenet med Brusk og Elbo dito dito, gjorde Frederiksodde til min residentz, rev de fleste bøndergaarde overende, og lod kun så mange huse blive staaende, som jeg behøvede arbejdere i haverne ved de lystslotte, jeg vilde anlægge; samt klappere på mine jagter. Således bar William Conqvestor sig ad, da han forvandlede et langt større stykke land til een eneste dyrehave. Men det var ham, og det var dengang, nu agter man bønder højere end hjorte.«¹⁾

Dette billede tegnede digteren St. St. Blicher af egen mellem Vejle, Fredericia og Kolding i en artikelserie »Min Ørejse i 1843« i Randers Amts Avis, efter at han var kommet hjem til Spentrup fra en rejse gennem Jylland til Fyn og omliggende øer.

Selv om digteren ikke havde nogen direkte tilknytning til denne del af Jylland, så har han dog kendt denne egn godt. Og det er der vel heller ikke noget mærkeligt i, for her havde hans farfar virket som præst, og her boede slægtninge, som han opsøgte, når han kom på disse kanter.

Farfaderen Jens Nielsen Blicher har St. St. Blicher ikke kendt, da denne døde 17 år før St. St. Blicher blev født.

Jens Nielsen Blicher var præstesøn fra Rødding-Løvel pastorat, født 1711, og som forfædrene skulle også han være præst. Han blev student 1731 fra Odense Katedralskole og teologisk kandidat i 1738. Efter at have været ansat som kapellan i Svendborg (1739—41), i København (1741—45) og i Verninge (1745—47) blev han i 1747 kaldet til sognepræst i Øster Starup og Vester Nebel pastorat i Brusik herred, Vejle amt.

Sikkert samme år blev han gift med præstedatteren fra Glostrup, Pouline Jørgensdatter Gantzel, som han nok havde lært at kende under studieårene i København. Hun døde 1753 i sit 28. år efter at være blevet moder til fem børn, en datter og fire sønner. Datteren døde ret ung som første klosterjomfru i den Plessenske Stiftelse i København, i hvilken hun som stifterens nærbeslægtede på moderens side var blevet optaget. De fire sønner var Niels Blicher, født 1748, Jørgen Gantzel Blicher, født 1749, Didrik Christian Blicher, født 1751, og Peder Daniel Blicher, født 1753. Alle blev de præster, den første i Vium, den anden i Vorning mellem Viborg og Randers, den tredje i Borup nordvest for Randers og den fjerde i Spentrup nord for Randers.

Jens Nielsen Blicher giftede sig anden gang med jomfru Gye Nielsdatter Gudme, som var fra nabo-pastoratet Herslev-Viuf. Her havde faderen Niels Gudme været præst til sin død i 1734. Brylluppet stod hos moderen Kirstine Gudme (født Bruun) i Herslev den 16. maj 1754.²⁾

Efter det trykte bryllupsdigt at dømme har det

Det gamle Ordsprog:
Alles mit Bedacht,
 Recommenderet for dem, som vil gifte sig,
 I ^{Cardelesched}
Sands- Bue- Præster,
 og efterkommet
 af
BRUDGOMMEN,
 Belærværdige og Bellærde
Dr. Jens Blicher,
 Sogne-Præst til Starup og Nebbel Meenigheder,
 og
 af
 Bel-Edle **BRUDE,**
Hr. Bue Gudme,
 hvis
Bryllups- Snytid
 blev celebreret i Herslef den 16de Masi Anno 1754.
 I samme Anledning er tilføjet et Klagemaal imod Præsters
 ubillige Giftermaal i at anden gang udvælgte sig Jomfruer,

Tillige fremkøbt
 af
S. ET P. GUDME.

 Bihøbenhavn, trykt hos C. G. Glasings Efterfølger.

Titelblad til bryllupsdigtet 1754.

været et bryllup, der var en præst og en præstedatter værdigt.

I højere og man kan vel tilføje mere velsituerede kredse, var det dengang skik og brug til bryllupper at lade fremstille fornemt trykte bryllupsdigte i ret stort format. Således fik også hr. Jens Blicher og jomfru Gye Gudme deres trykte bryllupsdigt.

Man kunne jo vente, at dette var at finde i Det kgl. Biblioteks danske samling (det danske bogmuseum), men det er der ikke. Vi skal til Universitetsbiblioteket i Oslo for at finde det, og her indgår det i en større samling bryllupsdigte og ligvers.

Det var ofte de besungnes pårørende, der følte trang til at bestige pegasus ved de festlige lejligheder i slægten. I vort tilfælde var det brudens brødre Herman Peter Nielsen Gudme og Søren Nielsen Gudme, der var forfatterne.

Det vil derfor være passende her at høre lidt om deres livsskæbne.

Herman Peter Gudme blev født den 3. oktober 1713 i Herslev præstegård. Han blev 1730 student fra Odense latinskole, tog 1744 magistergraden og 1745 teologisk eksamen, blev 1746 vicarius hos biskop Peder Hersleb til at læse og disputere ved Københavns Universitet, tog 1752 den teologiske doktorgrad og kaldtes den 29. marts 1754 til stiftsprovst og sognepræst ved St. Budolfi kirke i Aalborg. Han døde 1772 ugift.³⁾

Søren Gudme blev født den 12. september 1729 i Herslev præstegård. Han blev student fra Viborg latinskole, tog 1750 teologisk eksamen, blev 1753 decan på Kommunitetet, var 1755—60 alumnus på Borchs Kollegium og tog 1758 magistergraden. Derefter begyndte han at holde forelæsninger ved Københavns Universitet og blev 1761 øverste dekan. 1762 ville hans

svigerfader rektor i Aalborg Ludvig de Hemmer afstå ham sit rektorat, men da denne døde, forinden afståelsen var blevet kgl. konfirmeret, gik Gudme glip af dette embede, i stedet for vedblev han at holde forelæsninger, indtil han 1769 kaldtes til sognepræst i Ærøskøbing, hvor han 1781 tillige blev provst. Han ægtede den 27. juni 1770 Sophie Christiane de Hemmer (f. 1745, d. 1795), datter af ovennævnte rektor Ludvig de Hemmer. Søren Gudme døde 1795.⁴) Fra ægteskabet nedstammer familien de Hemmer Gudme.

På det tidspunkt, da bryllupsdigtet blev skrevet, var Peter Gudme lige blevet kaldet til sognepræst ved St. Budolfi kirke i Aalborg, og Søren Gudme var decan på Kommunitetet ved Københavns Universitet.

De to forfattere fortæller i digtet morsomt om den omtanke og betænkelighed, der lægges for dagen, når mænd — i særdeleshed landsbypræster — skal finde sig hustruer, og i et tillæg ironiseres over præsternes tilbøjelighed til at vælge sig jomfruer, når de gifter sig anden gang.

Bryllupsdigtet, der er trykt i København hos C. G. Glasings efterleverske, har en statelig typografisk udformning.

Det har følgende ordlyd:

Det gamle Ordsprog:
 Alles mit Bedacht,
 Recommenderet for dem, som vil gifte sig,
 I Særdeleshed
 Lands-Bye-Præster,
 og efterkommet
 af
 Brudgommen,
 Velærværdige og Vellærde

Hr. Jens Blicher,
 Sogne-Præst til Starup og Nebbel Meenigheder,
 og
 Bruden,
 Vel-Ædle Jomfrue,
 Jfr. Gye Gudme,
 Hvis
 Bryllups-Høytid

blev celebreret i Herslef den 16de Maji Anno 1754.
 I samme Anledning er tilføyet et Klagemaal imod Præsters
 ubillige Giftermaal i at anden Gang udvælge sig Jomfruer,
 Tillige fremsendt
 af
 S. et P. Gudme.

Kiøbenhavn, trykt hos C. G. Glasings Efterleverske.

Betænksomhed i sær behøves til at giftes;
 Her ey forandres kand ey heller kand omskiftes
 Før at den eenes Liv med Døden vexles om,
 Som syntes meget seen, hvor tiilig den end kom.
 Betænkeligt det er, da manges Velfærdt, Lykke
 Her dependerer af; man udi dette Stykke
 Vil dømmе Folks Forstand, heraf punctere vil
 Den gode, onde Dag, dem siden falder til.
 Men, mon ey mange gaaer saa længe udi Tanker,
 At Maalet de ey naaer? dem forekommer Banker
 Paa Kierlighedens Vey; de vender om igien,
 Og sig raadføre vil nu atter med en Ven;
 Imidlertid der er en anden, som vil have
 Den samme, og af ham hun haver taget Gave;
 Naar den Betænksom da har faaet jævnet Vey,
 Han langsam kommer vel, men faaer et hastig Ney.
 Der andre ogsaa er, som løbe ret i Blinde,
 Naar slige Tanker først dem rinde udi Sinde,

Det nu paa Tide er, at de sig gifte vil,
 Da, efter Sanders Drift de hastig nok slaae til.
 Her ubetænsom de for Dyden selv en Sminke
 Snart kunde tage, og for klogest største Sinke,
 Der sig indbildte dog og om sig tænke kand,
 At hendes Liige er ey i det heele Land.
 Af Begges Frierie jeg ingens approberer,
 Hin udi beste Aar alleene mediterer;
 Thi til at giftes, naar han resolveret har
 Og seer at det var godt, han ikke eene var.
 Da ingen skiøtter om slig Olde-Faer at have,
 Som giver Hosten, Spyt, til hver Dags Morgen-Gave;
 Hvor længe han end før betænkte sig at gaae,
 For Brude-Skamlen han kom tidlig nok at staae.
 Den anden derimod, som ubetænkt sig giver
 Paa Frierie, maaske han og fornøyet bliver;
 Men oftest dog maa troe, han ikke træffer ret;
 Thi udi Lykke-Spil det feyle kand saa let.
 Men den Betænsomhed, som jeg i sær her meener,
 Ey seen, ey hastig er, den største Roes fortienner;
 Thi Alder, Stædet, Stand man eftertænke maa,
 Og siden den Person, som Tanker falder paa.
 Saa snart Personen da med Stædet, Stand og Alder
 Kand harmonere og Inclinationen falder
 Til samme, længere her ey betænkes bør;
 Thi all Opsættelse Forhindringer kun gjør.
 Dog, den Betænsomhed, ey alle man kand sige
 Behøver, da man seer Motiver er ulige;
 Thi nogle giftes maa, de Medhielp have skal,
 En anden kun for at formeere Huusets Tall.
 De førstes Lykke man af Giftermaal kand dømmme;
 Her for Betænsomhed bør Sandserne at rømme,
 Her efter Medhielp, Trøst, Raadføring søges maa.
 Den sidste giftes kand, om sligt han ey kand naae.

Han søger eene den, som Sandserne indtager;
 Han fattes intet meer, end det, som ham behager,
 Og derfor vælger den, som ham fornøye kand,
 Naar hun tillige er ey af den ringest Stand.
 Han kalder Medhielp det, som skaffer Byrder fleere;
 Thi Fruen tienes vil, han Huus-Folk maa formeere,
 For en indbyrdes Trøst han faaer Bekymringer,
 Naar han er hjemme og saa snart han borte er.
 Hun syg, snart traurig er, nu feyler et nu andet;
 Hun laster Kiøbstæd og det langsom er paa Landet,
 I de smaa Stæder man ey leve kand for Snak,
 Og uden Fordeel der man ey maa vente Tak.
 Men, reyser han og bort, hvad er der vel tilbage,
 Som Tiid forkorter og tillige kand behage,
 Hun gider ikke tænkt paa sin Oeconomie,
 Hun holder heller Folk til saadan Bryderie.
 Det eneste, hvorved at Tiden hun passerer,
 Er, ved at høre Nyt, som Manden refererer,
 Om Eftermiddagen hun spiller iblandt Kort,
 Men Resten af sin Tiid hun lever stille bort,
 Ved Pynten, Klæden, og Visiter hun maa giøre,
 Musiqve, Lystighed hun laaner gierne Øre;
 Men Leylighed til sligt just ikke altid var:
 Til sin Bekymring, mon ey Manden Aarsag har.
 De andre, som er nødt til Medhielp at opsøge,
 De ikke hielpes da, naar Byrder de forøge,
 Naar at bekymret de og Raad-vild være skal:
 Var det ey bedre da, de aldrig gjorde Vall?
 Her iblandt dissers Tall bør Præster først at tegnes,
 Da Nøden fordrer at, som Land-Mænd de skal regnes;
 Nødvendigheden giør, om de skal Brødet faae,
 Guds Huus og eget Huus med Fliid at forestaae.
 Af disse Steder hver sin Tiid Person behøver;
 Naar et forrettes, da fra andet Tiid man røver:

Var Medhielp ikke her, det da umuligt var,
 Man med en enkelt Magt en dobbelt Byrde har.
 Naar Manden farer ud, Guds Tienest at forrette
 Til Sogns, i Sogne-Bud, for hannem da at lette,
 Ved Konen alting her besørgeres i hans Huus,
 Naar han studere skal, ey høres til en Muus.
 Naar han udmattet er, hun hannem veed at pleye,
 Med all Sagtmodighed beforder ham til Leye,
 Derpaa til Folkene hun atter igien gaaer,
 Da til den næste Dag enhver Forretning faaer.
 Her sørges ey, hvordan man Tiden skal fordrive;
 Skiønt de paa Landet er, det langsomt ey kand blive
 For dem; thi deres Lyst staaer til Forretninger,
 Hun glæder sig ved det, som kiert for Manden er.
 Hr. Brudgom! De i Dag nu atter sig begiver
 I saadan Stand, som Dem Motiver foreskriver;
 Naar nogen tvivler her, han kiender Dem ey ret,
 At De har ubetænkt begivet sig til det.
 Thi, hvo som kiender Dem og Deres Stand og Væsen,
 Kand snart sig slutte til foruden megen Læsen,
 At De til Deres Huus en saadan vælget har,
 Som ikke ubevant, man kunde tænke, var.
 For Resten vi kun her vil lade andre dømmes
 Om Deres Vall; thi det os kunde ikke sømme:
 Men ønske kun, der maa tilsendes Dem fra Gud
 All Himmelsk, Jordisk Godt, og sildig Dødens Bud.
 Høytelskte Søster! det os kand i Sandhed glæde,
 at dig forsørget see saa nær vor Moders Sæde,
 Hvis Svaghed, Alder nu her lindres kand ved Dig,
 Følg hendes Fodspor! stræb at være hende liig.
 Saa i Sagtmodighed Du Verden overvinder,
 Ved Guds frygt, Flittighed Velsignelser Du finder,
 All Vanskelighed da for Dig forsvinde skal;
 Saa, Dig Lyksalig, man kand sige, ved Dit Vall.

Tillæg.

Fra et Extremo tidt til andet strax man falder,
 For Præster være skal ugifte, (som man kalder;)
 Men til at gifte sig da nu de Frihed faaer,
 Som Enke-Mænd endog til Brude-Seng de gaaer.
 Og, hvis endda at de sig vilde lade nøye
 Med Enke-Koner, man endnu det kunde døye;
 Men da de Jomfruer igjen sig tage vil,
 Det ikke upaatalt saaledes kand gaae til.
 Siig mig: hvad er her da vel meere saa tilbage
 For Unge Karle, som en Kone og vil tage?
 Jeg kun publicque, ey privat Fordeel paastaaer,
 Det mig for andres Skyld ret nær til Hiertet gaaer.
 Jeg seer U-orden, som heraf vist vilde flyde,
 At Unge Karle maa hos Enker sig kun byde;
 Men troe mig, dette dog umueligt holder Stand;
 Thi den Uret jo hver Retsindig kiende kand.
 Og, om ved Under-Ret man Sagen mig fordreyer,
 Jeg appellere vil, til høyere jeg skeier,
 Og paa almindelig Bekostning den bør gaae,
 Da Nytten heraf og der fleere kunde faae.
 I sær, paa denne Tiid, naar man vil Præster være,
 Da siges nu, man skal Oeconomien lære,
 Deri Examen her man skulde først udstaae
 Før at til Præster man herefter kaldes maae.
 Docenter jeg ey veed, ey heller slutter andet,
 End Jomfruer, som veed at holde Huus paa Landet,
 I dette Studio Magistri være skal;
 Man denne Videnskab fik da ved Ægte-Vall.
 Med Miiner disse veed at Logisk demonstrere,
 Dog meere end som een de maa ey informere;
 Thi denne Videnskab blev ellers for gemeen,
 Til saadan Fri-Kunst man faae neppe nogen seen.
 Før her anlegges Sag, jeg nøye vil betænke,

Hvad her modsættes kand folid, foruden Rænke:
 Men, nogle Spørgsmaale jeg allerede seer,
 Som ey besvares kand, dog visselig mig skeer.
 Først vil der spørges om: Hvad Lov der mig kand give,
 At Unge Karle jeg en Frihed maa tilskrive,
 Som ingen Fundament i nogen Love har,
 Jeg tier, tænkende: Gid jeg Lovkyndig var.
 Dernæst vil møde mig: om jeg selv meener ikke,
 At til Docenter man langt bedre kand beskikke
 Af Enke-Koner de, som i Oeconomie
 God Praxis haver, og foruden Theorie.
 Og iblandt Jomfruer, mon mange ey kand tale
 Om Øll at brygge, Gryn, hvorledes man skal male,
 Som tænker dog at Øll i Druer voxer op.
 Og Gryn, som andet Frøe, er udi Vexters Top.
 Desuden, var ey det vel bedre for en Pige,
 Hun fik en Enke-Mand med Huus, alting tillige?
 Og Unge Karle kand jo Enker føre an,
 Her lære dennem hvad det er at være Mand.
 Nu seer jeg allerførst, jeg har mig selv bedraget,
 Med saa ugrundet Sag mig har forgiaeves plaget;
 Jeg convinceret er, jeg gaaer ey længer frem
 I Rette med slig Sag, som sikkert viises hiem.
 Jeg Strid ophæver da, og ønske vil til Lykke
 Hr. Blicher med sin Brud, Gid alting efter Tykke
 Maa Dem tilfalde, saa De tydeligen seer,
 At det det beste er, hvad som i Verden skeer.

I sit andet ægteskab havde Jens Nielsen Blicher sønnen Niels Gudme Blicher, født 2. maj 1755, og tre døtre Pauline Blicher, der boede i Aalborg og var ugift, Kirsten Blicher, der var gift med købmand Bønnelycke i Kolding, og Gyde Blicher, der en tid var i huset hos broderen Niels Gudme Blicher.⁵⁾

Efter at have været præst i Starup og Nebel i 11 år blev han i 1760 forflyttet til Gauerslund i Holmans herred ikke langt fra Ø. Starup-Nebel pastorat. I 1762 døde Gye Gudme. I slutningen af samme år giftede han sig for tredje gang med jomfru Anna Holst, som overlevede ham i nogle og tyve år. De havde ingen børn.⁶⁾

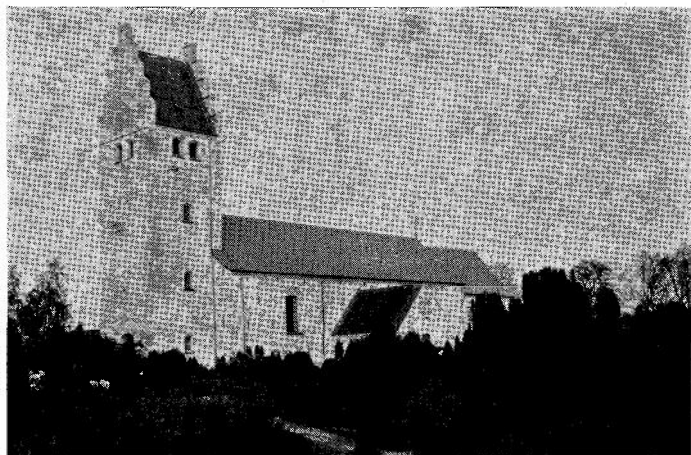
Sønnen Niels Blicher giver følgende karakteristik af faderen: »Han var en meget vel studert og flittig mand, der skrev alle sine offentlige taler ord til andet. Hjemme veg han næsten aldrig fra studerekammer og skrivepult. Denne hans idelige stilsiddende forøgede nok en del af hans helbreds svaghed. Med al den kolere, som var herskende i hans temperament, besad han dog nok en høj grad af hjertens fromhed, sagtmodighed og inderlig godhed.«⁷⁾

Jens Nielsen Blicher døde 1765 og blev begravet på Gauerslund kirkegård.

Men det blev ikke den eneste Blicher, der kom til at bestride det Gauerslundske præstekald. Sønnen Niels Gudme Blicher af andet ægteskab, der havde tilbragt fem af sine barndomsår i Gauerslund, kom i en sen alder til at bebo præstegården som stedets præst.

Hans livsløb er udførligt beskrevet i en nekrolog i dagbladet »Dagen« for den 4. januar 1833. Det meddeles, at den er et uddrag af hans selvbiografi. Vi lader selvbiografien tale:

Amtspræst Niels Gudme Blicher blev født den 2den Mai 1755 i Starup Præstegaard, hvor hans Fader Jens Blicher da boede som Sognepræst for Starup og Nebel Menigheder i Brusk Herred, Weile Amt; Moderen Gye Marie Gudme var en Præstedatter fra Herslef i

Gaverslund kirke.

Foto: O. Aa.

samme Herred. Tidlig mistede han begge Forældre, Moderen i hans sjette og Faderen i hans tiende Aar. Faderen døde som Sognepræst for Gaverslund Menighed. Som et fattigt fader- og moderløst Barn blev han taget til Forsørgelse af en Tante, en Enke efter B. Bruun, Kjøbmand og Raadmand i Fredericia. Her blev han efter et halvt Aars Forløb sat i Fredericia latinske Skole, hvorfra han 1774 dimitteredes til Københavns Universitet og erholdt Charakteren Laudab. Hans Fattigdom bød ham strax at tye til en Farbroder, hvor han nød sin Underholdning Vinteren over, og forberedte sig imidlertid til anden Examen, som han det følgende Aar tog med Charakteren Laud., hvorefter han strax drog tilbage til Jylland, og antog en Huslærerplads hos Hr. Chr. Hee, Sognepræst for Borup og Hald Menigheder i Nærheden af Randers. I denne Stilling forblev han i to Aar, rejste derpaa til København, for at studere til theologisk Embeds-Examen,

forventende hertil Understøttelse af en ikke uformuende Farbroder; hvilket Haab slog fejl. Under Forlegenhed og frygtende for Udkomme, blev han dog saa hældig at faae en Deel Time-Informationer i adskillige Huse, hvilke gave ham fuldt Arbejde fra Morgen til Aften, saa at ham kun levnedes faa Timer til Forberedelse til sin Embeds-Examen. Endeligen, understøttet med et lidet af nogle Paarørende sammen-skudt Pengelaan, hvilket dog siden eftergaves ham, indskrænkede han sig til den allernødtørftigste Underholdning, og anvendte nu i $\frac{3}{4}$ Aar Dag- og Natte-timer for at naae det tilsigtede Maal, og uden at have hørt theologiske Collegier, uden anden Vejledning end den, han ved egen Læsning og Granskning i det theologiske Fag havde forskaffet sig, bestemte han sig nu til at gaae op til theologisk Embeds-Examen; i Sept. 1780 udholdt han Prøven, og fik den Karakter, som han havde opgivet at ville læse til, efter hvad Anordningerne den Gang tillod, nemlig haud. illaud. Færdig hermed maatte han gribe til sit sædvanlige Informationsliv, som han nu i $11\frac{1}{2}$ Aar førte. Thi aldrig var han saa hældig, enten før eller efter Embeds-Examen, at kunne naae noget akademisk Stipendium, eller noget Bidrag til sine Studeringers Fremme af Legater, eller anden Understøttelse. Efter nu i en Række Aar at have ansøgt Præstekald, lykkedes det ham, ved en Velynders Forbøn, at blive 1792 kaldet af Grevinde Desmercières til Sognepræst for Vejerslev, Aidt og Thorsø Menigheder under Grevskabet Frisenborg i Aarhus Stift, hvorfra han 1795 af samme Grevinde befordredes til det bedre Kald for Søften og Foldby Sogne i samme Stift; men her havde han det Uheld at komme til en faldefærdig Præstegaard, der var bygget paa en sumpagtig Grund; den maatte ned-

brydes, og paa et højere beqvemtliggende Sted maatte en heel ny Præstegaard opføres, hvorved en betydelig stor og nyttig Frugthave blev anlagt. 1796 indgik han Ægteskab med Jomfrue Anne Marie Brøchner, nu hans overlevende Enke. 1797 valgtes han til herredsprovst. 1798 forflyttet til Sognekaldet Harthe og Bramdrup i Brusk Herred, Weile Amt. Ogsaa her traf han for sig en Præstegaard, hvis Stuehus var yderst forfalden, og som han for største Delen maatte nedbryde og ombygge af Nyt; og ved samme anlagte han to nye Haver. I dette lidet, formedelst Præstetiendens Afhændelse for bestandig end mere forringede, Kald, i hvis Følge Kornvederlaget for Tienden betaltes med Penge efter Middeltal af ti Aars Capitelstaxter, tilbragte han 19 Trængselsaar, da Kaldets Indkomster sank saa dybt, at ej engang de paa Embedet hvilende Skatter og Afgifter kunde af Indkomsterne udredes, og han skulde være bleven Næringsssorgernes Offer, bortreven fra 9 uforsørgede Børn, om han ikke havde faaet en betydelig privat Formue, samt desuden for tjent Noget ved at modtage Børn til Underviisning i sit Huus. 1814, under 10de Juni fik han, efter i 11 Aar at have været Herredsprovst, Kaldsbrev som Amtsprovst over Weile Amt, efter den ved Døden afgaaede Formand, Wellejus. 1817 den 19de Februar beskikkedes han til Sognepræst for Gaverslund og Vinding Menigheder. Denne Befordring skulde have opfyldt Hensigten og skaffet ham Lettelse i de trange Kaar, det forladte Kald medførte, hvis det ny Kald havde været, hvad det oprindeligt var; men Tid efter anden vare overordentlige Afgifter og Byrder lagte paa samme, hvilke medtog en tredie Deel af Kaldets faste Indkomster. Ogsaa her faldt det desuden i vor Afdødes Lod at faae en forfalden Præstegaard til Bolig; lige-

som den desuden manglede fornøden Lejlighed til hans talrige Familie og hans nye Embedsstilling. For at sætte denne Bolig i lovbefalet Stand, og gjøre i samme de fornødne Indretninger, var han atter nødsaget til at gjøre store Bekostninger og tilsætte af sin private Formue. Den 1ste Nov. 1828 blev han Ridder af Dannebrogen. Den 20de December 1832 døde han. Hans Selvbiographie, der er lagt til Grund for forestaaende Nekrolog, slutter saaledes: »Den huslige Lykke, er ham i høj Maade bleven til Deel, den Lykke at være forbunden med en forstandig, tro og blid Ledsagerinde paa Livets Vej, ved hvis Side han aldrig har savnet fornøden Bistand, hos hvem, lig en Skytsengel, han stedse fandt Raad, Trøst og Vederqvægelse i Kummer, og efter fuldendt møjsommeligt Arbejde, der fuldelligen har bidraget til at forsøde ham Livets Nydelse, der altid ufortrøden og utrættelig deeltog med øm og fornuftig Omhu i deres talrige Børnefloks opdragelse.«

Til selvbiografien kan føjes nogle oplysninger.

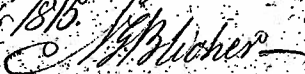
Hustruen Ane Marie Brøchner var datter af sognepræst i Spentrup Hans Pedersen Brøchner og Mette Marie Sørensdatter Wedege. Sidstnævnte blev efter Brøchners død gift med eftermanden Peter Daniel Blicher, og denne blev gift tredje gang med den purunge Ernestine Juliane Berg, som senere blev St. St. Blichers hustru.

I ægteskabet med Ane Marie Brøchner var der 5 sønner og 4 døtre.

Som huslærer i Gauerlund præstegård virkede i 3 år en ung lærer Christen Jensen Kousgaard (f. 1802, d. 1885), der stammede fra Skjern. Han blev i præstegården kendt og senere gift med præstefruens søsterdatter fra Randers Hansine Cathrine Wedege Carøe,

I det vedlygte At Konfirmanden, Peter Sørensen, kunde for Sjæld-
 mand, Loren Sørensen i Ålbred, nu 20 Aar gammel, og ensonderlig
 mand, og for en flaaet skole med kongl. Konfirmations-Prædicationer, som
 at han kunnat lære den belysede Lærebog i den evangel. og ephes. helige
 bog, som kunnat læse og skrive, med at denne Konfirmand i de
 kongl. af de kongl. Konfirmander med Suffer Konfirmation af
 hans, som han alle kan gøre det for de der forordningen i de
 Suffer, og man iøvrigt ikke finder noget at indfaldt med hans mo-
 ral, de Lærebog, som de Konfirmander kunnat antage de Kon-
 firmation. Gaaede den 19de Marts 1815.

Det S. S. for Pastor Geltzer i Hvejsel

Skrivelse fra pastor Niels Gudme Blicher til pastor Geltzer i
 Hvejsel vedrørende en konfirmands duellighed.

hvis fader var borgmester J. F. Carøe i Randers. C. J. Kousgaards sønner var de kendte antikvarboghandlere Niels Brock Kousgaard og Arild Brøchner Kousgaard.⁸⁾ I disses efterladenskaber fandtes forskellige papirer, der havde tilhørt Niels Gudme Blicher, og der fandtes rester af hans avishold, bl. a. Ribe Stiftstidende og Fyns Stiftstidende fra 1820'erne.

Niels Gudme Blicher betegnes i Wibergs præstehistorie »som en sjældent dygtig og begavet præst yndet og elsket af enhver, som han kom i berøring med, og står som et fremragende medlem blandt den begavede og virksomme Blicherske slægt«.

I anledning af hans død den 20. dec. 1832 skrev den ældste og eneste overlevende af 8 søskende, den 85-årige Niels Blicher, et mindevers på latin, der blev offentliggjort i Randers Amtsavis den 3. januar 1833.

IN OBITUM PRÆPOSITI N. G. BLICHER

Ibas pace domum, perdulcis et ultime fratrum!
 Omnibus hic merito fautus, amatus eras.
 Nunquam in corde vigens ignei frigescet amoris,
 Sic fratrem certe pergis amare domi:
 »Gaza ubi vestra sita est, ibi cor vult esse libenter,«
 Jam mea cum Christo est coelitibusque piis.
 Illic conveniam tecum vel mille beatos;
 Laudibus hic pergent glorificare eum.
 Interca paro me — fugit irrevocabile tempus —
 Ut dicam: »veniam!« cum deus ipse vocat.

Ordret oversat af lektor frk. Elisabeth Paludan,
 Aalborg:

Niels Blicher.

VED PROVST N. G. BLICHERS DØD

Du gik hjem i fred, du søde og sidste af brødrene.
Af alle var du her med rette yndet og elsket.
Du vil blomstre og aldrig blive kold (frigesces) i mit
hjerte (fyldt) af brændende kærlighed,
saaledes (som) du sikkert derhjemme vil fortsætte
at elske din broder:

»Der, hvor jeres skat er, der vil (ogsaa) hjertet
gerne være.«

Min (skat) er allerede i Christus og de fromme
himmelske væsener.

Der vil jeg mødes med dig og med tusinde salige
(*beatiss*).

Der vil de fortsætte med at prise Ham med
lovprisninger.

I mellemtiden (*interea*) bereder jeg mig — den
uigenkaldelige tid flygter —
for at jeg kan sige »Jeg kommer«, når Gud selv kalder.

Digtet er skrevet i elegisk versemål (skiftevis hexa-
meter og pentameter); hermed en oversættelse i
samme versemål ved lektor frk. Elisabeth Paludan,
Aalborg:

Heden du drog til dit hjem, du søde og sidste blandt
brødre.

Medens du leved på jord, elsket af alle du var.

Aldrig du glemmes, men leve du skal i mit brændende
hjerter,

ret som du selv ej kan histoppe glemme din bror:

»Der, hvor I haver jer skat, der vil eders hjerte og
være.«

Christus er alt min skat, englenes flokke med ham.

Der vil jeg mødes med dig og med de saliges skarer;
der i al evighed vil Ham de lovprise i kor.

Her jeg bereder mit sind — alt tiden, den hastige,
flyver —

for, når Gud kalder mig bort, glad at udsige mit Ja.

Til jordefærden skrev brodersønnen St. St. Blicher
et smukt digt — dengang benævnt ligvers — som
enten har været afsunget af følget eller fremsagt af

digteren, inden låget blev lagt på kisten for sidste gang.

Digtet er aftrykt i *St. St. Blicher: Samlede Skrifter* efter et håndskrift — dog ikke Blichers hånd — tilhørende skolebestyrerinde Anna Hvass, Kjellerup.⁹⁾ Ved nærmere undersøgelse viser det sig imidlertid, at håndskriftet enten er afskrift af Randers Amtsavis, hvor digtet har været trykt den 5. januar 1833, eller af Vejle Avis og Avertissementstidende, som har offentliggjort det den 11. januar

NIELS GUDME BLICHER

Ogsaa Du, min elskelige Frende!
 Maa nu hjemad, træet og mødig, vende
 Fra din Reise, gjennem Verdens Ø.
 Du indslumred', mæt af Dage;
 Vi, som staae tilbage,
 Kalde det: at døe.

Ikke faldt Du, som i Stormen Egen;
 Du optoges, som i Høsten Negen:
 Moden, tung og riig paa ædel Frugt.
 Du forlod den gamle Bolig —
 Dødens Engel rolig
 Har dit Øie lukt.

»Jordens Børn maae ligned vel ved Lunden:
 Blade skyder den i Foraarsstunden —
 Høsten løser dem igjen fra Green.«
 Saa henfarer og saa fage
 Her en Slægt — tilbage
 Er endnu kun Een.

J. H. T. Hanck: Grejs mølle ved Vejle 1821.
Efter Finn Magnussen: Optegnelser på en rejse til Jelling 1821.

Der er Sorg forvist i Gaverslunden:
 Ak! den kjære Olding er forsvunden;
 Liden Stund de see ham ikke meer.
 Dog, slig Taare brænder ikke;
 Gjennem vaade Blikke
 Haabet opad seer.

Gjem hans Støv kun nu i Gravens Hytte!
 Men Han selv har gjort et herligt Bytte:
 Slukte Lampe er igjen antændt.
 Reis en Steen og skriv derover:
 »Han, dernede sover,
 Har ei Fjende kjendt.«

Når St. St. Blicher på sine rejser er kommet på disse egne, har han uden tvivl ikke alene opsøgt den gamle farbroder med familie i Gaverslund, men han har også aflagt besøg i Kollerup præstegård nord for Vejle. Sognepræsten her Arild Brøchner (1779—1846), var født i Spentrup præstegård, som søn af pastor Hans Pedersen Brøchner (1720—98) og Mette Marie Sørens-datter Wedege (1740—98) og således svoger til Niels Gudme Blicher i Gaverslund.

Arild Brøchner var kommet til dette embede i 1812 og var der til sin død i 1846. Han var ugift, men en ældre søster, Johanne Dorthea Brøchner (1772—1838), bestyrede huset for ham. Ved sit velvillige sind mod alle, sin godgørenhed mod de trængende vandt og bevarede han almindelig kærlighed i og uden for sin kreds.¹⁰⁾

En del af hans håndskrevne prædikener opbevares i Evald Tang Kristensens samling i Vejle Museum.

Hans skrivetøj af jernblik formet som to over hinanden liggende bøger i sort bind med grønt snit og indeholdende blækhus af glas og sandhus af jernblik, griffel i blikholder er endt på Aalborg historiske Museum.

Skrivetøjet, der indvendig er påmalet »Sangerhausen i Thüringen 20. August 1826« er sikkert købt på en sommerrejse til den by, hvorfra slægten Brøchner stammer.

Udvendig har det efter Brøchners død fået følgende påmaling:

Arild Brøchner
28. Marts 1779, 15. Mai 1846
Lucie Brøchner

Lucie Brøchner er sikkert et yngre medlem af slægten Brøchner.

I Vindelev skole i Arild Brøchners pastorat blev der i 1836 ansat en ny lærer — måske på sognepræstens anbefaling. Det var den unge opvakte og fremskridtsvenlige lærer Christen Jensen Kousgaard, der havde været huslærer hos Niels Gudme Blicher i Gauerlund, og som blev gift med dennes kones søsterdatter, Hansine Cathrine Wedege Carøe som altså også var en søsterdatter til Arild Brøchner.

Lærer C. J. Kousgaard havde et efter datidens forhold meget betydeligt bibliotek og fulgte med vågent øje, hvad der rørte sig i tiden. Dette fremgik tydeligt af hans efterladenskaber, blandt hvilke en større samling aviser indeholdende beretninger om vigtige politiske og historiske begivenheder såvel i indland som i udland, endvidere talrige i krigsårene 1848—50 og

1864 udkomne såkaldte skillingsblade og løbesedler o. m. a. Desuden en virkelig omfattende bogsamling — hovedsagelig af religiøs, kirkehistorisk indhold og endelig en ikke ringe og velvalgt del af den i hans tid udkomne skønlitteratur.¹¹⁾

Dette hjem har St. St. Blicher ifølge den Kousgaard-ske tradition også gæstet. Måske har et besøg fundet sted på »Ørejsen« i 1843, idet der i denne er en kort beskrivelse af Grejsdalen, som måtte passeres for at komme fra Vindelev til Vejle.

Som vi begyndte med at citere et stykke af St. St. Blicher: »Min Ørejse i 1843«, således vil vi slutte med fra samme at citere de linier, der berømmer naturen omkring Vejle, og hvori også Grejsdalen nævnes.

»Naturen her uden om byen er værd at se på — om sommeren. Jeg ville snarere påtage mig at beskrive en kvindelig skønhed end sådan een naturlig; bedst for hvermand, selv at beseje begge. Men hvo som kommer hid i sådan hensigt, må endelig ikke glemme fra en høj bjergkam nordenfor at beskue Grejsmølladalen. Jeg siger ikke mere om den, end at jeg aldrig har seet mage til et landskabsmaleri af den slags.

Det kan også lønne sig at tage en mils vej ud ad fjorden, for fra vandet at skue Tirsbæk (fordum sagtens Tyrsbæk). Der får du et perspektivmaleri; men går du for fulde sejl, forsvinder det lige så hurtigt, som det åbenbarer sig.«¹²⁾

Litteraturhenvisninger:

1) Skizzer og Bladartikler af St. St. Blicher. Samlede og udgivne af Evald Tang Kristensen. 1899, s. 22 ff.

2) Niels Blicher: Topographie over Vium Præstekald. Efter Originaludgaven 1795 paany udgivet af Søren Vasegaard. 1924, s. 176 ff.

3) og 4) Wibergs præstehistorie samt Ehrencron-Müllers og Erslews forfatterleksika.

5), 6) og 7) Niels Blicher: Topographie over Vium Præstekald. 1924, s. 176 ff.

8) Johs. E. Tang Kristensen: Nogle Blicherudgaver og deres forlæggere (Bogvennen 1958, s. 79 ff.).

9) St. St. Blicher: Samlede Skrifter, bd. 18, s. 141.

10) Wibergs præstehistorie.

11) Johs. E. Tang Kristensen: Nogle Blicherudgaver og deres forlæggere (Bogvennen 1958, s. 80).

12) Skizzer og Bladartikler af St. St. Blicher. Samlede og udgivne af Evald Tang Kristensen. 1899, s. 22.

KIRKESKIB I SØNDER BJÆRT KIRKE

Af museumsinspektør, dr. phil. *Henning Henningsen*.

Den 5. maj 1968 blev der i Sønder Bjærts smukke kirke ophængt et kirkeskib, barken »Jonas Risting«. Modellen, der er ca. 90 cm lang fra stævn til stævn, gengiver en gængs sejlskibstype fra 1860—80'erne, en træbygning af eg og fyr, med klipperstævn, dekoreret gallion og agterspejl. Skroget er middelfyldigt, farven sort med en forgyldt stribe. Masterne har dobbelte merseræer, og der er røjl på for- og stortop. Modellen fører ikke sejl. Vantet er sat med »jomfruer«, runde blokke, i skibssiden.

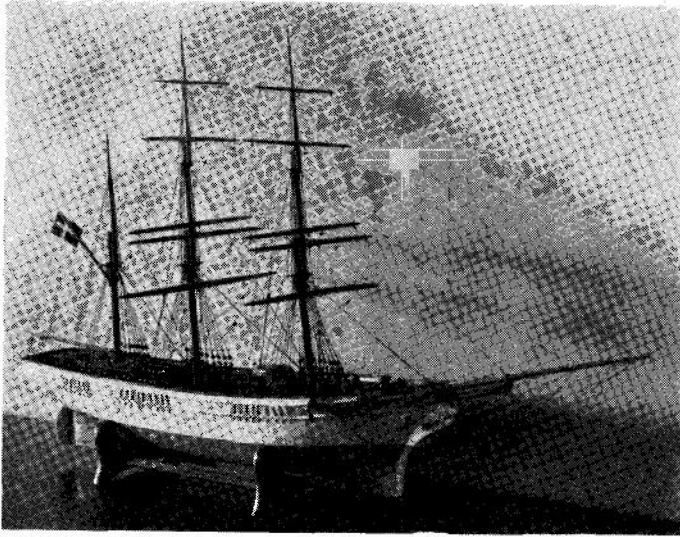
Kirkeskibet er, som navnet antyder, en model af et rigtigt skib, barken »Jonas Risting« af København. Den hed oprindelig »Vesta« og var hjemmehørende i Granville (Nova Scotia), hvor den var bygget 1864. Det har altså været en af de berømte hurtigsejlende »Blue-Noses« (blå-næser), som disse kanadiske skibe populært kaldtes —, måske fordi vandet i de ugæstmilde egne var så koldt, at besætningen altid frøs og gik rundt med blåfrosne næser. Skibene var almindeligvis bekendt blandt søfolk som flydende helveder, hvormed der blev sejlet hårdt, og hvor kaptajn og officerer behandlede mandskabet umenneskeligt; tilmed var kosten knap. Man sagde for spøg, at de bogstaver, der stod bag navnet på hjemstedet, nemlig N. S. (= Nova Scotia), simpelthen betød »no supper« (= ingen aftensmad), ligesom N. B. — navnet på det nærliggende sø-

fartsdistrikt New Brunswick — betød »no breakfast« (= ingen morgenmad). Om forholdene ombord på vort skib virkelig var så slette, tør vi ikke sige, da vi intet ved om dets historie. Under alle omstændigheder er »Blue-Nose«-skibene sikkert kommet i ufortjent vanry. F. W. Wallace, der har skrevet deres historie i sin bog »Wooden Ships and Iron Men« (London 1924), siger, at den mand, der gjorde sit arbejde samvittighedsfuldt, havde det godt ombord, og i hvert fald lærte han at blive en fremragende sømand.

I september 1873 lå »Vesta« i Hamborg, og det blev der købt af C. Heydorn for en sum af 15.750 prøjsiske thaler. Heydorn optrådte som mellemmand for grosserer H. C. Nyholm, København, som overtog skibet efter at have betalt 630 rdlr. i indførselstold, 3 pct. af købesummen, og omdøbte det til »Jonas Risting«.

Grosserer, konsul *Hans Christopher Nyholm* (1838—1905), der efter sin far arvede herregården Nørholm i Salling, var en af de mange driftige foregangsmænd, som bidrog til genopbygningen af Danmark efter den lammende krig 1864. Han var skibsreder i København, meddirektør for de danske cikoriefabrikker og medstifter af danske Lloyd. I 1870'erne flyttede han til Helsingør, hvor han blev direktør for det Helsingørske dampskibsselskab, samtidig med at han stadig selv havde sejlskibe i søen. I 1863 var han blevet gift med den norske dame *Emilie Henriette Risting* (f. 1841), og pudsigt nok ægtede hans fætter, politikeren og juristen *C. K. F. Nyholm* (1829—1920), i 1867 hendes søster, *Jenny Augusta Risting* (f. 1844).

Det er for os ikke muligt at vide, hvorledes forbindelsen mellem familierne Nyholm og Risting er opstået. Vi kan blot påvise, at den findes. De to søstres far, *Jonas Risting*, var norsk skibsreder. Han var født

Kirkeskibet, bark »Jonas Risting«, ophængt 5. maj 1968
i Sønder Bjært kirke.

1806 og boede i Drammen. I midten af 1850'erne var han korresponderende reder for flere brigger og et fuldskib af Drammen; 1860 kan vi se, at han var flyttet til Christiania og havde taget sine skibe med. Han døde 1873 og efterlod sig et legat på den anselige sum af 6.000 norske speciedaler, bestemt for trængende søfolk og søfolks enker. Svigersønnen, H. C. Nyholm, har villet ære hans minde og har givet sin nyindkøbte bark hans navn. Dette er forklaringen på, at den kom til at hedde »Jonas Risting«.

Den nyerhvervede bark blev optaget i det danske skibsregister og fik kendingsbogstaverne NPST. Den var 128'8" lang, 27'3" bred og 17'3" dyb (altså ca. 40 m lang), og dens drægtighed var 525½ tons brutto.

Fører af skibet blev kaptajn *Math. L. Svendsen*, som 1858 havde fået skipperborgerskab i Varde.

Et foto af bark »Jonas Risting« af København, som kirkeskibet er en model af, kendes så vidt vides ikke. Derimod haves ovenstående gruppebillede af en del af mandskabet, taget 1876 i Liverpool. Modellens bygmester, den 20-årige matros (senere skibsfører) Carl Johannes Nielsen, sidder som nr. 2 fra venstre. Det morsomme gamle foto er foræret til Handels- og Søfartsmuseet af sønnen, skibsfører Carl M. Nielsen, som gav modellen til Sønder Bjært kirke.

Vi kan desværre ikke følge skibets rejser i detalier. I april 1876 lå det i Rønne og gik derfra til Bordeaux i Frankrig, videre til Liverpool, derfra til Archangelsk og tilbage til London, hvor det ankom i november 1877. Det har også sejlet på Ostindien og har bl. a. anløbet Påskeøen.

I april 1880 lå det ved Santa Ana ud for Tabasco, et lille sted i Campeche-bugten (Meksiko), for at indtage en ladning mahognitræ i blokke, bestemt for Rotterdam. Det havde lastet ca. 580 tons, da der begyndte at blæse en pålandsstorm, en såkaldt »norder«, som var så kraftig, at ankerkæderne ikke kunne holde det;

de sprængtes, og skibet drev på land og blev totalt vrag. Besætningen på 12 mand reddede sig i land i skibets egen båd. Skibet og lasten blev solgt på landingsstedet. Det oplyses, at det var kaskoforsikret for 50.000 kr. Den 14. december 1880 blev »Jonas Risting« slettet af det danske skibsregister.

Den 28. april 1876 påmønstredes den senere skibsfører *Carl Johannes Nielsen* i Rønne som matros. Han var da 20 år gammel. Han fulgte med skibet til november 1877, da han blev syg og indlagdes på et hospital i London, hvorfor han afmønstrede. Undervejs byggede han i frivagten en model af »Jonas Risting«; skroget udhulede han af en klods, vist af bøgetræ. Modellen stod i mange år hjemme i hans stue, og hans søn, den senere skibsfører *Carl Marius Nielsen*, Lyngby, arvede den efter sin mor som et kært minde om faderen. Omkring 1935, da han sejlede som 1. styrmand med S/S »P. N. Damm«, tog han modellen med ombord og gav den under sin frivagt en helt ny rigning og nye master og ræer; han sleb skroget af og malede det sort (det var fra først af lakeret i træets farve). Senere, omkring 1960, da han var blevet pensioneret, reparerede han den igen og satte ny stående rigning i den. Bram- og mersstænger samt undermaster blev gjort lidt kortere, da rejsningen var for høj.

Da skibsfører Carl M. Nielsens hustru, fru *Marie Nielsen*, stammer fra Sønder Bjært sogn, hvor hendes fætter, *Peter Eeg*, er sognerådsformand, var det naturligt, at han, engang da denne var på besøg, tilbød skibsmodellen som kirkeskib til Sønder Bjært kirke. Menighedsrådet tog med tak imod det, og da Kirkeministeriet efter Nationalmuseets og Handels- og Søfartsmuseets gunstige udtalelse havde givet tilladelse

til ophængningen, skete dette som nævnt i maj 1968. I sin prædiken takkede sognepræst K. N. Refshauge giverne for skibsmodellen.

Som man vil forstå, drejer det sig ikke blot om et smukt kirkeskib, men også om en model af et skib, der har en interessant historie. Såvidt Handels- og Søfartsmuseet ved, findes der intet billede af den gamle bark »Jonas Risting«, derfor er det morsomt på den måde at kunne få et indtryk af, hvorledes den har set ud.

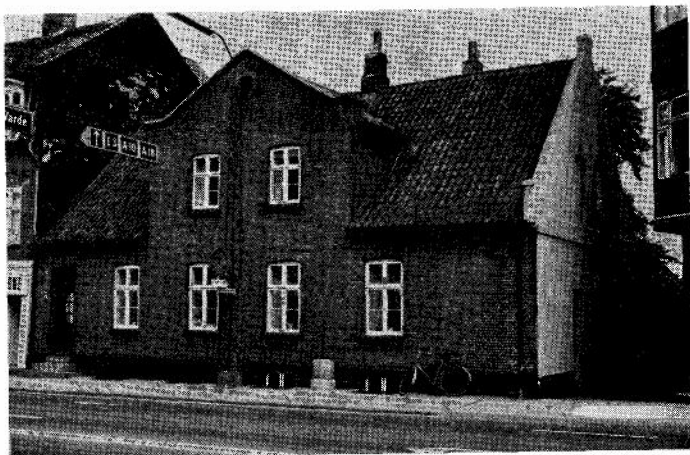
(Udarbejdet efter oplysninger af skibsfører Carl M. Nielsen, Sorgenfri, Kgs. Lyngby, samt forskelligt materiale på Handels- og Søfartsmuseet og Det kongelige Bibliotek.)

FRA VEJLE TIL VÄRMLAND
HARALD KIDDES OPBRUD FRA FØDEBYEN

Af Otto Asmus Thomsen.

Harald Kidde blev kun fyrre år gammel. Af den levetid, der så knapt blev tilmålt ham, tilbragte han halvdelen i Vejle og resten i København eller på hyppige rejser, især til Sverige. De første tyve år af hans liv var opvækst- og læreårene i Vejle, og de sidste tyve år var optaget af den digtergerning, han fra ganske ung troede sig kaldet til, og som han også snart skulle vise sig at have evner for, om end ikke helt på den måde, han inderligst havde ønsket det. Prosaen blev hans felt, ikke den bundne form.

Om de tyve år i Vejle, om hjemmet og slægten, om skolegangen hos den snurrige rektor Krarup og skoleforelskelsen i pigen fra Gyldings gård, har der før været skrevet i Vejle Amts Aarbog.¹⁾ Det bliver da i denne afhandling opgaven at følge den unge mand på hans videre vej gennem livet, så kort den nu blev, følge ham i hans værk og i den omflakkende tilværelse, hjemmefødingen fra Vejle skulle komme til at føre de næste tyve år. Det allerførste prosaarbejde, Harald Kidde så på tryk, havde sit udspring i fødebyen, og selv om hans sidste store roman, *Jærnet*, der udkom lige før hans død, foregår i det historiske *Värmland*, er hovedpersonerne i forklædning de sam-

Harald Kiddes hjem i Sønderbrogade. Foto: O. Aa.

me tre unge mennesker fra Vejle latinskole, som Harald Kidde skrev om hele sit liv. Det vil da sige, at vi både i digtningens og i realiteternes verden følger vor mand fra Vejle til Värmland og tilbage igen.

Året 1898 var opbruddets år i Harald Kiddes liv. Han forlod Vejle, men byen forlod aldrig ham. Hvad han her havde levet, blev ved med at leve i hans sind og var sangbund for alt, hvad han skrev. Som den erindringsdigter, han var, måtte han altid vende tilbage til sine tabte verdener. Skildringen af opbruddet fra Vejle og de følgende års flakken om til bestandigt nye egne, bliver da også skildringen af en bestandig tilbagevenden til de egne og steder, han havde forladt. Da barndomshjemmet, hvis vinduer favnede al verden, var lukket, måtte drømmene bære ham »derud og derhjem«. »Men da kunne de det også,« siger han selv, »da havde jeg lært at være Digter.«²⁾

*

Da studentereksamen var overstået, og begivenheden fejret med den obligate middag på Munkebjerg, var den nybagte student i juli måned på en tur til Nordsjælland med en afstikker til Skåne, hvor man i Broby ved Helgeåen kunne leve godt for to kroner pr. døgn.³⁾ I Helsingør digter han om den vidunderlige Jenny fra Vejle, som han ikke kan glemme, men da han siden opsøgte hende på gården Hagsholm (Houlbjerg sogn, mellem Århus og Viborg), hvor hun skulle lære husholdning, fik han et endeligt og utvetydigt nej på sit frieri.⁴⁾

I august sluttedes ferien af i Vingsted mølle. Her skrev Kidde (som for resten også i Fredensborg og Helsingør) en række digte, der vel mest er præget af sorgen over, hvad han mente at have mistet, men som dog også kan give udtryk for en vis glæde over at være »på Landet, det gode, milde Bondeland, her kan man blive sund og stærk og føle, hvor man gror«. ⁵⁾ Nok så karakteristiske er stroferne om møllen, med titlen *Fred*:

Møllehjulet brummer sin gamle Takt,
og det regner stilfærdigt i Løvet,
Tågen har lavt over Dalen sig lagt
og gjort mit Hjerte bedrøvet . . . .

— — —
Nej sådan er Sorgens blikstille Dag
i Enge blandt tågede Skove,
mens Møllehjulet brummer i stille Mag,
og alle Tankerne sove.

I et andet digt fra denne tid røber den unge digter tydeligt sit sinds splittelse mellem ud og hjem. Han har drømt om steder i Sverige, han aldrig nåede til, og slutter så:

Drømme og Sorger i Vinter og Vår,
 der nu forlængst fore hen,
 min Sjæl og mit Liv, mit ét og mit alt
 stedes i Danmark igen.⁶⁾

Da ferien var forbi, flyttede fru Kidde sammen med Harald og Aage til hovedstaden, hvor familien havde fundet en ny bolig på det yderste Frederiksberg, Frederiksvej 25, stuen. Vejen går på den anden side Frederiksberg have mod vest fra Søndre Fasanvej og har udsigt over den såkaldte Fasankirkegård, der nu hedder Solbjerg kirkegård. Lejligheden var vel beskeden, men man tør nok gå ud fra, at hjemmet her ikke har været uden lighed med det, man var flyttet fra på en anden sal i Skyttehusgade i Vejle. Harald residerede vist stadig i pigeværrelset, og det er nok her, han sidder og mindes Vejle og alt det, som ikke mere er.⁷⁾ Den nye stue har dog også sine goder. Gardinerne hænger som hos bedsteforældrene, og digteren kan bilde sig ind, at det er »en meget gammel Præstegårds Studerekammer«.

Den »lumre, dumme By« brød Harald Kidde sig ikke meget om. Han nød udsigten fra Frederiksvej til en mølle langt borte og fandt ellers en smule natur på Smedelinjen, hvor han gik ture med studenterkammeraten fra Vejle, Niels Th. Thomsen, som også manuducerede ham til filosofikum.⁸⁾ Kidde troede ikke, han kunne lære logiken, men hentede sig alligevel året efter et ug.

Det var en utålmodig ung mand, der var kommet til hovedstaden. Han skulle egentlig studere teologi, men opgav det ret hurtigt. Han ville hellere følge Valdemar Vedels forelæsninger over verdenslitteraturen og skal selv have tænkt på at studere sammenlignende litteratur. Også det opgav han. For alene at være dig-

ter. Han havde med fra Vejle en kuffert fuld af manuskripter, og en aften i december gik han ud til Valdemar Vedel på Nøjsomhedsvej på Østerbro for at høre hans mening om penneprøverne.⁹⁾

Valdemar Vedel var af Anders Sørensen Vedels slægt og holdt af at fortælle om det. Det har han sikkert også gjort nu, da der sad en ung vejlenser foran ham i det bogfyldte studereværelse på fjerdesalen. Kidde kendte i forvejen Vedels værker. På Vedels 50 års dag i 1915 skrev Kidde en hyldestartikel til ham i Nationaltidende. Dette hidtil oversete arbejde af Kidde (Cai M. Woel har det ikke med i sin bibliografi, Arbejder af Harald Kidde, 1925) er skrevet i Arvika (Värmland) den 6. november 1915, og Kidde mindes, hvordan han en dag kom hjem til forældrene og fandt en nyudkommen bog på sit bord, Vedels *Svensk Romantik*. Han skildrer sig selv som »en halvvoxen Knøs, en sky og forknyt Dreng, der sad længst nede i Provinsbyens Latinklasse og fik den Attest af Rektor og Lærer: »Hvad han end monne due til, til Bogen er det ikke!« Og vidste, fra Kammeraterne, fra Byens Borgere derude, men mest fra sig selv, at til *andet* duede han ikke.« Han forstod ikke matematikken, men da han nu læste om de svenske romantiske digtere, vidste han, at han *duede* til bogen. Der gaves andre bøger end matematikbøgerne.¹⁰⁾

Vedel havde lært ham, »at drømme er ikke at drive, og ved Drømmen kan fortjenes, omend knap det jordiske, så dog det himmelske Brød«. Og nu gjaldt det altså, hvor megen realitet der var i drømmene. Kiddes digte brød Vedel sig ikke meget om. Prosaarbejderne derimod overbeviste ham om Kiddes talent, og han hjalp ham nu til en hurtig debut. Det var søndag den 15. januar 1899, Kidde var hos Vedel for at høre sin

dom. Vedel tilbød at vise redaktøren af *Illustreret Tidende*, forfatteren Einar Christiansen, Kiddes manuskripter. Dette skete samme aften, og allerede dagen efter, den 16., bad Einar Christiansen ham om at »se herop«. Det gjorde han den 17., og den 22. januar fik Harald Kidde sin debut i *Illustreret Tidende* med prosadigtet *Æblerne*. På mindre end en uge havde han gjort springet ind i litteraturen. Han skrev omgående til sin gamle dansklærer fra Vejle, Clausen-Bagge, og fra dette brev ved vi, hvad der skete.¹¹⁾

*

Æblerne foregår i Vejle og fortæller om to unge, pigen, som plukker de blanke, blussende frugter, den unge mand ikke tør røre.¹²⁾ Om de to berettede Harald Kidde hele sit liv, og dette første »sindbillede« er ki- men til alt, hvad han har skrevet. Næste søndag havde *Illustreret Tidende* et nyt bidrag fra samme hånd: *Gule Roser*. Det var måske ikke slet så nydeligt som det første og meget mere sørgeligt. Vi er på kirkegården, en mand har lagt roser på sin elskedes grav, så kommer den unge mand, som ikke har kunnet opdrive roser til *sin* pige. Han beder om blomsterne fra graven, får dem, tager imod dem med tankeløs jubel, ja, så brutal er han i sin ungdommelige egoisme, at han ikke blot beklager sig over, at roserne er gule og ikke røde, men også udbreder sig om, hvor ung og dejlig *hans* elskede er, som lever. Og den anden kan kun vende sig mod »den tomme Grav«.¹³⁾

I den voldsomme kontrastvirkning har vi allerede Harald Kidde i al hans digteriske egenhed. Han var de stærke modsætningers mand, og det er betegnende for ham, at han allerede her i sit trykte værk nummer to har ladet konflikten fra det første, magt—afmagt,

Harald Kidde.

Samtidig tegning fra Berlingske Tidende.

vokse til den ondeste kontrast, vi kender: liv og død. I *Gule Roser* gøres livet til eet med den ungdom, som ejer alt og er uden tanke for andet end sin egen lykke. Men netop denne blinde selvtilstrækkelighed rummer en spire til død. Og den unge pige med æblerne, vandt hun med sit vovemod en virkelig sejr? Nej, i den unge mands »jeg tør det ikke« ligger måske den ægte sejr. I ingen af livets kampe er sejren hel, og afmagten har *sin* styrke.

Hvad læserne af *Illustreret Tidende* har ment om den ny digter, ved vi ikke. Det er nemt at være bagklog, men dengang var det vel ikke så lige en sag at se, at det var en af vore »store« digtere, der trådte frem. Et af de følgende bidrag til *Illustreret Tidende* skulle vække særlig opmærksomhed. Det var *Pigens*

Vadested, som fortæller om to søstre; den ene gifter sig for penges skyld og synker i skarnet, fordi hun kun tænker på sig selv og ikke under sine sultende forældre noget; den anden sælger sig, men det sker kun af kærlighed til forældrene; dem giver hun brød og er derfor uden plet.

Denne historie forargede vinhandler Johannes Schrøder. I Kristeligt Dagblad anbefalede han Illustreret Tidende at gennemføre en sundere moralkritik over for sine medarbejdere.¹⁴⁾ Kidde følte sig »æreskændet på det første skridt af sin Bane« af dette »meget uhøviske« angreb og forsvarede sig i et indlæg, som Kristeligt Dagblad bragte under overskriften »Usædelig Litteratur«. Hertil knyttede hr. Schrøder nogle bemærkninger om hr. Kiddes »i høj grad forvirrede« begreber om ægteskabsmoral.

Vi kan nok forestille os, hvilket indtryk det må have gjort på den unge forfatter at blive beskyldt for umoral, men polemiken med Johannes Schrøder fik også rent praktiske konsekvenser. Harald Kidde var blevet ansat som huslærer hos præsten på Læsø, men efter at have læst Kristeligt Dagblad sendte præsten afbud. Kidde kom således aldrig til den ø, hvor hans mor var vokset op.

Iøvrigt var Kidde ikke ukendt med at vække anstød. Einar Christiansen turde således ikke bringe hans skitse *En Kvinde* i Illustreret Tidende. Den fortæller ellers meget uskyldigt om, hvorledes Jesus beder en ung kvinde køle hans brændende tindinger, men i stedet for bryder hun en rose af torne kronen og fæster den i sit hår. *En Kvinde* blev derfor trykt i *Vagten*, det ny literære tidsskrift, som Mylius-Erichsen udgav, og som havde medarbejdere som Åkjær, Thøger Larsen og Johs. V. Jensen. Det eksisterede et år, og man har

kaldt det vort fornemste literære tidsskrift siden Johannes Jørgensens *Taarnet*.¹⁵⁾ Blandt medarbejderne var også maleren Valdemar Neiiendam, og hans bror Robert, som dengang var boghandlermedhjælper, fungerede som redaktionssekretær. Han huskede siden den unge Kidde »med studenterhue og blåfrossent ansigt«. ¹⁶⁾

Harald Kidde fik også indpas i *Tilskueren*, hvor Valdemar Vedel fra 1901 var redaktør, og i juli måned 1900 udkom så hans første bog, *Sindbilleder*, med Ernst Bojesen som forlægger og Simon Bernsteen som bogtrykker. I dag vil man muligvis finde denne skønvirke-stil en smule søgt. Lad gå med de stiliserede blade og blomster, men på omslag og titelside har bogtrykkeren gjort vold på HARALD, hvor R og A for at spare et bogstavs plads er sat oven på hinanden.¹⁷⁾ Bogen er tilegnet digterens mor, men har ellers det bitre motto: »Malurt! Malurt!«.

*

Forrest i *Sindbilleder* stod *Æblerne. Gule Roser* finder vi side 17. Af de 25 prosastykker havde de ti været trykt før. Før Kidde lod sine to førstefødte få plads i sin første bog, foretog han nogle meget karakteristiske rettelser, mest af sproglig art. *Gule Roser*, som oprindelig ikke var stedfæstet, tilføjes en linje, hvor »Provinsens Tegltage« dukker frem bag kirkegårdsdiget. Det er åbenbart en hilsen til Vejle. Der kan ikke være tvivl om, at vi befinder os på den samme kirkegård, hvor også det første afsnit i *Aage og Else* udspilles.

Også *Hjem* foregår i »den lille gamle By«. Et barns latter får digteren til at tro, at der kan skabes hjem i de nye huse i forstaden. I *Gud Fader* møder vi for

første gang drengen Tue. Han forstår først, hvordan Gud ser ud, da en fremmed dreng tager hans egen gamle hvidskæggede far for selve Gudfader. Her har vi også Kiddes første hjemstavnskildring: »Tue kunde se langt ned i Dalen med de dybtliggende grønne Enge og tindrende Pilebuske langs den blanke, slyngede Å med det ensomme, brusende Møllehjul«.18)

Trofastheden mod hjemmet og slægten kommer stærkt til orde, men i fantasien er den unge digter vidtberejst. Hans sindbilleder har mange forklædnin-ger. De kan foregå i vor tid (eller i hvert fald Harald Kiddes) og kan her nærme sig novellen, i den klas-siske oldtid eller middelalderen. Personerne kan være nøgne som græske guder, i folkevise-gevandter, i bi-belsk klædebon eller i hverdagstøj. Lige så lidt er stedets enhed overholdt. En enkelt novelle er henlagt til Rusland, endnu kun et mål for digterens udlæng-sel, mens en anden har svensk eksteriør, et vidnes-byrd om, at han også i virkelighedens verden var be-gyndt at søge bort fra hjemstavn.

Sindbilleder blev godt modtaget, bogen blev rost, og det var nu slået fast, at Harald Kidde var digter. Teologien blev definitivt opgivet sammen med den borgerlige stilling. Han søgte omgang med forfattere og digtere, fulgte Vald. Vedels forelæsninger, altimens han skrev og skrev. Nu gjaldt det den roman, han allerede havde påbegyndt i Vejle.¹⁹⁾ En del mindre ting fik han trykt først, således i antologien *Ungdom* (1901), og i januar 1902 kom *Aage og Else's* første bind, *Døden*, mens andet bind, *Livet*, fulgte i septem-ber 1903. Hvor er det ægte kiddesk, at dette værk i sine titler forener først en mand og en kvinde og dernæst døden og livet.

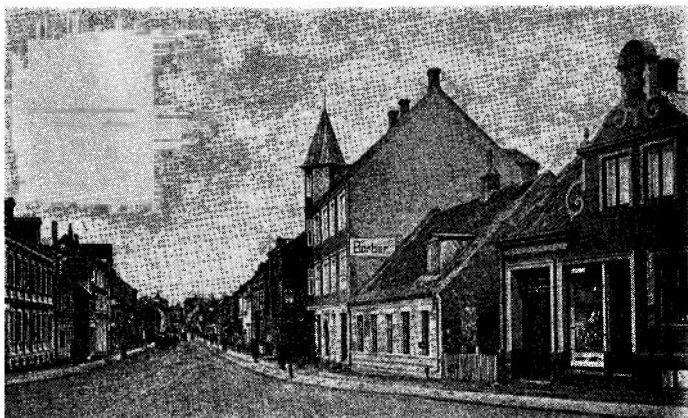
Aage og Else (det er vel af salgsmæssige grunde, at

Kidde har fortaget sit Å på titelbladet; selv skrev han *Åge*) handler som bekendt om Tue Tavsens. Tidligt rystes han af livets ubønhørlige lov, at vi må glemme vore døde for at kunne leve videre. Tue vil det ikke, »for så er de jo først rigtig døde«. Da han møder Lull Wedén, bliver bogen en bog om kærligheden. Hun vil vinde ham for livet, men han vil ikke lyde livets lov og glemme sine døde og må derfor miste Lull. Man har berømmet Kidde for hans trofasthed, men jeg ser ikke rettere, end at *Aage og Else* snarest er en bog om trofasthedens forbandelse.

Harald Kiddes første roman er en virkelig blanding af liv og drøm. Mærkeligt er det, at Kidde her i højere grad end ofte sidenhen har været i stand til at abstrahere fra den oplevede virkelighed. Den unge pige, han sit værk igennem skulle levere så mange billeder af, er som Lull Wedén det første billede i hel figur, men fjernest fra oplevelsens realitet. Hun er en ønske-drøm, skildret med mange træk, som aldrig var oplevelsens, men alligevel af en sandhed, som er virkelighedens og livets.

Dette er så meget mere mærkeligt, som Kidde ellers mere end mange andre altid måtte have et konkret grundlag at arbejde på. Han havde tit svært ved at gøre sig fri af virkeligheden. Tue Tavsens er således i stort og småt Harald Kidde selv. Skildringen af ham ligger så tæt op ad virkeligheden, at bogen er lige ved at blive en nøgleroman. Hvor lidt eller hvor meget skal ikke drøftes her, men vi har i al fald lov til også at læse *Aage og Else* som en højst realistisk opvækst- og udviklingsroman.

Hjemmet blusser Tue i møde »som en Vinterovns Skær«. Alt uden for hjemmet er ikke blot fremmed, men fjendtligt. Bedst som det er, kan han gribes af

Sønderbrogade i Vejle.

Bag gadelygten omtrent midt i billedet skimtes i højre side af gaden den lave amtsvejsinspektør-bolig, hvor Harald Kidde levede sin barndoms bedste tid indtil faderens død i 1894. Huset er endnu ikke bygget om og forsynet med den kvist, det har i dag.

længsel efter det, og han sætter i løb for at tage det i besiddelse igen, for at »vende tilbage til Edens Have«. Døden bliver da den store fjende, fordi den truer hjemmet med tilintetgørelse og vil kaste os ud i et nyt og ukendt liv. Det gør også kærligheden. Derfor stritter Tue imod og ser i Lull helst en ny søster eller mor.

Var det moderen, der gav Tue et hjem, gav faderen ham til gengæld en hjemstavn. *Aage og Else* kan da også læses som en hjemstavnsroman. Hele faderens store amt kommer vi rundt, »lige fra de grønne Skov-egne ved Fjorden og til de gølge sandhvide Hedestrækninger«. Skildringen kan blive sødligt-idyllisk, som når der fortælles om legekammeraten Antons hjem: »Der var så morsomt i de små lave Stuer med de røde Kappegardiner og de brogede Urtepotter for Vinduerne, med det sandstrøede Gulv og Vægskabenes

malede Roser og Violer . . . . Mor Birtes Rok snurrede, og Uret dikkede Hverdagens jævne Gang.«

Anderledes frisk er denne skildring: »Der var så mange Ture at gå — ad Stierne ud langs Fjorden, hvor store gule Sivskove stod og hviskede om Havfarer og Eventyr til Sø, eller ad Landevejene, der nede fra Byen i langsomme Snoninger bar op over Bankerne og løb hen langs Højdeskovenes Bryn og videre ud over de flade Marker. Heroppe var så frit til alle Sider, så enstomt og friskt. Blæsten summede og sang om Øerne, og Tue travede travlt mellem Moder og Søster, mens hans Hjærte bankede af Glæde. . . . De kunde se ned over Markerne, Skovene og Hegnene til Byen dybest nede ved Fjorden med de røde Tage og det ranke Kirkespir, og ovre bag Byen stod atter Banker, hvor andre Poppellandveje krøb op . . . . Bagerst steg høje Skovtinder mod Himlen. Men bag ved Byen lå der flade Enge mellem tvende blånende Højderækker og glimtede med en Å.«

Ikke blot sivene hviskede om rejser. Også konkylieerne i Antons stue (faderen var sømand) bringer et pust af fjernhed og storhed ind i det trange rum. Hjem og hjemstavn er ikke nok. Udlængslen bliver tilsidst til en trang til flugt, som Tue må følge, da døden har taget alle hans kære og lukket hjemmet. Første del af *Aage og Else* slutter med et »bort fra det hele«, og i anden del finder vi ham fjernt fra hjemmet, i en sydtysk by. Han er ikke mere hjemmets fange, men er hjemløshed da virkelig frihed? Nok frihed for at frygte, men også frihed for at elske. Nu følger Lulls kamp for at vinde Tue, da han er vendt hjem til barndomsbyen. Den er forgæves. Den alt for trofaste Tue måtte bøde for sin manglende evne til at glemme.

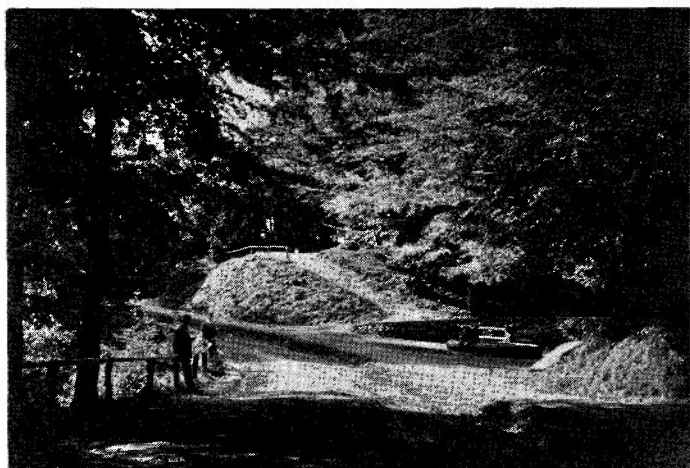
*

Kiddes næste bog, *Luftslotte*, udkom i september 1904. Den er tilegnet Valdemar Vedel og indeholder 42 prosastykker, hvoraf de 16 havde været trykt før. Ældst er *Utro*, der var med i *Ungdom*.²⁰⁾ At *Barn Jesus* er identisk med *Rosenlegen* fra *Illustreret Tidende*²¹⁾, har undgået Cai M. Woels opmærksomhed, da han udarbejdede bibliografien, og han opdagede heller ikke, at bogens motto havde været trykt før, nemlig i *Tidsskrift for Aandskultur og Menneskekundskab*.²²⁾

Det er måske lidt misvisende, at sindbilleder således er blevet til luftslotte, for disse sidste arbejder er i almindelighed langt mindre luftige end dem i *Sindbilleder*. Vi møder derfor heller ikke den samme brogede mangfoldighed som i den første bog, hvor forskellig den digteriske iklædning end er. I *Obolen* dukker Læsø op, vistnok for første gang. *Rødkælkene* beretter om en oplevelse i barndommens skolegård. I *den sidste Nattevagt* handler vist egentlig om Tue Tavsens død. I *Ved Graven* står vi påny i fødebyen, på den kirkegård, vi kender så godt, men vi møder også den rejsende digter. Han står uden for jernbanestationen med kufferten i hånden og tæppet over skuldren. (Den plaid glemmer Kilde aldrig, når han rejser med toget.) Han tror at se den ven, som fik pigen, og følger ham til kirkegården, hvor han ser *hendes* navn på graven. De to følges derfra, »som havde aldrig nogen tredje gået mellem dem«.

Hjertesorgen fra Vejle møder vi mest utilsløret i *Smærtens Sted*. Den rejsende passerer i toget det sted, hvor hun for år tilbage sagde til ham, at han skulle gå, og »skubbede ham fra sig med sin faste Hånd«. Han mindes nu denne smerte »som en Tandudslidning« og spørger, om mindet har læget smerten.²³⁾

Skyttehusvejen i Vejle,
fotograferet omkring århundredskiftet, viser springvandet, hvor
nu Harald Kiddes mindesten står.

Nej, det skulle vare længe endnu, om det nogen sinde skete. Hvor stærkt Kidde stadig følte denne smerte, viser hans næste roman, *De Blinde*, igen en bog om to unge, som mister hinanden.

De Blinde, der udkom i november 1906, er en tyk bog på 475 sider, og den er tilegnet Astrid, den kvinde, som omsider fik digteren til at glemme, i hvert fald så nogenlunde. I mangt og meget minder den om *Aage og Else*. Første del foregår i den østjyske fjordby, vi kender så godt, ja, hovedpersonerne, Bent Havlykke og Helene König, bor ikke langt fra den »vildtvoxende Have, hvor fordem Vejinspektør Tavsens Bolig stod«. For den sags skyld kunne Bent godt have heddet Tue, men Helene er ingen Lull. Også forholdet mellem de to er vendt om. Her er det Bent, som kommer med sin kærlighed, og Helene, der afviser den, fordi hun er

blind og ikke forstår den. Her stilles trofastheden ikke over for glemslen, men over for troløsheden. Hvordan kan man leve videre og få en ny kærlighed, når man er blevet svigtet? Det kan ingen, mener Bent.

Så er der flugten tilbage. Han rejser til Schweiz og begraver sig i den lille by Friedheim, hvor bogens anden del, *Strådøden*, foregår. Efter elleve års forløb op søger Helene ham. Hun er skuffet af sit ægteskab og forstår nu, hvad kærlighed og samhørighed er. Lidt efter lidt finder Bent tilbage til Helene, men da omkommer de under en tur i bjergene, dør strådøden, det vil sige døden for dem, som ikke har kendt kærlighedens fuldbyrdelse.

Første del af *De Blinde* er igen en flugt tilbage i den tabte tid, men alt for meget er her tegnet i sort og hvidt. Det er, som om digteren har haft for stor en regning at gøre op med sin ungdom. Derfor er Helene skildret sort i sort, og derfor er hendes mor og øvrige familie, især de livslystne kusiner, så tarvelige. Kun de mennesker, der hører Bent til, er sympatiske, og det er allesammen mennesker, som har stort besvær med at »rede det ud, det Garn, som hedder Livet, og som sandelig ikke er så nemt at klare«.

*

De Blinde er nok den af Harald Kiddes bøger, hvor problemet ud—hjem er skarpest belyst. Kontrasten er endda så stærk, at den slår bogen i stykker og deler den i to dele. Den næste bog, *Loven*, er ikke på samme måde slået itu i det ydre, men fuldt så meget i det indre. Stedets enhed er overholdt, for så vidt som bogen hele tiden foregår i Sverige, i Halland og Skåne, men midt i det fremmede slår minderne om det hjemlige ned, og der fortælles en kærlighedshistorie, som

har megen lighed med, hvad vi kender fra de første romaner. Livet i det fremmede omslutter altså her helt de beske erfaringer hjemmefra.

Loven, der udkom i september 1908, er knap så dig-
ger en bog som *De Blinde*, kun 231 sider, altså ikke
engang halvt så stor, men den kredser om nogenlunde
de samme problemer. I Kiddes noget dunkle filosofi
betyder *loven* ikke blot Guds lov, men simpelthen
skæbne, og det vil da også sige: troskab mod en selv
og mod den, man tilhører. Pigen, der svigter, hedder
her Margrete. Niels Hilding kan ikke glemme hende.
De gik i skole sammen, ved studenterfesten i Grejs-
dalen kyssede de hinanden, men kun Niels troede, at
det betød forlovelse.

I Niels' hjem er der stille og dunkelt, men i Mar-
gretes fosser gadens lys grelt ind »over nye og prun-
kende Møbler«, i stuer, »hvor Centrifugernes Dundren
og Mælkevognenes Skramlen fra Gården bagved den
ganske Dag igennem lod Lysekronen klirre og stemte
Røsterne op til Diskant eller Bas«. Hendes barndom
er »uden den Skygge fra Skoven, den Stilhed fra Fjør-
den, den Duft af Bøgers Blade og svale Blomster, den
fortrolige Hvisken af halvhøje Stemmer og lette Trin,
den altid høflige og venlige Hensyntagen«. Hendes for-
ældre er naturligvis også helt anderledes end hans. I
skildringen af dem og af Niels' møde mange år efter
med Margrete bliver Kidde ligefrem ond. Han ved at
tage sin hævn.

I Halland møder Niels Rut Norcross, men deres ven-
skab bliver ikke til mere, fordi »loven« kommer på
tværs. Bag denne nutid anes stadig en fortid. Niels
sidder hos Rut, mens hun syer: »Imellem dem stod
Syskrinet åbent med sin skarpe Lugt af kinesisk Tråd
og Lakering — en Duft så gammelkendt fra Moders

Syskrin derhjemme i Vindueskarmen mod Fjorden.« Det er en duft, der sætter minder i gang, og dette syskrin burde være lige så berømt i den danske literatur, som Prousts navnkundige linde-te er det i den franske og verdensliteraturen.

I sin næste bog, *Den Anden* (oktober 1909), vender Kidde ikke blot rent geografisk tilbage til Vejlefjord, men også i sit emne til kærlighedens kamp mellem to mennesker. Tankerne om den skæbnebestemte samhørighed peger mod *De Blinde* og *Loven*. Hvert menneske har sin »anden« og kun den ene. »I hinandens Favn skal du og jeg dø for at fødes i *vi*.« Men det er en samhørighed, som uafsladeligt må forsvares. De to, der kæmper denne kamp, er tegneren Helge Kolind og hans kone Eva, der er flyttet fra København til et hus ved fjorden. »De blodigtsorte Høstskove« er skildret med et opbud af sammenligninger fra blod til brand, men husets faktotum, Øllegård Farre, vrisser bare: »Å den Satans Skov«, og med et smil ser man hvergarnskjolen »bovne om hendes fornærmede Bag.«

Bogens sidste kapital er helliget et besøg på sanatoriet på den anden side fjorden.²⁴⁾ Her har Tue Tavsen været i tretten år og venter blot på døden. Sanatorielivet er skildret med en uhygge, der virker pinlig. Overlægen ved, at de alle skal dø, og et sådant dødens reservat havde Kidde brug for som sindbillede. De saliges røde ø kalder han *sanatoriet*. Om de salige skulle han fortælle i sin næste bog, og deres ø skulle han siden gøre til en helt anden ø.

De Salige (oktober 1910) tager egoismen op til behandling. De saliges ø betyder verdensflugt, forsagelse og ensomhed, men også selvretfærdighed og selvtilstrækkelighed. Saligheden er købt og betalt med egoisme og derfor ikke så skyldfri, som det kan se ud.

Henning Norden har måttet give afkald på sin elskede Terese, fordi hun er gift med en anden. Han trækker sig da tilbage til sine studier. Dette ensomme hjemmeliv afbrydes ved, at en skøge (som det hed dengang), Nanna Åmund, opsøger ham og beder ham hjælpe sig ud af det liv, hun fører. Hun lærer ham da, at vi ikke må leve alene for os selv. Dette understreges til overmål ved, at Nanna viser sig at være Hennings søster. Det kunne somme tider knibe for Kidde at holde måde med symboliken.

Der er i denne bog ikke eet ord om Vejle. Tilsyneladende. Henning Norden er tværtimod vokset op ved vestkysten og student fra Ålborg. Men det er kun en forklædning. I virkeligheden er han lige så meget en Tue Tavsens søn som alle Kiddes helte. Moderen er også på mange måder Tues mor, men skildret med en vis kritik på grund af sin strenghed og »ubønhørlige Renhed«. Det er, som om Kidde prøver at gøre sig fri af den moderbinding, han lider under.

Helten er igen en tyk bog. (448 sider mod *Den Anden's* 169 og *De Salige's* 207.) Den udkom hos Gyldendal i november 1912. For mig at se burde denne bog rettelig have heddet *Øen*. Af alle sine helte skabte Kidde nu helten, men af hele sin verden, den ydre og ikke mindst den indre, skabte han *Øen*, et digterisk univers, lille på kortet, men stort nok til at rumme både heltens og staklernes verden.²⁵⁾

Bogen handler om pøgelæreren Clemens Bek, som efter en skuffelse i kærlighed i en følelse af afmagt over for livet flygter til *Øen* og bliver der i 55 lange år. Han finder fred og lykke i at gøre sin pligt, arbejde og leve for andre. Gennem sin forsagelse og selvudslættelse bliver han en helt. Men bogen er rummeligere end det. Som havet sætter grænser for *Øen*, sætter livet

grænser for os alle, og det afhænger af hver af os, om vi gennem resignation kan vinde lykke på vores ø. Øen som sindbillede er da efter min mening både større og dybere end sindbilledet helten. Hvor meget det end lå Kidde på sinde at forherlige Clemens Beks sejr og give ham navn af helt og sand kristen, var kampen ham dog lige så vigtig som sejren, den kamp, hver af os må kæmpe hver på sin ø.

I handlingen og menneskeskildringen har Helten to planer, fortid og nutid, hver med sin hovedperson, henholdsvis Clemens Bek og lægen Erik Lange. Denne sidste er ganske vist ikke fra en østjysk fjordby, men hans mor er det, og det nervesanatorium, Erik Lange vil bygge for »Århundredets hvileløse Børn«, skal netop ligge i de stille fjordskove, hvor moderen var fra. Af et udkast, offentliggjort som novelle i Gads danske Magasin den 1. maj 1910 under titlen *Synden*²⁶), ved vi, at Clemens Bek oprindeligt også skulle have haft tilknytning til Vejle. Han skulle have været søn af en skoflikker og lægprædikant i Bagsnoget.

Rent topografisk fjerner Kidde sig nu mere og mere fra hjemstavn, og samtidig går han i tiden længere og længere tilbage. Den ene halvdel af *Helten* er jo i realiteten en historisk roman, og hans sidste bog, *Jærnet* (udkommet 14. november 1918), er det på alle sine 398 sider. Den foregår i *Värmland* omkring 1850. Den unge Steffan er en jernets søn, men krøbling. Derfor vil Susan så vel som jernet forkaste ham. Han kan jo hverken tjene det eller hende. Men det antydes, hvordan Steffan kan overvinde jernet, dette »Trældommens og Rovbegærets Metal«. Sjælen er jernets overvinder, sjælen er ordet, kunsten.

Igen mindes vi da de to unge i den jyske have. Igen ser vi ham, der ikke tør, og hun, som vil. Stadig i sind-

billedlig form som fra den første begyndelse kredser Kidde her igen om de problemer, han tumlede med livet igennem. På sidste side står: »Efter Jærnet følger Guldet«. Sådan skulle det ikke gå. Kidde fik aldrig skrevet de tre andre af de fire bind, han havde planer om, og hvoraf *Jærnet* blot var det første.

*

Flakkeriet begyndte nu ikke straks efter flytningen til hovedstaden. De første ni år boede digteren sammen med sin mor og bror, først på Frederiksvej og fra 1901 Henrik Ibsens vej 9, anden sal, en sidevej til Frederiksberg allé.²⁷⁾ Dette rolige hjemmeliv i byen blev hver sommer afbrudt af rejser, som oftest til Sverige. De første år vendte familien trofast tilbage til Vejle-egnen. Somren 1901 boede den i Brejning, hvorfra Kidde skrev breve til vennen Niels Th. Thomsen.²⁸⁾ Året før var Kidde i elleve dage deltager i et studentermøde i Askov.²⁹⁾

Da han 1899 fik afbud fra præsten på Læsø, tog han op til sin gamle lærer fra Vejle, pastor Mogensen i Vroue.³⁰⁾ Her opholdt han sig hele efteråret og skrev blandt andet på *Aage og Else*. Vroue ligger omtrent midtvejs mellem Viborg og Holstebro (Fjends herred, Viborg amt). Flere digtere, bl. a. Åkjær, har tilknytning til egnen, og Goldschmidt har skildret den i *En Hederejse i Viborg-Egnen* (1867), hvilket naturligvis ikke var ukendt for Kidde. I skitsen *To Søstre* har han fortalt om sit ophold her.³¹⁾ I 1904 besøgte han en anden af sine tidligere lærere, nemlig Clausen-Bagge, der da var præst i Støvring.³²⁾

Man har sagt om Kidde, at han i disse ungkarleår levede som en eneboer midt i den store by. Det er nu ikke rigtigt. Han havde tværtimod mange venner. Det ses blot ved et blik i bogen med Kiddes breve.³³⁾ I

1901 blev han medlem af en slags klub, stiftet af Andreas Hansen, senere højskoleforstander og præst, efter princippet: de størst mulige modsætninger. Med var blandt andre billedhuggeren Jens Lund, juristerne Vinding Kruse (siden professor) og O. K. Magnussen (senere overretssagfører), samt dennes yngre bror, Rikard Magnussen, som har fortalt derom. Han blev billedhugger og er ophavsmand til portrætrelieffet på mindestenen i *Vejle Nørreskov*.³⁴⁾

Kiddes nærmeste ven var vel Chr. Rimestad. Også forfatteren Henri Nathansen stod ham nær, og iøvrigt omgikkes han eller korresponderede med skrivende folk som Niels Møller, Kai og Eline Hoffmann, A. C. Andersen, Åge Meyer Benedictsen, Marie Bregendahl, Hans Kyrre, Åge Matthison-Hansen, Otto Rung, Niels Jeppesen med mange flere. Kidde blev tidligt medlem af Forfatterforeningen og fik allerede i 1904 som den første et rejselegat, der netop var stiftet af Ingeborg Maria Sick.³⁵⁾

Vennen fra Vejle, Siegfred Neuhaus, var flyttet med til København og boede hos Kiddes til 1904. Gennem ham kom Kidde i forbindelse med nogle andre unge malere, Harald Giersing og Sigurd Swane. Det morsomme og ejendommelige var, siger Neuhaus, at mens Swane let lod sig bøje mod Kidde, var Giersing og han helt uden evne til at omgås.³⁶⁾ Kidde har i et brev udtalt sig meget begejstret om Swanes talent som digter.³⁷⁾ Siegfred Neuhaus kom på Akademiet, debuterede på Charlottenborg og rejste til Paris. Siden var han i mange år tegnelærer ved Sorø Akademi. Han betegnes som en stilfærdig, ægte og særpræget kunstner.³⁸⁾ Han mødte sin hustru, Louise Bechmann, hos Kiddes. Hun kom for at høre Kiddes dom om nogle digte, hun havde skrevet, han forelskede sig i hende,

Harald Kidde malet af Neuhaus.

men det blev ikke gengældt. Venskabet med Siegfred holdt dog. Lige så lidt gik det i stykker, da det kom til et ret voldsomt brud mellem fru Kidde og Neuhaus.³⁹⁾

Broby, det første sted, Kidde besøgte i Sverige, er hovedstaden i Öster Göinge herred og ligger nord for Kristianstad ved Helgeåen. Siden blev det fra 1902 Östra Karup, nordøst for Båstad, som i mange år, i hvert fald til og med 1908, var det foretrukne sted i Sverige. I *Loven* ses det, hvor fortrolig Kidde var med disse egne. *Sommerens sidste måned*, trykt posthumt i *Jul i Vejle's* første årgang, 1936, skildrer et besøg ved Laholmsbugten nær Båstad. Noget ungdomsarbejde, som det hævdes, er det ikke. Det fremgår af teksten, at det er blevet til, da Kidde var omkring de 30 eller lidt mere. Skitsen kan da tidligst være skrevet 1908—

09, og digteren siger også, at han søger »sin Ungdoms sørgmodige Spor«.

I breve har Kidde skildret egnen ved Hallandsåsen, og Rikard Magnussen fortæller om den regnfulde sommer 1903 i Östra Karup.⁴⁰⁾ Han mindes vandringer med Kidde og dennes frodige modtagelighed. »Men ved Siden af alt dette var der noget, vi andre ikke kom med i . . . et Venskab den Sommer mellem Kidde og den Kvinde, han i *Loven* har skildret under navnet Rut Norcross.«

I Östra Karup lagde Kidde sidste hånd på anden del af *Aage og Else*. Manuskriptet blev afsendt i august 1903, bogen udkom i september,⁴¹⁾ og Kidde længtes nu efter mere luft under vingerne. I maj 1904 rejste han sydpå og var væk i fire måneder. To måneder tilbragte han i Murg ved Walensee i Schweiz (kanton St. Gallen). Siden var han i Nürnberg og derefter midt i september en 16—18 dage i Rothenburg-ob-der-Tauber. Iøvrigt ved vi, at rejsen også omfattede ophold i Dresden (syv dage) samt i Schwarzwald.⁴²⁾

Murg blev til Friedheim i *De Blinde*. Der er ikke meget at være i tvivl om. Alle andre stednavne i bogen er uændrede. Selv gæstgiverkonen bærer sit rigtige navn, fru Zeller. Kidde boede på Gasthaus Schiffli i Murg fra den 3. juni til den 10. august.⁴³⁾ Vil man i dag følge Kiddes spor, må man konstatere, at Schiffli ikke mere eksisterer. Det brændte i foråret 1960. Foruden i *De Blinde* har Kidde skildret egnen ved Walensee i skitserne *Ins alte romantische Land* og *En Søndag i Svejts*.⁴⁴⁾

Sent om aftenen den 1. oktober 1904 kom Harald Kidde hjem til København. *Luftslotte* var ved at blive udsendt, og snart var han godt i gang med *De Blinde*. Året 1905 melder om ophold i Esrom, Køge og Östra

Karup. Det følgende år skulle bringe en begivenhed: Kiddes forlovelse med forfatterinden Astrid Ehrencron-Müller. Hun var betaget af hans bøger (og han havde også anmeldt hende godt).⁴⁵ Da hun ved et selskab hos Ingeborg Maria Sick mødte Kidde, og han tog hendes hånd i sin, vidste hun, at dér måtte den blive for bestandig.⁴⁶ I et brev til Clausen-Bagge fortalte Kidde om forlovelsen:

»Jeg har nu omsider fundet den Kvinde, hos hvem jeg for altid kan gå til Ro . . . . Hun er først og fremmest en meget god og meget fin Pige, begavet kun i altfor mange Retninger, men først og fremmest som Musiker . . . . At hun er en meget smuk Pige, finder jeg heller ingen Grund til at tie med. Hun er nogle År ældre end jeg, men ingen ville kunne passe til mig som hun . . . . Det er mest Eventyr, hun har skrevet, men selv er hun det sjældneste Eventyr.«⁴⁷)

Næste år fuldbyrdes omvæltningen i Kiddes liv. Efter det traditionelle ophold i Östra Karup i juli og august blev Astrid og Harald den 16. oktober 1907 gift på Frederiksberg, og til oktober flyttedag flyttede man til fru Carit Etlars villa på Vældegårdsvej i Gentofte. Moderen flyttede med, og de nygifte var for resten først på en lille bryllupsrejse indtil den 1. november.⁴⁸)

Den unge frue kaldte sig nu Astrid Ehrencron-Kidde. Hun var 1901 debuteret som forfatter, efter at hun på grund af en nervesygdom måtte opgive musikken. Siden skrev hun en lang række romaner og noveller, i hvilke også hun i høj grad udnytter de mange rejser, ægteparret foretog sammen. I sine erindringer, *Hvem kalder* —, (1960) tegner hun et meget subjektivt billede af »sin Husbond« (således tilegnede hun ham sin første roman efter brylluppet)⁴⁹), fortæller om rejserne og hine tiders forfatterliv. Beretningerne udmærker

sig mere ved stemning end ved præcision. Til gengæld mangler bogen intet af den mystisk-makabre fantastik, der var fruens mesterskab som forfatter, således at mange af historierne må ses som en slags fortsættelse af de »underlige hændelser«, hun helst fortalte om.⁵⁰⁾

Når Harald Kidde nu daterer sine breve »Carit Etlars Hus«,⁵¹⁾ er det en tilsnigelse. De nygifte kom ikke til at bo i folkedigterens hus, men i en villa, hans enke havde bygget i haven bag kæmpehøjen. Carit Etlar døde den 9. maj 1900 og begravedes i haven. Mens han levede, havde Astrid tilhørt den kreds af venner, som hver fredag aften samledes i hans hus (det rigtige). »Carit Etlar er et særsyn, ikke alene i dansk litteratur, men der findes ikke hans sidestykke i noget lands litteratur«, skal Kidde have udtalt til Carit Etlars enke.⁵²⁾

*

Paradoksalt nok begyndte Harald Kiddes omflakkende tilværelse for alvor samtidig med, at han selv satte bo. Det blev i en flyvende kuffert, plejede han at sige.⁵³⁾ Hos fru Carit Etlar boede man kun et par år, så flyttedes til Jahnsensvej 12 (lige i nærheden) og i efteråret 1911 til Jægersborg allé 12 i Charlottenlund. Det er i haven her, Kidde i en kronik i dagbladet Riget mindes sin ungdoms provinshave.⁵⁴⁾ Christmas Møller, Aage Kiddes ven, syntes, han her blev ført ind »i en Verden af Aand og Kultur«, når han kom til te søndag eftermiddag eller aften: »Der sad henne i Lænestolen gamle Fru Kidde, som vi syntes var klogere end alle andre . . . Og henne i det andet hjørne sad Astrid, som sled og slæbte med sit, for at Digteren kunde faa saa trygge og rolige Forhold som overhovedet muligt at arbejde med sit Værk under.«⁵⁵⁾

Kort før flytningen til Jægersborg allé var Kidde vendt tilbage fra sin anden store rejse til Tyskland og Schweiz. Fru Astrid var med, og det var hendes første udenlandsrejse. Sverige regnede man ikke for udland. Der startedes den 24. juni 1911 fra København, og i juli var ægteparret en fjorten dages tid i Murg. Planerne omfattede i øvrigt andre egne i Schweiz, Nürnberg, Rothenburg, Dinkelsbühl, Ochsenfurt med flere tyske byer samt en måneds ophold i Schwarzwald. Her var jo det landskab, Kidde havde brug for til *Helten*, som han arbejdede på. Det var ikke meningen at komme hjem før omkring 1. september, men rejsen måtte afbrydes, fordi gamle fru Kidde var blevet syg. Hun var dog rask, da sønnen og svigerdatteren vendte hjem.

I slutningen af året 1913 fik Harald Kidde det Ancherske legat, der forpligtede til et halv års ophold i udlandet. Rejselysten blussede yderligere op. Der blev lagt store planer om Thüringen og Italien, som man skulle se for første gang, og hvor man ville tilbringe vinteren. Man ville have været af sted i 1914, men krigen forhindrede en rejse sydpå, og i stedet blev det Sverige.

Vinteren 1915—16 tog familien ophold i et pensionat på Frederiksberg, men allerede i marts 1916 var man flyttet til Johannevej i Hellerup, og da man sommeren 1917 kom hjem fra nye rejser i Sverige, blev adressen Hareskoven, hvor man året efter, træt af de mange års pensionats-tilværelse, nu ville skabe et hjem. Men det skulle digteren ikke komme til at opleve.

En novemberdag 1916 løb Kidde i København på en medarbejder fra Nationaltidende, og af det interview, som blev resultatet af dette møde, får vi et le-

Vore Humorister.

—
Harald Kidde.
 —

Første Maj uddelen Carl Møllers Legat. Det er en Dag, som hvert Aar ventes med Spænding af vore humoristiske Forfattere. Ogsaa vi andre imødesaar Dagen med en vis Nysgerrighed. Der er tidligere ved den Lejlighed skabt fremragende Humorister af Digtere, som Folk ellers havde vænnet sig til at græde over. Iaar har Dr. Vilhelm Andersen dækket Legatbestyrelsen ved sin nye Fortolkning af Fundatsen. Der er efter hans Mening kun Tale om at foretrække en *fortrinsvis* humoristisk Forfatter, naar Partiet ellers er lige.

Efter dette er der fri Adgang for alle Forfattere, der iøvrigt opfylder Fundatsens Bestemmelse om endnu ikke at være fyldt de 30 Aar, og vi begynder derfor træstigt en lille Række af Humorist-Interviews med at gaa ud til den bedrøveligste blandt alle Digtere, Hr. *Harald Kidde.*

— De søger det humoristiske Legat? spørger vi.

— Ja, naar L. C. Nielsen og Mylius-Eriksen og Emil Rasmussen har kunnet faa Legatet, saa kan jeg vel ogsaa nok søge det. For Resten mener jeg, at Louis Levy bør have det. Han er virkelig Humorist og kan ikke faa det mere, jeg derimod kan vente et Par Aar endnu. Jeg er kun 28.

Kidde-karikatur.

Per Pryd (Andreas Vinding) interviewede i Politiken Kidde, da han i 1905 søgte Carl Møllers humoristlegat.

eg
vi
nt
pe
tic
sh
O
P
li
br
m
fo
M

P
H
fr

je
li
in
ee
ha
pe
Ti
B
ly
Ti
fo
di
Fi
m
on
de
vi
he
up
de

be
K
bl

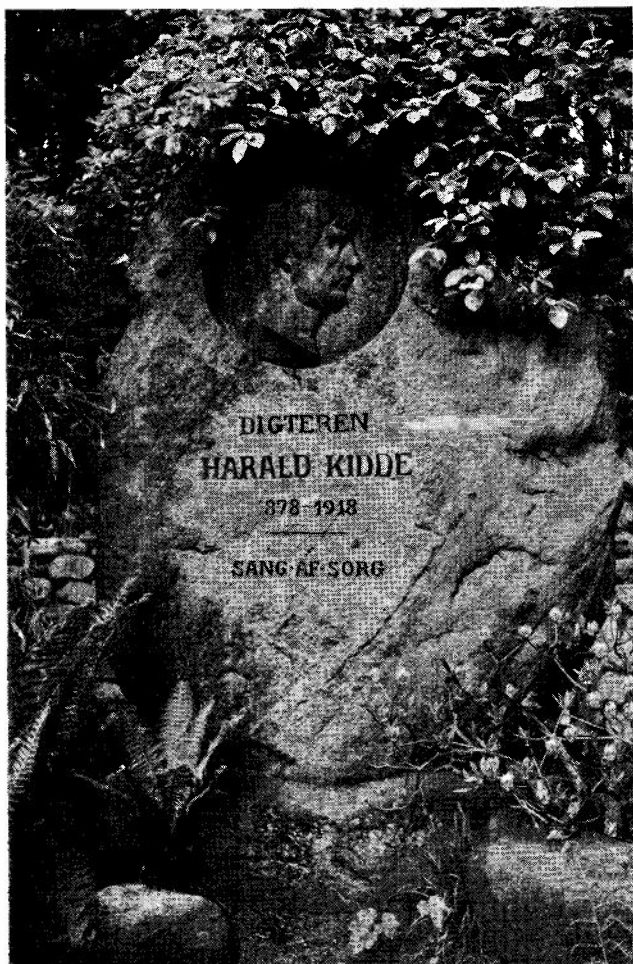
vende indtryk af den urolige tilværelse, forfatter-ægteparret førte i disse år. Journalisten indleder med nogle ord om, hvor sjældent det er at se Kidde i København, og fortsætter: »I Gaar mødte vi Manden. Kidde har ikke mere det vældige Fuldskæg, der var saa meget omtalt, men ligner ellers sig selv med den støtte Gang og det hele solide Væsen; solid er ogsaa den højtknappede, tykke Vadmelsvest, der aabenbart stammer fra hinsides Sundet.«⁵⁶⁾

Kidde fortæller derefter om opholdet i Värmland, den meste tid i Filipstad. Siden boede man i »Østre Gønge Herred i Skaane, i Wittsjö, en yndig lille Plet, nær den smaalandske Grænse«. Om arbejdet på *Jærnet* får vi god besked: »Jeg har gjort Studier omkring i Värmland og paa svenske Sognebiblioteker og laaner Bøger baade i Lund og Upsala . . . Det bliver en Cyklus paa fire store Bind, der behandler fire Slægtleds Historie . . . Jeg gaar meget grundigt til Værks . . . Jeg ynder fast Grund under Fødderne og mener, at Roman-kunsten bør have en Virkelighedsgrund at gaa ud fra, selv om denne ikke bliver slavisk fulgt af Digteren«.

*

Helten var Harald Kiddes gennembrud. Med den bog vandt han sig navn som digter, men en salgssucces blev der ikke tale om. Dette førte til et brud med Gyl-dendal, hvor Frederik Hegel var blevet direktør, og hvor Ernst Bojesen og Peter Nansen ellers havde erklæret sig villige til at støtte arbejdet på *Jærnet*. Da denne bog endelig efter seks års arbejde var færdig, udkom den hos Aschehoug. Det skete den 14. november 1918. Få dage efter blev digteren angrebet af den spanske syge, og den 23. om aftenen døde han på Bispebjerg hospital.⁵⁷⁾

Mindestenen i Nørreskoven. *Foto: O. Aa.*

Således gik da Harald Kildes liv hen, splittet mellem ud og hjem. Bundet til et barndomshjem, han havde mistet, søgte han at gøre sig fri på sine rejser, men det lykkedes aldrig.⁵⁸⁾ Heller ikke i sine værker

kunne han løsrive sig fra hjemstavnen. En del af *Helten* skulle oprindeligt have foregået i Vejle i stedet for i Schwarzwald, og det var også Kiddes første tanke, at *Jærnet* skulle have disse kendte egne til skueplads. I et interview den dag, da *Jærnet* udkom, fortæller han:

»Selve Fabelen i Bogen har jeg i Grunden her hjemme fra — jeg husker saa levende fra min Barn-dom ovre i Vejleegnen Beretningen om en Kobber-fabrik, min Slægt ejede, om min Morfaders Brødre og deres mærkelige Skæbne, og jeg fik Lyst til at behandle dette Stof i digterisk Form. For en Del Aar siden tog jeg ogsaa over til Vejleegnen, hvor Begivenhederne havde tildraget sig, men alt var forandret, og det, jeg saa, var for smaat og dagligdags som Baggrund for, hvad jeg vilde digte om.«⁵⁹⁾

Det, som Kidde ville og kunne digte om, var jo nemlig det, som ikke mere er til. Da ugebladet *Verden og Vi*, der blev udgivet af vejlensereren Poul Hertz, engang bad Kidde give et bidrag til serien *Min Fødeby*, skildrede han byen, som han huskede den, men understreger til slut, at den by nu er borte:

»En By, ingen mere kan finde paa Danmarkskortet og ingen tage Billet til . . . Og som en landflygtig mindes en Aften, fjernt i en af Värmlands eller Schwarzwalds Skovbyer — Gemyttets for altid dræbte By, Drømmenes evigt forsvundne Stad i det nøgne og nøgterne Danmark.«⁶⁰⁾

Trofast i følelsen og rastløs i fantasien, sådan var Harald Kidde. Det er den inderste hemmelighed både i hans liv og i hans digtning, det ud og hjem, han skaber på. Og det har han ingen steder røbet tydeligere end her.

Otto Asmus Thomsen.

Noter.

- 1) Otto Asmus Thomsen: Harald Kidde og hans slægt, Vejle Amts Aarbog 1966, s. 95—132. Samme: Pigen fra Gyldingsgård, Vejle Amts Aarbog 1967, s. 9—52.
- 2) Harald Kidde: Hvorledes jeg blev Digter, Nationaltidende 16.6.1915. Artikler og Breve, udg. af Jens Marinus Jensen, 1928, s. 15.
- 3) Hans Kyrre: Minder om Harald Kidde, Gads danske Magasin, november 1922.
- 4) Jens Marinus Jensen: Harald Kidde. Bidrag til hans Biografi. 1. udgave, 1924, s. 24—25. — Hovedgården Hagsholm (eller Haxholm) er en gammel hovedgård, udstykket 1795, men 1890 atter samlet og ny gård opført. (Trap 5. udg. Viborg amt, 1962).
- 5) Niels Jeppesen: Harald Kidde og hans Digtning, 1934, s. 47—53.
- 6) Niels Jeppesen: Den første Kærlighed. VIM (skoleblad, Vejle Gymnasium), december 1943.
- 7) Niels Jeppesen: Harald Kidde og hans Digtning, s. 87—88. Jvf. Vejle Amts Aarbog 1966, s. 116.
- 8) Niels Th. Thomsen: Erindringer om Harald Kidde, Vore Herrer, 1924, nr. 9 og 10.
- 9) Valdemar Vedel, 1865—1942, blev 1895 docent og 1911 professor ved Københavns universitet i almindelig og sammenlignende litteraturhistorie, Jvf. Otto Asmus Thomsen: Harald Kiddes ven. Vejle Amts Folkeblads kronik 10.11.1965.
- 10) Harald Kidde: En Hilsen til Valdemar Vedel. Nationaltidende 9.11.1915.
- 11) Artikler og Breve, s. 55 ff.
- 12) Æblerne. Illustreret Tidende, 22.1.1899. Optrykt i Sindbilledeleder, s. 3. Jvf. Otto Asmus Thomsen: En have i Torvegade, Jul i Vejle, 1965, samt: Æblerne fra Torvegade, Vejle Amts Folkeblads kronik 17.1.1969.
- 13) Gule Roser. Illustreret Tidende, 29.1.1899. Optrykt i Sindbilledeleder, s. 17.
- 14) Pigens Vadested. Illustreret Tidende 7.5.1899. Optrykt i Sindbilleder, s. 48. — Johannes Schrøder: Moderne Moral. Kristeligt Dagblad 12.5.1899. — »Usædelig Litteratur«, samme sted 16.5.1899. — Johannes E. Schrøder, 1838—1920, bror til højskolemanden Ludvig Schrøder, var lærer hos ham i Askov og oprettede siden sin egen højskole i Brøderup på Sjælland. Han måtte forlade den og blev vingrosserer i København. Han var en kendt mand i grundtvigske kredse og deltog ofte i den offentlige debat. Harald Kiddes første levnedsskildrer, Jens Marinus Jensen, som selv blev forstander for Brøderup højskole, kommer i sin Kiddebog ikke nærmere ind på, hvem Schrøder var. Andetsteds skildrer han ham som »en gammel mild mand med et smukt hvidt skæg«. (Brøderup Højskoles Aarsskrift, 1935, s. 30—31.)
- 15) En Kvinde. Vagten, 1899—1900, s. 221—26, fællestitel: Pa-

- rabler. Optrykt i Sindbilleder, Jvf. Cai M. Woel: Dansk literaturhistorie 1900—50, I, 154.
- 16) Robert Neiiendam fortæller, 1953, s. 59.
- 17) Ernst Bojesen, 1849—1925, havde sit eget forlag og udgav bl. a. Juleroser og Blæksprutten. Forlaget sluttedes 1903 sammen med Gyldendal, hvor Bojesen var meddirektør til 1914. Kidde mindedes ham altid med taknemlighed. Se f. ex. Artikler og Breve, s. 49. Hans hustru var en søster til fru Emma Mulvad i Vejle, gift med stiftsfysikus N. G. Mulvad. (Vejle Amts Aarbog, 1965, s. 19—20.) — Literatur om bogtrykkeren Simon Bernsteen, 1850—1920, se: Dansk Litteratur om Bogvæsen, ved Johs. Lehm Laursen, s. 175—76.
- 18) Gud Fader. Sindbilleder, s. 63—67.
- 19) Brev fra Harald Kidde til Peter Christiansen, 25.11.1917: »Åge og Else . . . den Bog, som jeg skrev i min pure Ungdom, lidt før og lidt efter de tyve År«. Brevet ejes af kritikeren, cand. mag. Svend Kragh-Jacobsen.
- 20) Ungdom. Redigeret af Louis Levy. Det nordiske Forlag, Ernst Bojesen. 1901. Kiddes bidrag har fællestitlen Mennesker, s. 116—29.
- 21) Rosenlegen. Illustreret Tidende, 2.2.1902.
- 22) Drømmen. Tidsskrift for Aandskultur og Menneskekundskab. Redigeret af C. Lambek. 1.1.1904, bd. II, s. 110.
- 23) Smærtens Sted. Luftslotte, s. 85—88. Jvf. Otto Asmus Thomsen: Pigen fra Gyldings gård, Vejle Amts Aarbog, 1967, s. 17—19.
- 24) Den Anden, 1909, s. 130 ff. — Vejlefjord Sanatorium var 1899 bygget af Horsens-lægen Chr. Saugmann, en foregangsmand i tuberkulose-behandlingen herhjemme. Om sanatoriet har Kiddes studenterkammerat Niels Th. Thomsen skrevet i Dansk Tidsskrift, 1900, s. 847—55.
- 25) Harald Kidde om Helten i Bogvennen, september 1912. Optrykt i Artikler og Breve, s. 20—21. Jvf. Otto Asmus Thomsen: Flugten til den øde ø. Berlingske Tidendes kronik 23.11.1968.
- 26) Synden. Gads danske Magasin, 1.5.1910 (ikke 1909, som der står i Woels bibliografi), s. 515—22. Optrykt i Vandringer, 1920. — Erik Lange synes i hvert fald i det ydre at have træk fra Kiddes studenterkammerat Asger Hansen. Jvf. Vejle Amts Aarbog, 1967, s. 43 og 51.
- 27) Henrik Ibsens vej blev til i 1899, da Vinstrupvej førtes igennem fra Vesterbrogade til Frederiksberg allé og fik nyt navn. Den er bebygget med høje, grå huse. Jvf. Frederiksberg gennem Tiderne, 1956, s. 8. Samtidig med flytningen til Henrik Ibsens vej optræder H. H. Kidde, cand. phil., selvstændigt i vejviseren. Fra og med 1904 står der: Harald Kidde, cand. phil.
- 28) Ti Breve fra Harald Kidde. Ved Niels Th. Thomsen, Gads danske Magasin, april og maj—juni 1923, s. 251—62 og 326—38.
- 29) Jens Marinus Jensen: Harald Kidde, 1. udg., s. 48—49.

- 30) Om C. Mogensen se Vejle Amts Aarvog, 1967, s. 45 og 52. Han var to gange elev og to gange lærer ved Vejle Latin-skole, en tid begge dele samtidig. (Vejlenseren, april 1927.)
- 31) To Søstre. Studenternes Julebog, 1916. Udgivet af Danmarks kristelige Studenterforbund, s. 34—41. Optrykt i Vandringer, s. 91—98.
- 32) Artikler og Breve, s. 82—85. Om Clausen-Bagge se Vejle Amts Aarvog, 1967, s. 39 ff.
- 33) Artikler og Breve. Udgivet ved Jens Marinus Jensen. 1928.
- 34) Andreas Hansen, 1875—1956, forstander for Bornholms høj-skole, 1922 præst for Bornholms valgmenighed. — Jens Lund, 1873—1946; hans buste af Kidde udstilledes på Charlottenborg 1902 og vakte opmærksomhed (Artikler og Breve, s. 75). Valdemar Vedel fandt, at Kidde her lignede en guldalderdigter (Tilskueren, november 1903). — Professor, dr. jur. Fr. Vinding Kruse, født 1880. — Overretssagfører, dr. jur. O. K. Magnussen, født 1881. — Rikard Magnussen, 1885—1948; foruden portræt-relieffet en buste af Kidde fra 1925, den er afbildet i Danmarks store Digtere, 1946, II, s. 323, men dér tillagt Jens Lund, hvis buste er afbildet s. 327. Rikard Magnussens buste af Kidde blev efter billedhuggerens død af hans hustru skænket til Studenterforeningen i København, hvor den nu er opstillet på 1. sal. Jens Lunds Kiddebuste findes på Statens Museum for Kunst. — Rikard Magnussen: Konvolvolus og Immorteller, 1941, med erindringer om Kidde.
- 35) Dansk Forfatterforening 1894—1919, s. XXXVIII.
- 36) Brev fra Siegfred Neuhaus til Otto Asmus Thomsen, 29.4. 1942.
- 37) Ti Breve. Gads danske Magasin, maj—juni 1923, s. 327. Swane malede Kidde i 1909. Portrættet ejedes først af Kid-des mor, siden af hans hustru og findes nu på Frederiksborg. Det betegnes som et smukt og i høj grad karakterfuldt portræt. (Poul Uttenreiter: Sigurd Swane, 1932, s. 9; portrættet afbildet s. 23.)
- 38) Siegfred Neuhaus, 1879—1955, se: interview ved Otto Asmus (Thomsen) i Vejle Amts Folkeblad 20.4.1942: Tegnelærer med kongelig Udnævnelse. Neuhaus' portræt af Harald Kidde maletes 1902, det købtes af Vejle Museum 1943 (Jul i Vejle, 1943). Se endvidere: Maleren Siegfred Neuhaus. Med en Indledning af Leo Swane. 1949. Portrættet er her afbildet som nr. 1.
- 39) Ernst Mentze, interview med Siegfred Neuhaus, Berlingske Tidende 7.3.1954: To splejsede Drengene fra Vejle, samt med fru Louise Neuhaus, født Bechmann, Berlingske Tidende 20.9.1964: En gammel dame flytter med minder og puddel.
- 40) Artikler og Breve, s. 115—16. Rikard Magnussen: Konvolvolus og Immorteller, 1941, s. 58 ff.: Minder om Digteren Harald Kidde.
- 41) Artikler og Breve, s. 80—81, brev til Ernst Bojesen. Først trykt i Julekatalog 1903 fra Gyldendalske Boghandel — Nordisk Forlag. Sammenslutningen af de to forlag var da

- lige sket. Aage og Else — Livet har (som Døden) forlagsbetegnelsen: Det nordiske Forlag, Ernst Bojesen.
- 42) Artikler og Breve, s. 87. Ti Breve, Gads danske Magasin, maj—juni 1923, s. 335—37.
- 43) Finn Held: Murg am Walensee. Harald Kiddes Friedheim. Vejle Amts Folkeblad 6.8.1955.
- 44) Ins alte romantische Land. Tilskueren 1.4.1911, optrykt i Vandringer, s. 55—67. — En Søndag i Svejts. Dagbladet Riget 29.10.1911, s. 5—7 (Krønnike, det vil sige: kronik).
- 45) Drømmerier. Tilskueren 1.12.1905. (Anmeldelser af bl. a. Peter Alsted, Chr. Rimestad og Astrid Ehrencron-Müller.)
- 46) Astrid Ehrencron-Kidde: Hvem kalder —. Fra mine erindrings lønkammer, 1960, s. 28—29.
- 47) Artikler og Breve, s. 105—7.
- 48) Artikler og Breve, s. 119—21.
- 49) Astrid Ehrencron-Kidde: Fru Hildes Hjem. 1907.
- 50) Kai Friis Møller: En digterindes erindringer. Politikens kronik 23.2.1960.
- 51) Artikler og Breve, s. 119—20, 122. Jvf. Hvem kalder —, s. 40—41.
- 52) Augusta Carit Etlar: I Samliv med Carit Etlar, 1924, bd. I, s. 156. — Huset på Vældegårdsvej, nr. 23, hed Etlarshøj og eksisterer endnu (matrikelnummer 23 bl m. fl.). Carit Etlars Hus, Vældegårdsvej 25, matrikelnummer 23 u, findes også stadig, men her har familien Kidde ikke boet.
- 53) Artikler og Breve, s. 16. Jvf. Harald Kiddes bidrag til en enquête om Carl Møllers legat i Sort paa Hvidt, 1.8.1918.
- 54) Charlottenlund. Midsommer. Riget 17.7.1912. Optrykt i Vor Tid, 2. årgang, 1.6.1918, samt i Harald Kidde: Parabler, udgivet af Cai M. Woel, 1953, s. 122 ff.
- 55) J. Christmas Møller i Jul i Vejle, 1939, samt i Bogen om Christmas Møller, 1948, s. 23 og 31. Jvf. Otto Asmus Thomsen: Digterens bror. Berlingske Tidendes kronik 7.1.1969.
- 56) Serviteur: Et litterært Kæmpeværk. En Samtale med Harald Kidde. Nationaltidende 18.11.1916.
- 57) Jvf. Poul Levins nekrolog i Berlingske Tidende, 24.11.1918.
- 58) Jvf. Otto Asmus Thomsen: Hjemmeføding på rejse. Jul i Vejle, 1964.
- 59) Alceste: Hos Harald Kidde —. En Samtale om hans nye Bog. Nationaltidende 16.11.1918. — Jvf. Otto Asmus Thomsen: Harald Kidde og hans slægt, Vejle Amts Aarbog, 1966. (»Morfadere Brødre« skal være: farmors brødre.)
- 60) Min Fødeby. Vejle. Af Harald Kidde. Verden og Vi, 6. årgang nr. 8, 25.2.1916. Artiklen er illustreret med to fotografier af Ditlev Nissen, Vejle: udsigt over byen samt Johan Andersens gamle købmandsgård på Dæmningen. Harald Kidde indledte serien. — Poul Hertz, 1870—1939, var søn af Vejle Amts Avis' udgiver og redaktør, Vilhelm Hertz, og var selv en tid redaktør af bladet. Han flyttede i 1905 som bogtrykker til København, hvor han 1911 påbegyndte udgivelsen af ugebladet Verden og Vi.

ENGUM HOSPITAL

1626 — 1940

Af hospitalsinspektør *Aage Dyrkjøb*.

I tiden efter reformationen opstod der et tomrum, hvad sociale foranstaltninger angår. De gejstlige ordeners godgørenhed mod syge og fattige ophørte, og det var først efterhånden, ved stiftelsen af en række større og mindre »hospitaler«, at den værste nød blev afhjulpet, dog langt fra i tilstrækkeligt omfang.

Disse hospitaler var naturligvis ikke sygehuse i nutidens forstand, men virkede nærmest som de senere oprettede fattiggårde, der først og fremmest var hjem for gamle, men også opbevaringssted for invalider og kronisk syge, som ikke kunne klare sig selv.

Aftægt var datidens form for »pensionering«, og mange tilbragte således alderdommen i deres tidligere fæstegård eller -hus, egentlig ikke den dårligste form for otium, vel at mærke hvis de to generationer kom godt ud af det sammen. Men derudover var der endnu et antal særlig dårligt stillede, som var henvist til at tigge, hvis de ikke kunne få plads på eller understøttelse af et hospital, eller i en senere periode hjælp fra fattigvæsenet.

Herremanden på Tirsbæk gods i Engum sogn, Hatting herred, oprettede 1626 sådan et lille hospital, hvis

fundats lyder (her anført efter det bekendte værk Hofmans Foundationer. I Engum sogns kirkebog 1674—1705 findes en lidt afvigende gengivelse):

Jeg HENRICH BILLE til Tyrnsbeck, Kongelig Majestæts Befalingsmand over Staffanger Leen, kiendes og hermed for alle udi dette mit aabne Brev vidner:

Eftersom det er christeligt og naturligt at betænke og indsætte arme, elendige og vedtørfvende Mennesker, af hvis den almægtige Gud enhver giver og meddeler, og dennem i Synderlighed, som under Guds veldige Haand er plaget, og ey haver Styrke eller Raad at fortiene det daglige Brød. Da haver jeg nu til saadanne Fattiges Ophold og Betænkende, ladet opbygge et Huus og Vaaning i Engom Bye i Hatting Herred, hvor udi skal indtages og spises nogle særdeles Fattige, eftersom derom videre er forordnet. Og haver jeg med min K. Hustrues fri Vilge, og begge vores velberaad Hov, dertil givet og perpetueret en vores Gaard og Gods, i bemelte Bye liggende, og Niels Wintersen nu iboer, som skylder aarligen en Fierding Smør, et Brendsvin, Rug en Ørte, Biug et Pund, Haure en Ørte og thi Skiepper, en Foer-Oxe, et Lam, en Gaas, fire Høns og en Daler Giesterie; hvilken Gaard og Gods herefter til evig Tid, for os og vores Arvinger, dertil skal blive og være, med ald Rente og Rættighed (Ægt og Arbeyd undtagendes) som vi os og vore Efterkommere vil have forbeholden. Og dersom vi eller vores Arvinger nogen Tid blev til Sinds, samme Gaard af nogen synderlig Aarsager, at ville indfri, da skal der strax udi Stædet igien udlegges fem Hundrede Specie-Daler, og de Fattige til Bæste paa Rente sættes, efter Forordningens Indhold. Og ville vi os hermed have tilforpligtet, samme Guods og Fattiges Vaaning, altid

at handthæve og forsvare, og udi alle Maader tilskyn-
des at forbedre, som vi os og alle gudelige Menisker
tilforseer, og meget mindre formoeder, at nogen være
sig hvem som hælst være kunde, skulle herudinden
giøre nogen Forfang eller Forhindring, saa fremt de
sig ey vilde forventte den Allermægtigste Guds Vrede
og Straf; Og at dette forskrevne udi alle sine Ord og
Puncter u-brødeligen holdes skal, haver vi trøgt vores
Signetter her neden paa, og vores egne Hænders Teg-
nelse hos skrevet, og venligen ombeder Erlige og Vel-
byrdige Mænd, Jens Mogensen til Sindinggaard, og
Hartvig Bille til Damsgaard, med os at forsegle og
underskrive.

Actum Staffanger Kongsgaard den 1 May Anno 1626.

HENRICH BILLE. LISBETH BRYSCHE.

Jens Mogensen. Hartvig Bille med egne Hænder.

Fundatsen blev læst på Tirsbæk birketing 30. maj
1626.

Den Engum Hospital tillagte gård, der altså i 1626
var beboet af Niels Wintersen, var skyldsats til hart-
korn 10 tdr., 3 skp., 1 fdk., 1 alb.

I Engum kirkebog 1674—1705, der som adskillige
andre indeholder meget andet end egentligt kirkebogs-
stof, findes også en fortegnelse over sognets ejen-
domme 1661. Her er anført den nye matrikulering,
hartk. 6 tdr., 3 skp., 1 fdk., 1 alb., og der oplyses føl-
gende:

Mads Pedersens, . . . var half afbrendt, skylder Rug
1 Ørt, Byg 2 Ørt, Hafr 1 Ørt, Smør 1 fæg, Brendsvin
1, Foeroxe 1, Lam 1, Gaas 1, Høns 4, Giestri 1 rixdr.
(denne skyld er givet til Engom Hospital af Lisbet
Bryske Aar 1626).

I matriklen 1688 er anført som beboer Peder Rasmussen.

Af de i kirkebøgerne indførte begravelser kan følgende udledes om »hospitalslemmernes« alder:

1647—1925:

Alder ved død	Mænd	Kvinder	I alt
40— 49		1	1
50— 59		1	1
60— 69	1	1	2
70— 79	3	9	12
80— 89	1	13	14
90— 99		3	3
100—109		1	1
Usikker eller mgl. aldersangivelse	3	10	13
	8	39	47

Til nærmere belysning skal enkelte indførsler nævnes:

- 1) In nomine Jesu 1650.
Januarius 4. Bleff Oluff Erichssøn i Hospital begravuen.
- 2) October 2. Blef Appolone Wefuers i Hospital begravuen.
- 3) 1682. November 19. Blef gall Kristen i Hospitalet begravet.
- 4) Anno 1728 d. 14de November Johanne N.daatter som var et Hitte-barn, Engom Hospitalslem 69 aar, jordet, gl. ved 105 aar.
- 5) Anno 1732 d. 11 Februarii Dorrete Andersdaatter, Engom Hospitalslem 64 aar, begravnen, en gl. pige ved 80 aar.

Folketællingslisterne giver også oplysning om hospitalets beboere. I den ældste, fra 1787, er anført:

Engum Bye. Hospitalet:

Kirsten Sørensd., 67 Aar, Enke efter 1ste	} Nyde noget vist til deres Ophold af Byens 4re Gaardmænd.
Egteskab.	
Maren Jacobsd., 53 - Ugivt.	} 13 Aar
Kirsten Pedersd., 57 -	
Anne Else Pedersdatter	} 2de Fader- og Moderløse Børn 10 Aar
Christiane Pedersdatter	

I folketællingen 1801 findes opført:

Engum Bye. Hospitalet, hvori boer Følgende:

Maren Jacobsdt., 66 Aar, Vanfør.
Kirsten Pedersdt., 71 - , har Mangel paa Forstanden.
Lisbeth Jensdt., 81 - , Enke efter 1ste Ægteskab.
Inger Andersdt., 46 - , Ugivt.

NB. De 3 Første høre egentlig til Hospitalet og nyde, foruden fri Huus og Varme, noget Vist i Vahr og Penge. Den sidste faa allene Huuslye.

Folketællingen 1840 :

Engum Bye. Et Hospital:

Hans Laursen, 53 Aar, gift,	en Krøbling, lever af Hospitalet.
Hanne Jensdt., 50 Aar, gift,	hans Kone.
Jens Mikkelsen, 12 Aar,	hans Stifsøn.

Det fremgår også, f. eks. af en skifteforretning 1766 og af folketællingslisten 1787, at der tillige blev givet understøttelse til personer udenfor hospitalet. Det nævnte dødsbo efter en Anders Jensen Bødker, Assendrup, omfatter kun nogle møbler, gangklæder, bødker-

værktøj samt »smaae Ting af liden fattig og ringe Betydning«, ialt vurderet til 5 rdl. 0 mk. 9 sk.

Engum Hospital har eksisteret langt op mod nutiden. I 1873 blev den gamle hospitalsbygning kasseret og en ny rejst på samme grund. Det var et hus med tre stuer og et køkken. Efterhånden var der kun én beboer tilbage, som fraflyttede hospitalet i 1940. Da bestyrelsen skønnede, at ordningen var forældet, blev huset solgt 1945. Salgssummen, den kapitaliserede afgift fra 4 gårde (oprindelig 1), en gave fra ejeren af Tirsbæk samt nogle små legater, der var skænket hospitalet, blev tilsammen brugt til oprettelsen af et nyt legat, »Tirsbæk legatet til gavn for værdige trængende i Engum sogn« med en kapital på kr. 18.012,21. Legatet bestyres af sognepræsten samt ejeren af Tirsbæk, og renterne uddeles hvert år i december måned.

Selvom hospitalet er ophørt, kan det således siges, at fundatsen stadig efterleves, og man må håbe, at også kommende slægtled vil vise pietet overfor den donation, der skulle bestå »til evig tid«.

Morsomt nok bærer bygningen fra 1873, også efter at den er blevet ombygget til almindeligt familiehus, stadig navnet »hospitalet«.

Kilder:

Utrykte:

- Engum sogns kirkebøger 1647—1925, Landsark., Viborg.
 Tirsbæk skifteprotokoller 1732—1819, Landsark., Viborg.
 Tirsbæk godsarkiv. Diverse sager. 1578—1844. Landsark.,
 Viborg.
 Folketællingslister for Engum sg. 1787, 1801, 1834, 1840,
 1845, 1850, 1855, 1860. Rigsark.
 Matrikel 1688. Rigsark.

Trykte:

Hansen, Marius: Tirsbæk. Gods og Ejere 1421—1921. 1923.
Hofman, Hans de: Saml. af Publique og Private Stiftelser,
Foundationer etc. Bd. II. 1756.
Vejle Amt. En Hjemstavnsbog, udg. af Vejle Amts historiske
Samfund. 1934.

Oplysningerne om Engum Hospitals endeligt og om stiftelsen af Tirsbæk legatet er velvilligt meddelt af sognepræst Ingvar Bønløkke, Engum.

DA JYDERNE OPSAGDE KRISTIAN II HULDSKAB OG TROSKAB

Af *Erik Schlanbusch.*

Den 21. januar 1523 red Kristian II ind i Vejle på vej til Århus. Hans tanker har næppe været de lyseste. I Sverrig var næsten hele landet i hænderne på Gustav Vasa; Lübeck og Danzig, to af de mægtigste hansestæder, havde sluttet op bag Sverrig og deltog nu i krigen mod Danmark; også med de tidligere venner, Nederlandene og den tyske kejser, var man kommet på kant, og nu havde vanskelighederne bredt sig til indenrigspolitikken.

Den 4. november 1522 havde kongen indkaldt til et rigsmøde i Kalundborg, først og fremmest for at drøfte den overenskomst han den 13. august havde indgået med sin onkel, hertug Frederik af Gottorp, den senere Frederik I, om forholdene mellem kongemagten og hertugen. Mødet i Kalundborg blev imidlertid udsat og forlagt til København, men nu udeblev de jyske rigsråder, nogle under påskud af det dårlige vejr, andre helt uden undskyldning. Muligvis har de frygtet kongens hensigter med mødet; muligheden for en lokal udgave af det stockholmske blodbad, hvis man ikke bifaldt kongens planer, har måske forsværet dem, men muligvis har allerede på daværende

tidspunkt tanken om et oprør mod kongen ulmet hos dem. Grunde var der nok af: krigen med Sverrig og dets allierede havde medført nye tyngende skatter og udskrivninger; kongens voldelige adfærd mod mange adelige (efter sigende på Sigbrits foranledning), og for bispernes vedkommende Kristians tilbøjelighed for den lutherske lære, alle var det ting, der nok kunne give næring til ønsket om et nyt regimente.

I hvert fald samledes den 21. december en del jydsk-rigsråder og andre adelige i Viborg, hvor man, åbenbart som følge af tidligere hemmelige møder, udfærdigede et anklagebrev mod kongen, blandt andet for overgreb mod kirken, samkvem med kættere og planer om at henrette rådsrådet. Endelig påpegede man håndfæstningens bestemmelse om, at landets befolkning havde ret — og pligt — til at afværge et kongeligt brud på håndfæstningen, først ved at »undervise« kongen, men hvis det ikke hjalp da med magt. Man udpegede i brevet ligefrem Kristians mulige efterfølgere, nemlig hans onkel, hertug Frederik af Gottorp.

At der ikke var udelt enighed adelen imellem, sees af, at brevet udstedtes i 18 adelsmænds navn, men heraf satte kun 9 deres segl under brevet, nemlig bisperne Niels og Stygge Krumpen til Børghlum (den første af disse var på pension), Ivar Munk i Ribe og Jørgen Friis i Viborg, endvidere Predbjørn Podebusk, lensmand i Ribe, Tyge Krabbe, Joachim og Peder Lykke samt Mogens Munk, landsdommer i Viborg og broder til Ribe-bispen. Blandt de 9 andre var så betydelige mænd som rigsmarsken Mogens Gøye, »kongen til Jylland«, og Århusbispen Ove Bille, begge på dette tidspunkt endnu tro mod Kristian II, et tegn på

at ophavsmændene til brevet har begået et falsum for at synes stærkere end de var.

På Gottorp havde hertug Frederik ikke ligget på den lade side. Sandsynligvis har han gennem et net af spioner og spejdere været velinformeret om situationen i det nørrejydske, og allerede før jyderne henvendte sig til ham, indledte han den 14. januar 1523 forhandlinger med Lübeck på et hansemøde i Stralsund om et muligt forbund, forhandlinger, der fortsattes i Lübeck den 2.—6. februar og som resulterede i en alliancedannelse mod Kristian II.

Imens havde Kristian II sendt herolden Hans Jylland til de jyske råder for endnu engang at kalde dem til møde med kongen. Atter indvilligede råderne i at komme og atter udeblev de. I begyndelsen af det nye år rejste kongen da til Odense, hvor han forhandlede med blandt andre Mogens Gøye, den mand, der uden at vide det, stod blandt udstederne af anklagebrevet, men som fortsat var Kristians mand. Imidlertid havde han nok kendskab til uroen i Jylland, og det er sikkert hans indflydelse, der fik Kristian til at indkalde til en almindelig herredag i Århus den 25. januar, hvor både adel, samt borgere og bønder, der nu også var begyndt at røre på sig under påvirkning af de hårde skatter og afgifter, skulle samles, for at »undervise« kongen efter håndfæstningens bestemmelser. Mødet kom aldrig i stand. Den 20. januar 1523 opsagde oprørerne på et møde i Viborg Kristian II huldskab og troskab i et brev, hvor anklagerne især rettedes mod Sigbrit, kongens rådgiver og — i befolkningens øjne — onde ånd, »den onde kvinde Sigbrit«, der havde kaldt rigets adel for skalke og forrædere og truet dem med galge, sæk og sværd. Samtidig udstedtes et brev til almuen, der opfordrede alle mænd

over 18 år til at rejse sig mod kongen; anklagepunkterne i dette brev var især, at kongen omgav sig med udlændinge og agtede at føre dem ind i Jylland.

Straks efter brevs udstedelse blev landsdommer Mogens Munk sendt sydpå for at kontakte hertug Frederik, og dagen efter, den 21. januar, red han ind i Vejle og mødte her Kristian II, der fra Fyn var på vej til Århus.¹⁾ Kongen havde taget ophold hos borgmester Niels Johnsen, hvis hus lå på hjørnet af det nuværende Rådhusstrøg og Kirkegade, og her indbød kongen landsdommeren til middag.

Problemet opstår nu, hvad der egentlig er foregået de to imellem. Den almindelige antagne version af hændelserne er Arild Huitfeldts, der i sin *Danmarks Rigis Krønne*²⁾ fra 1596 lader Mogens Munk medbringe opsigelsesbrevet til Kristian II, idet han dog ikke vover at overrække ham det direkte, men derimod gemmer det i sin handske, som han derefter glemmer, da han tager afsked med kongen. Først næste dag opdages brevet, men da er Mogens Munk over alle bjerge. Imidlertid er det, blandt andet af rigsarkivar Johan Huitfeldt, blevet hævdet, at et stort pergamentsbrev med vedhængende segl ikke kan skjules i en handske.³⁾ Muligheden af at brevet er blevet gemt et andet sted, f. eks. i en vinduesniche, er også blevet fremført,⁴⁾ og Kristian II hævdede selv gentagne gange, at han ikke havde fået et sådant opsigelsesbrev.⁵⁾ Imidlertid synes det sælsomt, at Mogens Munk, der var en af oprørets hovedmænd, skulle stikke hovedet i løvens gab aldeles uden grund. Ganske vist har kongen den 21. januar ikke haft kendskab til oprøret, men muligheden for at Munks deltagelse i de forudgående forhandlinger var kongen bekendt, var der dog. Endvidere var han ude i en langt vigtigere

mission, nemlig på vej til Husum, hvor hertug Frederik da opholdt sig, for at underrette ham om oprøret og forhandle om hans deltagelse heri. Det synes mindre sandsynligt, at en af oprørrets hovedmænd, der var ude i et så vigtigt ærinde, uden grund skulle begive sig så langt ud af kurs på vej fra Viborg til Husum, især når han kendte muligheden for at træffe Kristian II på vej til Århus og ligeledes ved at vælge den østlige rute ville komme til at passere de kongelige troppeafdelinger, der lå i de kongelige amter Åbenrå og Flensburg.⁶⁾ Den nærmeste vej ville da have været ad hærvejen til Slesvig og derfra til Husum. Hvad selve brevet angår, har Arild Huitfeldt i sin krønike dets fulde ordlyd, men dette kan meget vel være et falsum, eller en afskrift af et brev, der ikke blev afleveret til Kristian II.⁷⁾ Hvad er der da sket mellem de to mænd den dag i Vejle? Har Mogens Munk afleveret, ikke opsigelsesbrevet, men en mindre formél meddelelse om den jyske adels beslutning, en meddelelse, der vel har kunnet gøres så kortfattet, at det beskrevne papir nok kunne skjules i en handske? Men hvorfor dog gøre noget sådant? Det ville jo være af værdi for oprørerne, at Kristian II så sent som muligt kom undervejr med, hvad der foregik i Jylland, og en personlig meddelelse fra Mogens Munk til kongen uden om oprørerne kan vi godt se bort fra; dertil var både han og hans broder for dybt engageret i oprøret, og intet tyder på, at Mogens Munk, så lidt som nogen anden af oprørerne, har vaklet i sin holdning. Kongen hævdede da også senere, at hans første underretning om oprøret kom fra biskop Ove Bille i Århus, der, så snart han gennem proklamationen fra de jyske råder underrettedes om oprøret, skrev derom til kongen.⁸⁾ I sin artikel i Vejle Amts

Årbog 1948 s. 184 ff. henviser forhenværende forstander C. V. Pedersen til rektor A. V. Heise, der i sin »Danmarks Riges Historie III«, s. 251, har hævdet, at kongen allerede den 22. januar om aftenen fik de første meddelelser om opsigelsbrevet, idet Heise dog samtidig søger at bevise, at Mogens Munk ikke har haft nogen del deri. At kongen allerede den 22. skulle have været underrettet, synes ikke godtgjort noget sted, og at han, såfremt dette alligevel var tilfældet, skulle have ladet Mogens Munk passere uantastet den næste dag, altså den 23., synes en plat umulighed. Mogens Munks besøg i Vejle er da så temmelig uforklarlig, hvis ikke Arild Huitfeldts beretning passer. Muligt er det dog, at Mogens Munk virkelig er blevet afsendt for at overbringe Kristian II opsigelsbrevet, men at han i sidste øjeblik har fået kolde fødder i kongens nærværelse, — Kristian II's tidligere adfærd kunne nok give grund til frygt i en sådan situation, — og derfor har undladt at overrække brevet, men simpelthen er draget videre på sin diplomatiske færd til hertug Frederik i Husum. At kongen skulle have fået opsigelsbrevet, men senere benægtet dette for at stille sig i et moralsk bedre lys over for oprørerne, er ikke tænkeligt, da han dog trods alt nok ville have reageret omgående, kaldt de kongetro tropper til fra Åbenrå og Flensborg og søgt at knuse oprørerne, inden de fik hjælp fra syd. Oprørerne måtte da samtidig, med eller mod bedre vidende, holde fast ved, at kongen havde fået et lovformeligt opsigelsbrev fra dem, for med retten på deres side at kunne føre krig imod ham, og således kan der da tænkes en forklaring på begivenhederne i Vejle den 23. januar 1523.

Hvadenten Kristian II nu fik sit opsigelsbrev eller ej, foretog han sig intet, og hans reaktion på brevet

fra Ove Bille var kun at bede denne mægle mellem sig og oprørerne. Denne opgave påtog Ove Bille sig straks, og oprørerne meddelte da, at de ville gå med til forhandling, hvis kongen med de tropper, der stod til hans rådighed i Jylland, trak sig tilbage til Fyn. Kongen indvilligede, og samtidig fortsatte Ove Bille nu sammen med sin forgænger Niels Clausen, provst Knud Gyldenstjerne og Mogens Gøye, at forhandle med oprørerne, forhandlinger, der dog i første omgang brød sammen, for senere at blive genoptaget i Sjørlev Kirke ved Viborg. Her enedes man om en tre ugers våbenstilstand, regnet fra den 2. februar, samt fastsatte et møde mellem de stridende parter i Horsens til den 9. februar.⁹⁾ Kongen opholdt sig under alt dette i Middelfart og synes at have undervurderet situationens farlighed, sikkert fordi han ikke vidste ret besked med forholdene i Jylland og slet ikke, at hertug Frederik og Lübeck var indblandet i foretagendet, men han har åbenbart været klar over Sigbrits betydning for modstanden mod ham, idet han i et brev til dronningen beder hende sørge for, at Sigbrit blev på Københavns slot, »såfremt at I vil Vi skulle komme hjem med hel hud.«¹⁰⁾

Den 7. februar kom kongen da igen til Vejle, denne gang med et følge, som han selv betegner som ringe, men som andre anslår til henved 300 beredne mænd. Her modtog han et budskab fra Ove Bille, om at oprørerne ønskede, at han forblev i Vejle. Den 8. februar, klokken 5 om eftermiddagen, da mørket var faldet på, red oprørets anførere, de 4 bisper, Tyge Krabbe og Predbjørn Podebusk med mindst 300 væbnede mænd ind i Horsens. Dette var kongen dog ikke uvidende om, idet han fra sin tjener, der var udsendt til Horsens for det samme, holdtes løbende underrettet om

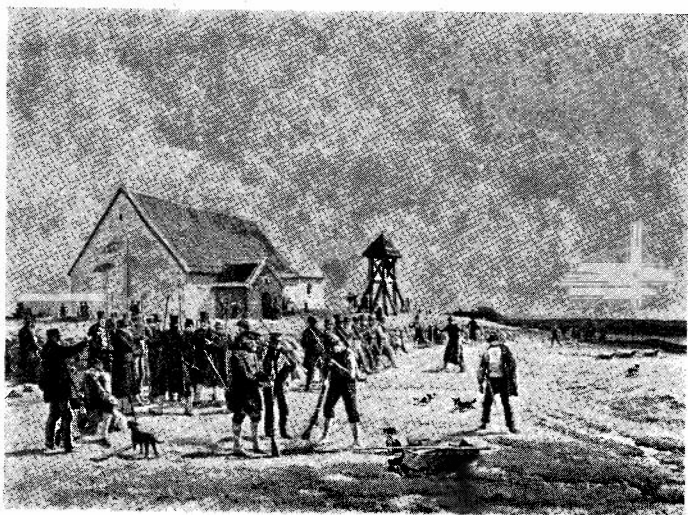
begivenhedernes forløb.¹¹⁾ Denne kunne ligeledes underrette kongen om, at Peder Lykke med en styrke bestående af væbnede borgere og bønder lå mellem Horsens og Vejle, ligesom der var rygter om større troppestyrker nord for Horsens.¹²⁾

Den næste morgen begyndte mødet mellem kongens udsendinge og oprørets hovedmænd klokken 7, efter at begge parter havde overværet messen klokken 6. Klokken 12 afbrød man mødet for at spise til middag, men mødet kom ikke i gang igen. Oprørerne forlod pludseligt og uden varsel Horsens under påskud af, at Kristian II skulle være under vejs med en troppestyrke for at overfalde dem. Noget sådant er der intet bevis på, og kongen hævdede da også senere, at oprørerne havde »en ond mening og et bedrageligt forsæt«. ¹³⁾ Så snart Kristian II fik underretning om mødets sammenbrud, forlod han Vejle og begav sig til Hønborg slot, der var beliggende på den jyske side af Lillebælt ved overfartsstedet til Fyn. Herfra var det, han natten mellem den 9. og 10. februar adskillige gange sejlede frem og tilbage over bæltet, åbenbart i det dybeste vildrede med, hvad han skulle foretage sig. Om aftenen havde han fået bud fra lensmanden på Segeberg, Jørgen von der Wisch, om at hertug Frederik og Lübeck havde optaget forhandlinger, og at Frederik nu var ved at samle tropper. Situationen må nu have stået klar for ham i al sin truende alvor. Lübeck og hertug Frederik skulle forene sig med oprørerne i Jylland og derpå fordrive ham. Spørgsmålet om, hvorvidt han skulle blive i Jylland og med de der til rådighed stående tropper prøve at nedkæmpe oprørerne, før de fik hjælp sydfra, for derefter med ryggen fri at vende sig mod angrebet fra syd, eller om han skulle fortrække til øerne for at skaffe forstærk-

ning og derpå vende tilbage, må have været grunden til kongens rådvilde adfærd den nat. Da morgenen gryede, var han på Fynssiden, og der blev han. Under indtryk af den tiltagende uro på Fyn forlagde kongen derpå residensen til Sjælland med den bagtanke at forlade Danmark med flåden, samt hvad han kunne redde af statskassen, for hos sin svoger, kejseren af Tyskland, at finde hjælp mod sine fjender. Den 13. april forlod kongen København for kun at gense sit fædreland som fange, men allerede da var Jylland og Fyn helt i hertugens hænder, idet fynboernes udsendinge den 11. april havde indfundet sig hos hertug Frederik i Vejle for at sværge ham troskab.¹⁴⁾ Danmark var tabt for Kristian II.

Noter:

- 1) Politikens Danmarkshistorie V s. 418 ff.
- 2) Arild Huitfeldt: Danmarks Riges Krønne VII s. 242 ff.
- 3) Politikens Danmarkshistorie V s. 424—25.
- 4) Danmarks Riges Historie III s. 251.
- 5) » » » III s. 251.
- 6) Politikens Danmarkshistorie V s. 424.
- 7) Arild Huitfeldt VII s. 243—45.
- 8) Paludan-Müller: De første konger af den oldenburgske slægt s. 453.
- 9) Politikens Danmarkshistorie V s. 425—26.
- 10) C. F. Allen: Breve og aktstykker til Kristian II's historie, brev nr. 16, s. 28.
- 11) C. F. Allan: Breve og aktstykker til Kristian II's historie, brev nr. 18 og 19, s. 31 ff.
- 12) C. F. Allen: Breve og aktstykker til Kristian II's historie, brev nr. 18 og 19, s. 31 ff.
- 13) Politikens Danmarkshistorie V, s. 429.
- 14) » » V, s. 434.

SLAVEKRIGEN I 1848

I de bevægede martsdage 1848 spredtes det rygte op gennem Jylland, at slesvigholstenerne havde sluppet tugthusefangerne i Rendsborg, de såkaldte slaver, ud af fængslet, og at de hærgende og brændende gik nord på. Rygtet syntes kun i mindre grad at have vundet tiltro i Sønderjylland, men des mere, jo længere man kom nordpå. Virkelige efterretninger var sparsomme og usikre, og de, der har oplevet 1940—45, har ikke svært ved at fatte, at besynderlige rygter kunne vinde tiltro. Flere steder i Sønderjylland, både i danske og tyske egne, havde man oprettet landmilitser, beregnet til forsvar mod friskarer. Nord for kongebåden gik det ligeså. Bønderne gik mand af huse for at skabe et landeværn bevæbnet med, hvad der fandtes for hån-

den af gamle våben. De lokale smede fik travlt. Spyd og mærkelige sabeltyper så dagens lys. Mange satte deres lid til det gamle prøvede bondevåben, det fremadrettede leblad på et passende langt skaft. Krigstilstanden var kortvarig, begyndte i slutningen af marts og ophørte med slaget ved Bov den 9. april 1848. Det falder måske eftertiden let at smile ad den primitive krigsmagt; men viljen til at værne hjem og arne var nu ægte nok. Affæren ved Brøns det følgende år viste det.

Den jyske slavekrig fik i malerkunsten en fremragende fortolker i Hans Smidth (1839—1917), som i 1890'erne omsatte hvad han havde hørt berette i en række lærreder lige fremragende i det fortællende indhold og i gengivelse af jyske folketyper og landskaber med de gamle kirker som samlende midtpunkt. Selv om Hans Smidth ikke selv har oplevet slavekrigen, og hans billeder ikke er reportage, virker de så overbevisende, at al senere eftertid har set slavekrigen i Hans Smidths opfattelse.

Til halvhundredårsmindet skrev tandlæge Lønborg Friis, som ellers mest er kendt som grundlæggeren af Vendsyssels Museum, en udmærket fremstilling »Den jydsk Slavekrig«, 1898. Siden da er der fremkommet adskillige beretninger og optegnelser om, hvordan »krigen« forløb netop på deres egn. Til disse hører den fremstilling af slavekrigen i Sønder Omme, som ca. 1904 blev nedskrevet af Christen Hvelplund, som ganske vist kun var en tiårsdreng, da begivenhederne udspilledes. Men han har brugt både øjne og øren godt og vel næppe haft vanskelighed ved at fastholde erindringerne, da han sikkert ofte har måttet fortælle for dem, der ikke oplevede de mærkelige dage.

Christen Hvelplund Madsen blev født på Hvelplund-

gård i Sønder Omme sogn den 23. januar 1838 og døde den 19. april 1927 i Ørbæk i Hoven sogn. Hans dattersøn, lærer Kristen Hvelplund Jensen, har stillet en afskrift af morfaderens beretning til rådighed for Vejle Amts Årbog. Originalmanuskriptet er overladt til Rigsarkivet. Og derefter lader vi Christen Hvelplund berette:

Slavekrigen i Sønder Omme.

Af *Christen Hvelplund*.

Den erindring, jeg her vil optegne, er beskrevet så tit i bøger og blade og tidsskrifter som vel muligt og meget udførligt, og hvad jeg kan opskrive er ingenting derimod. Dog lidt vil jeg skrive om min erindring i mit hjem.

Dengang gik vejen fra Sdr. Omme by og efter Vejle syd for strømmen eller åen. Ved nævnte vej og på vores mark boede i et lille hus et par gamle folk, som fik deres aftægt fra gården. Gårdens ejer skulle gøre alt deres arbejde i marken og svare alle udgifter.

Det var en dejlig martsdag med varme og solskin. Jeg, som dengang vogtede får, skulle i middagsstunden ud i heden og se til fårene. Da jeg gik på vejen over engen, så jeg en vogn komme kørende øster fra på landevejen fra Vejle i en ualmindelig fart. Der var to mænd på vognen. Da de kom nærmere, vinkede de på den gamle mand, som gik ude og puslede i sin have, der lå ud til landevejen. Han løb så hurtigt som vel muligt ud imod dem, thi han troede, at de ikke kunne holde hestene, at der var noget itu ved seletøjet, i den fart hestene kom i. Men i samme øjeblik gav de holdt og råbte til ham, at der var 4000 slaver fra Rendsborg

sendt herved i Jylland, og de røvede og plyndrede og brændte alle gårde og huse af og slog ihjel, hvor de kom frem, og de kunne komme her, sandsynligvis inden aften.

Efter at have meddelt den gamle mand denne efterretning, som kun varede nogle sekunder, kørte de videre i samme fart. De to mænd på vognen var to meget agtede mænd, vel af de første i sognet, og der var altså ingen tvivl om rigtigheden af meddelelsen. De boede på Juellingsholm.

Den gamle mand løb da øjeblikkelig over til min fader, som enhver kan tænke sig i den største forskrækkelse. Han mødte mig nede på engen og råbte nogle ord, da han løb om ved mig, som jeg dog ikke fik fat på, hvad var, i sådan en fart kom han. Thi skønt han var en temmelig svær og korpulent mand omkring de 70 år, så løb han som en ung fyr på tyve år. Jeg vendte om og løb bagefter både af forskrækkelse og nysgerrighed, thi noget ualmindeligt måtte der være sket eller på færde, og det var rigtignok tilfældet. Thi ihvor tit det er beskrevet af gode forfattere og mundtligt fortalt af de dalevende mænd og kvinder, så er jeg dog sikker på, at ingen af den yngre slægt på nogen måde nær kan fatte eller tænke sig den umådelige skræk, som kom over folk, både unge og gamle, ved den efterretning, og med hvilken lynets hastighed og fart rygtet fløj over landet.

Dengang havde vi jo ikke telegraf eller telefon eller jernbaner, men kun meget dårlige veje, og dog var rygtet spredt over hele Jylland inden midnat, og stedse lød det, at fjenden eller røverne var ganske nær. Man så aldrig et menneske gå denne eftermiddag, men altid i stærkt løb, og hvem som havde heste, red, men ikke i trav, nej i strakt galop, ja, alt hvad hesten kunne

strække ud. Mange mennesker, især fruentimmer, blev næsten afsindige af skræk. De græd og jamrede, ja, vores tjenestepige tudskrålede og var næsten utilregnelig. Min moder var af de besindige og gudhengivne og tog det med ro, men hun græd dog og var meget angst. Fader ved jeg ikke ret meget om, hvorledes han tog det, for ham så jeg kun lidt til denne eftermiddag, thi alle mandfolk samledes omme ved kirken til rådslagning og til øvelse i krigskunst.

En gammel mand, som havde været med som underofficer i krigen i århundredets begyndelse, og sognefogeden, som havde været soldat, kommanderede, thi ved rådslagning blev de alle enige om at kæmpe og gøre al den modstand, de kunne. Alle broer over åen blev i en fart revet op, og smeden kom til at smede våben af gamle høleer, og to mand kom til at hjælpe ham, og de arbejdede hårdt til langt ud på natten i et tempo, man aldrig før eller senere så mage til.

Alle de geværer, som var i sognet, kom frem, og alt det krudt og hagl, som købmanden og andre kunne skaffe til veje, blev samlet og fordelt til mandskabet, og hvem som havde noget bly kom frem med det, og nogle kom i lag med at støbe kugler. Enhver gjorde alt, hvad han kunne i alle måder for at hjælpe til, og der var aldrig tale om mit eller dit, alt tjente til fælles bedste.

Købmanden, som dengang havde forretning på Juellingsholm, var født i Holsten og hans kone ligeså. De var kommet til Sdr. Omme få år tidligere, han havde været i handelslære i Rendsborg og var godt kendt både der og i Slesvig. Da han hørte denne gruelige efterretning, sagde han straks: Det passer ikke, det er løgn og fabel, ialfald for en stor del, for der er ikke engang 400 fanger eller slaver i hele Slesvig og

Holsten tilsammen. Det er en fejltagelse, det er en umulighed.

Men det var jo formastelig ikke at tro så solide og gode mænd (som budbringerne virkelig var), hvorfor disse også blev højlig forbitrede over, at købmanden, der jo var en tysker, ville betvivle sandheden af deres ord. De skældte ham ud for en tysksindet hund og forræder, som burde skydes ned på stedet. Købmanden, der af naturen var et hedt temperament og med et hastigt sind, blev nu så forbitret over en sådan uforskammethed og ærekrænkende beskyldning, at han blev helt ude af sig selv. Han stormede ind og hentede sin kone derud, tog hende ved hånden og trådte frem og sagde: Værsågod at skyde, om I har lyst, for jeg siger rent ud, at den efterretning, I er kommet med, er løgn.

Om købmandens kone igrunnen fulgte godvillig med, er ikke sikkert, men hun turde på ingen måde lade sig mærke dermed på grund af det sindsoprør, hendes mand var i.

Der stimlede nu mange folk sammen om købmandsfolkene for at afværge en ulykke, thi i den sindstilstand, folk var i i dette øjeblik, kunne det ske, som man ellers ville synes var utænkeligt.

Der blev nu sluttet fred i en fart, thi tiden var kostbar, der var andet at tænke på end indbyrdes kævl. Købmanden kom så til sig selv og tilbød resolut, at dersom en ville låne ham en hest, og så en mand, de stolede på, ville følge med, så ville de ride efter Vejle så langt, til de hørte og så fjenden og fik sikker underretning om, hvordan det stod til i virkeligheden. Der trådte da en mand frem og tilbød købmanden den ene af sine heste, og selv ville han følge med på den anden. Han var måske den eneste mand i sognet i

dette øjeblik, der turde påtage sig et sådant vove-stykke.

Han var en kraftkarl i alle måder, men han havde den fejl, at når han kom ud, så drak han, så han undertiden og ofte glemte sig selv og alt. Undertiden blev han helt tosset og dvalsk og umedgørlig. Købmanden led af den samme fejl, kun med den forskel, at når han blev fuld, sank han helt sammen. Men disse fejl var i dette øjeblik kun småting, som ingen tænkte på. Kun var det storartet, at to så forvovne helte turde påtage sig at undersøge sagen. Det gav ligesom en slags tilfredsstillelse, der kom mere ro over sindene.

Disse to forsorne krigere lovede jo at komme tilbage så snart som muligt. I den tid, de var borte, kunne de være rolige (der)hjemme, for de skulle nok passe på ikke at falde i fjendens hænder. Når de kom så langt, at de kunne få ret besked og underretning og måske få talt med nogle af de flygtende, hvis hjem var ødelagt, skulle de komme hjem i flyvende fart, for at der kunne blive taget yderligere forholdsregler. En god punch skulle de have at rejse på, det var en nødvendighed til denne tur, så de var næppe ædru, da de drog af sted.

Nu mod aften var alle mænd og voksne karle samlede, og det besluttedes, at en del skulle patruljere langs åen hele vejen, og særlig skulle de holde øje med de oprevne broer. Resten af mandskabet skulle være samlet og parat, så snart der blev slået alarm, og fjenden kom, og så slå til sidste mand. Kvinder og børn kunne gå i seng, naturligvis med klæderne på, for at flygte i sidste øjeblik, hvorhen tænkte vist ingen på.

Vi kom så i seng hjemme. Min mor bad en bøn, at

Guds vilje måtte ske. Hun bad Fadervor og søgte at trøste pigen og mig, der var slet ingen fare, eller i al fald ikke så gal, som rygtet lød til.

Lidt hen på aftenen kom fader ind at se til os, han var blandt det mandskab, som gik vagt langs med åen. Han trøstede os dog lidt med at fortælle, at han ingenting kunne høre eller se endnu, og nu tænkte han, der ingen fare var i nat, men de to udsendte mænd var ikke kommet tilbage endnu. Så snart de kom, skulle han nok komme ind til os igen.

Så hen ved midnat eller måske lidt over kom fader ind igen og råbte, så snart han var i gangdøren: Det hele er det pure bare løgn. Der er ikke en eneste slave eller tysker og har heller aldrig været, jeg tænkte det nok. — Fader var vel som de fleste mest helt bagefter. Nu var de to modige mænd kommet tilbage, rigtignok i en meget høj stemning, med en blodig pande og tilsølede klæder. De var muligvis faldet af hestene mere end en gang.

Da de kom til Uhe og Lindeballe og blev rigtig klar over, at alt var løgn og opspind og bedrag, drak de jo for meget af bare glæde over, at de nu kunne komme hjem med denne glædelige nyhed. Der blev dog vist holdt vagt, til man dagen efter fik sikre efterretninger fra myndighederne.

Der skete mange pudsige ting i al denne forskrækelse, som jeg ikke ser mig i stand til at gengive, og det er sikkert, at de dalevende, både børn og voksne, aldrig glemmer denne begivenhed.

BIDRAG TIL
EN PRIVAT LATINSKOLES HISTORIE
1830 - 1845
OG NOGLE GLIMT FRA VEJLE,
SAMT BIDRAG TIL PERSONALHISTORISKE
UNDERSØGELSER VEDRØRENDE SLÆGTEN
SCHOUSBOE

Af stud. teol. *Per Ole S. Schovsbo, Århus.*

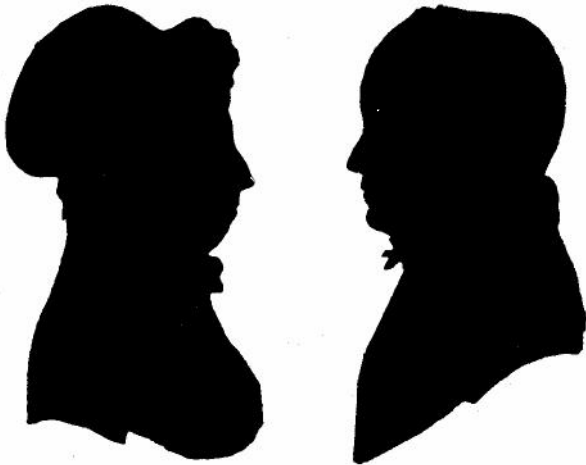
Præsten i Skibet, Wilhelm Carl Schousboe's embedsførelse, samt suspension og entledigelse fra embedet år 1826, er udførligt behandlet i Vejle Amtsbog 1960 — i en artikel med den præcise overskrift »En præstetragedie«. ¹⁾ Tragediens egentlige årsag er det imidlertid ikke så nemt at finde frem til, som omtalte artikel måske kunne forlede en til at tro. Læser man de personlige breve og aktstykker, der er knyttet til Schousboe's barndom og ungdom på Klausholm Mølle ved Randers, ²⁾ hvor hans far, Jens Schousboe, var møller ³⁾ — vokser der et billede frem af en omtumlet menneskeskæbne: tidlig forældreløs, uden andre midler end en lille arv fra forældrene, samt de penge »Geheimeconferensraad H. W. Huitfeldt til Clausholm« ⁴⁾ overlod ham af nåde. Latinskole, senere universitetet, hvor han bestod den teologiske embedsksammen med »non«. ⁵⁾ Utallige er anmodningerne om penge og lån fra den unge student til geheimeconferensråden, og 1802 kommer katastrofen: en enorm

regning fra Klausholm, som Schousboe, dengang huslærer, ikke havde en levende chance for at kunne betale. Hvorvidt den nogensinde blev betalt vides ikke. En dårlig eksamen, der skyldes dårlig økonomi og måske lidt karrig nåde fra geheimeconferensråden og en svimlende regning hængende over hovedet, gav tilsyneladende Schousboe et alvorligt knæk allerede på dette tidspunkt.

1809 blev han sognepræst for Ring-Føvling, et embede med små indtægter. Da han ikke var nogen dygtig landmand, og da der samtidigt var landbrugskriser, gik det hele istå for ham. 1817 blev Schousboe truet med udpantning, klarede dog skærene, men begyndte at drikke faretruende. 1820 søgte han kaldet i Skibet ved Vejle, som økonomisk set var ringere end kaldet Ring-Føvling, men trangen til at komme væk og til at begynde på en frisk, er såre forståelig.⁶⁾

Præstefamilien, der drog ind i præstegården i Nr. Vilstrup 1820, bestod foruden præsten af hans hustru, Christiine Margrethe Sølling, og deres 7 levende børn, 5 drenge og 2 piger.⁷⁾ 4 af drengene blev alle teologiske kandidater, og det er om dem, der vil blive fortalt i det følgende. Den ældste af de 4, Jens Christian, er den egentlige hovedperson, fordi han selv har fortalt om sit levnedsløb i en omhyggeligt ført dagbog — holdt i »telegram-stil« — lige fra sit 10. år (1815) til kort før sin død som 76 årig (1881). Den næstældste, Peter/Peder Sølling, førte en noget mere vidtløftigt anlagt dagbog i deres fælles studietid 1825—30 i København — i begyndelsen af hvilken periode Jens Christian skrev i sin på latin — som daglig øvelse. Peter Søllings dagbog er bevaret fuldstændig — den anden, omtrent — begge er afskrevet af afd. provst Gustav F. P. H. Schovsbo igennem mere end 30 år.⁸⁾

Chr. Marg. Sjølling og W. C. Schousboe.

Denne afskrift danner basis for citaterne i det følgende.

Jens Christians dagbog er den bedste og vel den eneste kilde til belysning af brødrenes instituts historie i perioden fra dets oprettelse 1830 og til omkring april 1835, da Jens Chr. rejste fra Vejle, og instituttets ledelse overgik til de to yngste af brødrene, Vilhelm Carl og Stephan Middelboe. Om de sidste 10 år af instituttets historie findes der ikke stort i dagbogen, og hvad man kan finde frem af materiale andetsteds fra, er tvetydigt og sjældent udvidelser af dagbogens kortfattede og summariske meddelelser. Således tillader materialet kun til dels og med visse forbehold, at man søger at samle det til en redegørelse for instituttets historie. Man må formode og antyde og kaste sig ud i hypoteser og argumentationer for at finde den tråd, man kan mene, er den »røde« og den væsentligste.

I forrige århundrede var det vanskeligt for nyud-

klækkede teologiske kandidater at få et embede. Ofte gik der lang tid efter embedseksamen, hvor de oprettholdt livet som huslærer, latinskolelærer eller kateketer, imedens de søgte og søgte det ene embede efter det andet. Imidlertid var der i slutningen af 18. årh. og i begyndelsen af 19. årh. for få offentlige latinsko-ler. 40 af de dengang 60 eksisterende skoler blev ved Christian VI's forordning 1739 nedlagt, heriblandt latin-skolen i Vejle,⁹⁾ og resultatet var, at der udvikledes en livlig privat virksomhed med undervisning af elever til examen artium, adgangs-examen til universitetet. Og her var det, at teologerne ofte fandt udvej for dels at tjene penge til studierne,¹⁰⁾ dels at tjene til livet i de første år, de var kandidater. Først med kultur-minister J. N. Madvigs nyordning 1850, hvor examen artium, som førhen aflagdes på universitetet, nu skulde aflægges på latinskolerne, kom der skred i tin-gene, og de skæve forhold rettedes efterhånden. Latin-skolerne voksede frem, og de private institutter med deres sikkert ofte problematiske undervisning forsvandt lige så stille, som de var kommet. Vejle fik således atter sin latinsko-le 1865, der dog først 1884 dimitterede de første elever.¹¹⁾

At dog også præsterne i embederne kunne tjene en kærkommen skilling ved privat undervisning, vidner følgende »Avertissement« i Vejle Amts Avis 6. august 1930 om:

»En Præst, der er vant til at informere og har 2 Søn-ner, der nu skal til at studere, ønsker 4 à 5 Unge i Kost og Logis, for den moderate Priis 60 Specier aar-lig, til at deltage i Underviisningen og staae stedse un-der Opsigt ved en god Disciplin. De vil blive under-viiste i Latin, Regning Stiil, Tegning, Sang mm. For-uden de egentlige Timer vil han om Aftenen gaae ud

med dem, for at gjøre Naturbetragtninger og øve dem i Sprogene. — Hvo, der vil deeltage heri, leverer en Billet Mærket B. R. paa Aviscontoiret.«¹²⁾

Allerede året før den endelige eksamen har Jens Chr. og Peter Sølling, planer om at oprette et institut i Ringkøbing og februar 1830 i Thisted. Snart herefter vender interessen sig imidlertid mod Vejle, hvor latin-skolen som omtalt blev nedlagt 1739. Stedet var således gunstigt — men også af andre årsager måtte Vejle virke tiltrækkende på dem. Deres forældre boede i Nr. Vilstrup præstegård, som de havde ejet et års tid, da Skibet sogn ved præstens entledigelse 1826 blev annex til Bredsten, og præstegården derved var solgt som overflødig 1829. Deres ældste bror, Christopher Sølling, var i væverlære i Vejle, og deres øvrige søskende var hjemme, undtagen Vilhelm Carl og Stephan Middelboe, der læste i Århus Latinskole. Sammenholdet i familien var, selv med datidens målestok, enestående — og man kan, som iagttageren, forstå sønnernes trang til at komme til Vejle som et bevidst eller ubevidst ønske om at genoprette alt det, som for familien som helhed var søndret ved den pinagtige sag 4—5 år tidligere.¹³⁾ Præstetragedien havde ved Vejle udviklet sig til en familietragedie, andres latterliggørelse, skam og skændsel må have præget familien som helhed — var måske årsagerne til det stærke sammenhold — og ligeles årsagerne til, at brødrenes institut i Vejle blev et familieforetagende i den grad, det faktisk blev sidenhen.

19. april 1830, 6 måneder før den endelige eksamen, skriver Jens Chr. i dagbogen: »Skrev til Justitsraad og Amtsforvalter Worsaae i Veile,¹⁴⁾ om han til Efteraar ønsker en Huuslærer.« Worsaaes svar kendes ikke, men i slutningen af maj samme år skriver de til Johan

Frederik Christens, krigsråd og distriktschirurg i Vejle¹⁵) om et eventuelt institutanlæg i byen. I begyndelsen af juni sender brødrene til justitsråd og herredsfoged i Vejle, Peter Hersleb,¹⁶) et brev om institutanlægget og medsender anbefalinger fra deres professorer, bl. a. F. C. Sibbern.¹⁷) 26. juni: »Igaar modtog jeg Brev fra Hersleb i Veile ang. vort Project dersteds. Hvorfor der er afgaaet Brev til Hertz angaaende Avertissement og Svar til Hersleb om vor Beslutning.«¹⁸)

Og så var der i bogtrykker Hertz's avis: »Den til Forsendelse med Brevposterne Kgl. alene privileg. Weile Amts-Avis og Avertissementstidende / Red. af Sylvester Hertz« — at læse 28. juni og 2. juli 1830 under »Bekjendgørelser« følgende:

»Tvende Theologiske Studenter, der til October Underkaste sig Embedsexamen, tilbyde i Forening Underviisning dels i de lærde Skolevidenskaber, dels for Ustuderende, hvilken vil tage sin begyndelse i Weile til December d. A. Herpaa Reflecterende ville behage at henvende sig inden Juli Maanedes Udgang til dette Blads Redacteur, der giver nærmere Oplysning og foreviser Vedkommendes Anbefalinger.«

23. august: »Værelser er leiede til os i Veile.« Desværre skriver Jens Chr. ikke noget om, hvor eller af hvem disse værelser er lejede, men det synes at fremgå af begge dagbøger, at der på dette tidspunkt er tale om et lejemål hos madam Woldemar i Nørregade. Madam Woldemar er opført i folketællingslisten af 1834 med sit ungpigenavn: »Cathrine Vitøske — 42 (år) — Enke — Lever af sine Midler«,¹⁹) og var måske svigerinde til købmand Niels Knudsen Bierring,²⁰) der (1834) boede i samme ejendom. 1834 har købmand N. Knudsen Bierring — ikke mad. Woldemar — en lejer boende, nemlig Stephan

Middelboe, dengang fast knyttet til instituttet som lærer. På trods heraf vedbliver Jens Christian med at skrive om huslejen til mad. Woldemar, der hvert halve år skulle »clareres«, og det helt frem til april 1835. Peter Sølling skriver 23. novbr. (1830): »... kjørte vi .... ud til Weile at besee vor Bopæl hos Kmd. Knudsen og nogle Meubler, der staae til Salg.« Jeg har ikke i folketællingslisten (1834) kunnet finde en købmand Knudsen, der havde logerende eller familie eller ejendom — men nok en guldsmed Knudsen²¹⁾ og så omtalte købmand Niels Knudsen Bierring. Derfor går jeg ud fra, at brødrene har haft to lejemaal allerede fra 1830: et hos mad. Woldemar i Nørregade, hvor instituttets lokale(r) skulle være, og et hos købmand Niels Knudsen Bierring, i samme ejendom, hvor begge brødre skulle bo.

27. oktober 1830 afsluttede Jens Christian og Peter Sølling deres teologiske embedseksamen med laudabilis,²²⁾ og efter nogle dages glædesrus begyndte de at forberede afrejsen fra København og igangsætningen af instituttet. 21. novbr. skriver Jens Chr.: »... kørte jeg sammen med Broder til Veile for at see Sagerne an. Vi vare hos Justitsraad Hersleb, Krigsraad Christens, Kjøbmand Linnemann.²³⁾ Vor Bolig er efter Omstændighederne god.« En uge senere er der examen med nogle elever, en student Bøegh²⁴⁾ havde læst med. Det var den første optagelsesprøve til instituttet, og censorer var: Hersleb, Christens, byskriver Carøe,²⁵⁾ kateket Petri,²⁶⁾ prokurator Seest og cand. teol. Holberg.²⁷⁾

1. december 1830 begyndte brødrene deres institut med 9 elever. Jens Chr. skriver: »... begyndte vi .... med det Ønske at faae flere og større Lokale. Alting gaaer forresten godt.« En uge efter rejste stu-

Jens Christian Schousboe.

dent Bøegh til København. Eleverne fik ferie juleaftensdag ved middagstid, og brødrene gik hjem til Nr. Vilstrup.

Skolen underviste altså i »de lærde Skolevidenskaber«. Det var fag til examen artium, universitetets adgangsexamen, omfattende: dansk, latin, latinsk stil, græsk, hebræisk, historie, geografi, tysk, fransk, geometri, aritmetik og religion. Udtrykket 'at dimittere' kommer af lat. *dimitto* 'jeg sender ud / lader gå' og var før 1850 ganske beskrivende, fordi man dengang faktisk sendte eleverne bort til universitetet, hvor de tog examen artium.

Af referatet fra septemberexamen 1832 fremgår det, at der i instituttet var to klasser: yngste og ældre, men om der i skolen også blev undervist »Ustuderende« vides ikke — dagbogen siger intet herom. Egentligt kunne man mene, at det ville være overflødigt, fordi skoleforholdene var udmærkede i Vejle på dette

Peter Sjølling Schousboe.

tidspunkt. Veile Skole (Borgerskolen), hvor den ordnede kateket (Petri) var førstelærer, beliggende i Møllegade, Fogh's friskole i Skolegade og Frk. Schroeders pigeinstitut — vistnok beliggende i Grønnegade ved siden af fattighuset. Frk. Schroeder boede i Grønnegade og er i folketællingslisten (1834) opført som: »Edel Louise Christine Frederikke Schroeder — 42 (år) — ugift — Klosterfrøken —«. ²⁸) Om så dette institut er det samme, som det Jens Christian omtaler 1834 som »Døttreskolen«, vides ikke, men det må regnes som sandsynligt. I det hele taget er Jens Christian ikke konsekvent i sin terminologi. Han skriver: Veile Skole/Borgerskolen/Skolen her i Byen — alt som betegnelse for den samme — og han skriver: Pigeinstituttet/Frøken Schroeders Institut/Døttreskolen. Men han nævner aldrig Friskolen — måske fordi den lå i en anden ende af byen, eller fordi han aldrig underviste der, som han gjorde ret ofte i de to andre.

Af andet, vedrørende det øvrige skolevæsen i Vejle (1834), jeg er stødt på under arbejdet med brødrenes institut, kan nævnes følgende personer: Torvegade: »Else Cathrine Bang — 41 (år) — Enke — Underviiser smaae Pigebørn.«²⁹⁾ — »Dorthea Marie Laurberg — 50 (år) — Enkemad. — Underviiser smaae Børn i at læse.«³⁰⁾ — Residentsgade: »Poul Poulsen — 59 (år) — Gift — Chordeg, Clokker og Skolelærer.«³¹⁾

1831

Instituttet begyndte undervisningen efter juleferien 4. januar. Skolepengene for januar måned kommer ind efterhånden og var pr. elev — i hvert fald i den ældre klasse (1830) ca. 5 rdl. om måneden, hvilket var ret meget. Af denne årsag må eleverne i instituttet være kommet fra de mere velstillede hjem. Til sammenligning kan anføres, at den omtalte præst, der averterede i Sylvester Hertz's avis (side 00) tilbød undervisning, kost og logis for 60 spec. årligt, hvilket svarer til 2½ rdl. månedligt. »Privatskolen« tog i de første år efter 1865 3—7 rdl. månedligt i skolepenge.³²⁾ Om skolepengene til instituttet var efter en fast takst eller efter ydeevne, er ikke klart. Et røber notaterne om de modtagne skolepenge dog, og det er, hvem nogle af eleverne var:

Justitsråd Hersleb må have haft 2 børn i instituttet fra og med december 1830 — det kan være de dengang hh. 13 og 11 årige: Peter Iver og Carl Frederik.³³⁾ Juni 1831 begynder 2 sønner af forvalter Muhle på Nørlund ved Hobro at gå i skolen. April 1832 har kaptajn Fistaine sin søn, Gustav, i skolen — Gustav dimitteredes november 1833. Maj 1832 har købmand Feveile børn i skolen: den dengang 17 årige Christian og den

ældre F. C.³⁴) — sidstnævnte dimitteredes sammen med Stephan Middelboe Schousboe oktober 1832. Samme måned nævnes, at købmand Linnemann har søn/sønner i skolen — Ingvard Linnemann flyttes august 1833 til Borgerdydens skole i København. Justitsråd Worsaaes børn,³⁵) som Peter Sølling maj 1832 blev huslærer for, har måske gået i skolen. Juni 1832 sætter gæstgiver Lassen sin 9-årige søn, Rasmus, i skolen. Mad. Woldemar havde juli samme år to sønner i skolen — hvoraf den ene kan have været den dengang 13-årige Peter W.³⁶) April 1834 optages August Schmidt, søn af forvalter S. på Barritskov. Oktober samme år forlader Peter Brecling skolen og flyttes til Horsens latinskole. Brødrenes svoger, den senere provst Peter Riber,³⁷) dimitteredes fra skolen 1838.

I slutningen af marts 1831 beslutter pastor Krarup³⁸) (Vejle-Hornstrup) at ville ansætte Jens Christian som personel kapellan, og han trltræder 1. april, året efter. 16. juni (1831): »... talte Værten med os, om vi havde i sinde at blive her.« En uge senere: »... Vi gjorde Accord med Mad. Woldemar angående Værelser o:s:v: til Flyttedag for 32 Spec. aarlig.«³⁹) Der har været et pensionat i byen, hvor brødrene spiste — folketællingslisten (1834) beretter om adskillige »Gjæstgivere«, men også om en »Spisevært«, Christian Wium, i Nørregade⁴⁰) — det kan tænkes, at de har spist der. Noget tyder på, at brødrenes moder, efter at hun blev enke juni 1837, flyttede til Vejle og der drev et pensionat evt. med logerende. Den omtalte Peter Riber, skulle således have dels boet, dels spist hos hende i året, han gik på brødrenes institut inden dimissionen 1838.⁴¹)

Sommerferien i instituttet begynder (1831) 23. juli varede til ? — der er en stor lakune i dagbogen herfra og til april 1832.

1832

Den nybagte personelle kapellan, Jens Christian, havde mange embedsmæssige pligter. Han skulle månedligt »visitere« skolerne i landsognet⁴²⁾ og borgerskolen i byen, han skulle undervise konfirmander og prædike og skulle i det hele taget være pastor Krarup til aflastning. I sine sidste leveår var Krarup ofte og meget syg, så Jens Christian hjulpet af Peter Sølling og kateketen Petri bestyrede i realiteten embedet ved siden af instituttet. Men andre pligter, som måske var knapt så tyngende eller knapt så besværlige at have med at gøre, var selskabslivets. Klubberne⁴³⁾ var endnu på mode i købstæderne, og klubballer var der en mængde af. Jens Christian noterer den ene klubregning efter den anden i sin dagbog og skriver samme dag, han har tiltrådt som kapellan: » . . . . Iaften bliver jeg indballoteret⁴⁴⁾ i Klubselskabet heri Byen.« — Man kan levende forestille sig ham deklamere nogle af sine mange og lange »Digtinger« skrevet i en St. Steensen Blicher'sk stil, fx: »Kong Gorm ved Weile« (27 vers) — »Coldinghuus Slots Ruiner« (21 vers) — »Den svundne Vaar« (23 vers) — etc.⁴⁵⁾ Helt uden sans for profit og humor var præsten og hans kapellan dog ikke — tværtimod: (1832) »5. April satte Præsten og jeg hver 5 Skilling [Lybsk]⁴⁶⁾ paa Num. 6.66.11.7, som jeg drømte i Søndags Nat.« — Der forlyder intet om resultatet.

April måned var examensmåned for borgerskolen og for pigeinstituttet. Jens Christian var censor i fagene dansk og retskrivning. Maj samme år afgjorde Peter Sølling at blive huslærer for justitsråd Worsaaes børn, hvilket han vedblev med at være, indtil han 1. marts 1835 indsattes som Christian Frederik

Petri's efterfølger i embedet som ordineret kateket⁴⁷) og førstelærer ved borgerskolen. Da Stephan Middelboe, den yngste af brødrene, inden længe skulle dimitteres, og derfor ikke kunne være så aktiv en hjælper i undervisningen på instituttet som forhen, rejste Vilhelm Carl fra København til Vejle og begyndte at undervise i midten af juli (1832). Den unge Feveile, som også skulle dimitteres, har åbenbart fået extra undervisning i de sidste måneder inden — det var vigtigt, at instituttets elever fik gode karakterer. 17. juli: »Jeg skriver Indmeldelsen for F. C. Feveile at tage Artium ved Universitetet til næste Oct., der sendes med Bertelsen til København.« Knap en måned senere: »Brev fra Prof. Sibbern som Decanus angaaende en yderligere Indmeldelse om Dimittenden Feveiles Evner og Anlæg, Flid, Fremgang og Sædelighed.« Næste dag: »... Jeg indsender til Dec. Jac. phil. følgende Indberetning om F: C: Feveiles Anlæg o: s: v: »F. har et meget godt Naturanlæg, hurtig Fatteevne forenet med en sund Dømmekraft. Saalænge jeg har kjendt ham, har han ved en hensigtsmæssig Anvendelse af sin Tid og uafbrudt Flid gjort herlige Fremskridt paa Videnskabernes Bane. Hans Sæder ere ligesaa rene som hans Hjerte er godt og aabent for skjønne Indtryk; hvilket jeg har havt Leilighed til at erfare i den Tid, siden August 1831, jeg har stræbt at veilede ham til det Maal, han eftertragter: at blive academisk Borger. Hans Fremgang har svaret til mine Forventninger, og at han stedse vil svare til de Forventninger, man tør nære til om hans Naturevners rette Anvendelse, ønsker jeg af et oprigtigt Hjerte.« 1. september »God Morgen, Madam September! I hvilken heldig Stund af dig skal jeg bortsende Dimittenderne?« —. Det er eksamenstid for instituttet: »... Udsendt Breve igaar

til Forældre og Værger for at indbyde dem til Examen paa Mandag d. 10de næstk.« Tre dage senere: »Jeg gav F:C:F: hans Testimonium til Universitetet. Forberedelser i Skolen til Examen paa Mandag.« — »10. Begyndte Examen i vor Skole. Den Ældste Classe i Latin med Censorerne Carøe, Hersleb, Krarup og Munk og Ego. Efterm. Religion i Yngste Classe under Censur af Hersleb, Feveile, Linnemann og Munk; til megen Tilfredshed for os.« — »11. Examen i Historie og Geogr. under Censur af Worsaae, Carøe, Munk og Ego. Eftermid. i Religion i ældre Classe under samme tilligemed Krarup. «— »12. Examen i Tydsk og Fransk om Form. under Censur af Evers, v. Thienen, Munk, Witte. Om Efterm. — ligeledes begge Classer i Mathematik under samme Censorer tilligemed Linnemann og Henckel.« — »13. Examen i Dansk i begge Classer under Censur af Proc. Kragballe, Feveile og Henckel og os selv. Efterm. afholdtes til almindelig Tilfredshed Examen i Græsk; derpaa sammenlagdes de enkeltes Characterer og Hovedchar. bestemtes. Skolegangen bestemtes at begynde igjen den 1ste October.«

22. september rejste Peter Sølling, Vilhelm Carl, Stephan Middelboe og Feveile til København: ».... var jeg .... for at læse i Frøken Schroeders Institut Religion i Peders sted, ...« tre dage senere: ».... læste andengang i Pigeinstituttet.« Instituttet begynder igen 1. oktober, og en cand. Bergenhammer⁴⁸⁾ kommer og hjælper Jens Christian »i Skolens Bestyrelse«. Allerede den 4. kommer der brev fra København, at Stephan og Feveile har klaret den skriftlige del af artium godt — Feveile har dog til stor fortrydelse for sin lærer i Vejle (Jens Chr.) deklineret substantivet »frater« efter 2. deklination og Feveile fik også kun non cond.⁴⁹⁾ for sin latinske stil — »20. læst med

Worsaaes Børn.« — i Peter Sølling's sted — 22. begynder efterårseksamen i borgerskolen, den varer ugen ud. 27. kom de to af brødrene, Stephan og Peter, samt Feveile til Vejle — de to med en heldigt overstået examen artium. Stephan afløser i begyndelsen af november Bergenhammer i instituttet. 2. november: »... Jomfr. Petersen aftalte med mig efter hendes Ønske, at jeg skulde læse Religion i Pigeinstitutet.«
Juleferie 20. december.

1833

Undervisningen begynder igen 7. januar. »9. .... Iaften begynder en Hr. Bech, der reiser for »Selskabet for Naturlærens Udbredelse« sine Forelæsninger, hvorved aabnes et Cursus af chemisk-physiske Foredrag, der forenet med Experimenter og aabnet for Enhver sikkert vil have megen Interesse. Disse Forelæsninger holdes paa Raadstuen 2de Gange ugentlig, og saavidt min Leilighed tillader det, skal jeg være en flittig Tilhører.« — 12. januar »... Andengang frekventerede jeg Forelæsn. iaften, som recapitulerede den sidstfor-gangne Indledning til Chemien, videnskabelig og praktisk betragtet, samt dens Historie ....« — her følger et langt og vidtløftigt referat i dagbogen. — 23. januar »Igaar begyndte Portraitmaler Petersen at informere i Tegning i vor Skole, hvorfor hver deeltagende Elev betaler maanedlig extra 3 Rdl.« — Skolepengene synes herved at blive — i det mindste for nogle elever — 8 rdl. månedligt.

Efter en længere tids sygdom skriver Jens Chr. i februar: »Jeg har besluttet at anvende mit Otium til Samling af Materialier, der maaskee kunne komme for Lyset engang som »Breve fra Veile« og indeholde en topografisk Skizze over Stedet og Egnen.« — Og vi-

dere, nogle dage senere: »Talt en Deel med Ritmester v. Schmidten om Kilderne til en topografisk Skizze af denne Bye og nærmeste Omegn. Jeg læste om Aftenen en vis Gaarmann's Beskrivelse over Veile, den indeholder især en Fortegnelse paa Byens Privilegier og Embedsmænd.«⁵⁰⁾

14. februar » . . . . berettede . . . . for et Par Dage siden Procurator Kragballes sexaarige Søn Sophus, der syntes for sin Alder at fortjene Navnet *Sophos*. Som en Mærkelighed for et Barn af den Alder kan med Rette anføres, at han 3 Dage før sin Død, under Forudfølelse af sit Endeligt, tog Afskeed med sine Forældre.«⁵¹⁾ — Et par dage senere: »Løverdagsformiddag underviiste jeg Andre og om Eftermid. mig selv. — Forelæsningerne (fra 6—8) verserede om de forskellige Luftarter.« . . . .

30. marts: »Formedelst Examen med Justitsr. Worsaaes Børn, hvortil vi vare indbudne, Ferie paa Institutet . . . . Derpaa spiiste vi til Middag hos Worsaaes.«

25. april 1833 flytter pastor Krarup med familie og kapellan fra Søndergade til Torvegade »i Eindoms-gaarden«. En måned efter rejser Stephan til København, for at tage »Examen Philologicum og Examen Philosophicum«, svarende til nuværende hh. teologisk forprøve og filosoficum — sådan omtrent. Imellem-tiden engagerer brødrene en timelærer i regning og dansk, Koslowski⁵²⁾ fra København. — Sommerferien nærmer sig, og studenterne begynder at komme fra København til Vejle. Men der var noget andet, som optog Jens Christian — 16. juli » . . . . Jeg talte med Feveile sen. et jun. og hørte om en stedfindende Misfornøielse med Underviisningen i vort Institut — i hvilken Henseende vi Begjære Vedkommendes Erlæring.« — Dagen efter: »Skreven i denne Anledning

til Christens og Consul Linnemann.« Dagen efter: »Brev fra Linnemann, at han i ovennævnte Henseende ingen Misfornøjelse har yttret.«

I disse år søger Jens Christian embeder som sognepræst, så snart han finder lejlighed dertil. Præst ville han være, ikke skolelærer resten af sine dage. 22. juli taler han med en student Petersen⁵³) om at læse et par timer om dagen i instituttet efter sommerferien, da Koslowski vil rejse til den tid.

Sommerferien 27. juli til 12. august. Ingvard Linnemann, rejste 5. august til København for at gå i Borgerdydens skole — ».... Saaledes mistede vi i ham vor bedste Elev; men der kommer vel Andre.« — Rektor Fibiger døde i Kolding og begravedes 13. august 1833: »Det vil maaskee vare noget, inden Fædrelandet faaer en Mand, der skriver græske Vers.« — 5. september: »Vi have Ære af J. Linnemann, der er Discipel i Borgerdydens øverste Classe; thi ved den første Maa-neds Omflytning gik han over 17.« Midt i september rejste student Petersen og afløstes af student Ditlev Mehl.⁵⁴) Den årlige examen 30. september, og efter examen 8 dages ferie. »Eleverne stod dem godt .... Saaledes endtes Examen for denne Gang med gjen-sidig Tilfredshed baade med Hensyn paa Disciplene og deres Forældre og paa os, som deres Lærere.« — 1. november: ».... Meddeelt Gustav Fistaine Teste-monium angaaende hans Underviisning og Opførsel i vor Skole.«

Stephan kommer hjem efter at have bestået sine examiner og begynder strax at hjælpe med undervisningen. Og så begynder klubsæsonen: »Generalforsamling førstegang i den nye Klub, hvoraf jeg er Medlem.« 1. december: ».... Ved en skrivelse til Klubdirectionen for Selskabet i Mad: Fishers Locale udbad jeg mig

Adgang dertil.« — 20. december: »Pastor Krarup til-
 meldte mig min Indladelse i den Fischerske Klub idet
 Øieblik, jeg var paa Bal i den anden Klub, . . . i føl-
 gende Billet: Res optime gesta est. Honorificentis sine
 admissus sis, nemine contradicente. Tibi gratulor. Mihi
 gaudes.

Weile d: 15de Decemb. 1833.

Totus tuus
 Krarup.«⁵⁵⁾

Student Mehl rejste til december. Juleferie.

1834

Februar: »Denne Maaned begyndte med en smuk
 Løverdag . . . Om Aftenen var jeg en Stund paa Klub-
 ben til Generalforsamling, hvortil Selskabets Medlem-
 mer var anmodet om at give Møde i Anledningen af
 en Fornærmelse, som Agent Nyholm sidste Forsamling
 havde tilføiet Kammerjunker von Tienen.« 22. febr.:
 »Sct. Pedersdag. Solen skinner Klart — meget længere
 end et Regiment kan opsadle . . .« Marts — forårs-
 examen i borgerskolen. 26. marts: » . . . Examen
 med Justitsraad Worsaaes Børn, hvorved St. og jeg
 vare Censorer.« April: »17. Dagvognen som er bestemt
 at gaae herigjemmen gik førstegang idag Nordpaa.«
 En uge senere: »Examen i Døttreskolen i Religion til
 almindelig Tilfredshed.« Maj: »30. Den kongelige For-
 ordtning om Provindsialstænder, emaneret under 15de
 dennes, er idag bleven oplæst af Stiftamtmanden paa
 Raadstuen.«⁵⁶⁾ — »31. Denne Maaned endes med, at
 jeg bliver malet af Boesen — med mange Forretninger
 — og en særdeles behagelig Spadserertour!« — Juni:
 »14. En Spadserertour med Student Krarup, hvorved
 vi besøgte den original-kunstneriske Snedker Holm og
 glædede os ved at see hans Sager.« — »23. Stiftamt-

manden og Provsten⁵⁷⁾ vare paa Skolen heri Byen for at arrangere samme til Kongens Komme — og hermed foregik det meste af Dagen.« — Dagen efter: »24. St. Hansdag. Skrevet Copie Ansøgning om Øddis og Wittstedt med behørig Paategning, for at faae indleveret imorgen til Majestæten. En Seiltour til det Kgl. Dampskib.« — »25. Hans Majestæt Kong Frederik den Sjette kom hertil Kl. 4½ Efterm. Paa Embeds Vegne var jeg i Cour og var med Kongen paa Borgerskolen og i Kirken. Derpaa havde jeg Audients og anbefalede mine Ansøgninger.« — »26. Morgenen derpaa Kl. 5 gik Kongen ombord paa Dampskibet til Kjøbenhavn.«

Juli 1834 tager Vilhelm Carl den teologiske embedsexamen, men er åbenbart ikke tilfreds med resultatet, og tager den om igen april 1835. Examen 18. august i instituttet. 29. september døde pastor Krarup, efter længere tids sygdom, og Jens Christian melder dødsfaldet til provsten. »... Ifølge min Anmeldelse om Dødsfaldet til Provst Laurberg, constituerede han mig til at overtage Embedets Bestyrelse i enhver Henseende paa mit eget An- og Tilsvær indtil Successors Kaldelse og Ankomst.« Jens Christian søgte embedet, og menigheden ville gerne have ham, men han fik det ikke. »Successor« blev provst Jacob Lerche Jørgensen fra Asfærg ved Randers, og han tiltrådte 18. december 1834.⁵⁸⁾ Peter Sølling rejste i september samme år til Lyngby ved Århus for at tage »Examen i indbyrdes Underviisning«⁵⁹⁾ ved seminariet der. Juleferie.

1 8 3 5

9. januar er der communion i St. Nicolai kirke i Vejle, hvor Jens Christian bruger kirkens nye messelæder, »som paa Kirkens Regning ere anskaffede«. — Peter Sølling kaldes til embedet som ordineret

kateket og førstelærer ved borgerskolen i Vejle og tiltræder 29. marts 1835 som Petri's efterfølger. — 31. januar: »Efterat have læst i Institutet 4 Timer om Form. var jeg om Efterm. i Skole-Commissions-samling til Ligning af Skatten for indeværende Aar. Min Broder P. og jeg underrettede vedkommendes Forældre, som havde deres Børn i vort Institut, at vi ikke længere end til April Maanedes Udgang kunde vedblive vor Underviisning.« Jens Christian modtager sidste rest af sin løn som personel kapellan af mad. Krarup 5. februar (: lønnen til januar 1835) og helliger sig helt instituttets bestyrelse. Marts: »26.—27. Da jeg i denne Tid ikke har anden end min private Beskjæftigelse at læse i Institutterne, saa er min Tid ikke riig paa Afvexling; . . . .« — »Idag den 29de Marts 1835 — Midfaste Søndag — blev min Broder P. S. Schousboe indsat af Sognepræsten Hr. Provst Jørgensen til at være ordineret Catechet og første Lærer ved Borgerskolen i Weile; samme Dag holdt han sin Indtrædelsesprædiken for et talrigt Auditorium. Vor Familie og Provsten og Mad. Krarups Familie var ifølge Invitation samlet hos Justitsraad Worsaaes, hvis Huuslærer min Broder har været, til Middag og Aften.«

Maj måned: »2. Skjønt temmelig mat maatte jeg opfylde den sidste Pligt som Religionslærer i Pigeinstitutet at holde Examen der i Efterm. hvorved Eleverne lagde deres Flid og Fremgang paa en tilfredsstillende Maade for Dagen. I Onsdags d. 29de f. M. læste jeg sidstegang med dem og tog Afskeed. Jeg var meget rørt ved denne Afskeed.« — »7. Ankom V. fra Kjøb. over Aarhus med Krigsraad Christens og begynder nu strax paa at arrangere sig som Institutets bestyrer.« — »9. Tilligemed V. har jeg holdt Revue over Eleverne og ordtnet dem . . . .«⁶⁰) — »14. Vi vare

forsamlede, Worsaaes og Krarups, i det sidste Huus den sidste Aften, jeg var i Weile.«

Jens Christian rejser derpå, efter nogle dage i Smidstrup præstegård, sydpå i Jylland sammen med bl. a. fætteren C. Høst.⁶¹) Turen strakte sig over Kolding og Åbenrå, »denne halvtydske Bye«, til Bodum hede. Her skriver han følgende i sin dagbog, som ligesåmeget fortæller om det »inderligt elskede Weile«, som det fortæller om Åbenrå:

»Situationerne ved Apenrade ligne meget Omegnen af Weile; jeg havde travlt med i min Indbildning at Ordne Alt det, jeg saae, som paa hine elskte Steder. Veien Nordfra er brolagt og krydser nedaf de store Høie, men ikke behagelig som Weile nordre Landevei; Anlæg af hines Beskaffenhed mangle. Naturen har paa det rigeligste udstyret denne Egn, men paa min høire Haand savnede jeg Worsaaes Park; istedetfor denne en tyk Skov, der Omkrandsede den dybe Fjord . . . .«

Fra Bodum rejste de videre til Augustenborg og Sønderborg med det slot »hvor Chr: II sukkede«. På grund af tidsnød vendte de hjemad og ankom til Smidstrup 30. maj — efter ca. en uges rejse.

Jens Christian virkede herefter som kapellan i Smidstrup-Skærup indtil 29. juni, da der kom brev fra biskoppen, at han var kaldet til sognepræst for Ringgive—Lindeballe—Gadbjerg menigheder. Formedelst provstens sygdom indsatte han sig selv som sognepræst der 16. august 1835.

1836 — 45

Om instituttet skriver Jens Christian ikke meget mere i sin dagbog. Professor Sibbern var i Vejle og besøgte instituttet i begyndelsen af august 1835 — og

Jens Christian var censor ved efterårsexamen 1837, vist sidstegang han havde med instituttet at gøre overhovedet.

Stephan Middelboe, som indtil da havde været lærer ved instituttet, afsluttede sin teologiske embedsexamen efteråret 1838. — 1840 juli: »16. . . . jeg reiste til Veile, hvor Kongen og Dronningen indtræffe imorgen, for at gjøre min allerunderdanigste Opvartning. Dette skete Natten mellem 17.—18. Kl. 2, da de kom fra Frederitz. Hans Majestæt var omkring i Byen at eftersee Kirken, Raadstuen, Skolerne o: s: v.; i Børgerskolen afsang Børnene en Sang til Kongen, som min Broder P. havde forfattet, og samme blev allernaadigst modtaget.«⁶²)

6. januar 1842 kaldes Peter Sølling som sognepræst til Oddense-Otting, og Vilhelm Carl bliver efterfølgeren i embedet som ordineret kateket og førstelærer i Vejle. — 1845 9. januar var der at læse i »Aarhus Stifs-Tidende« under rubrikken »Bekjendgjørelser« følgende:

»Fraværende Slægt og Venner bringes herved det Sorgens Budskab, at min yngste Søn Candidatus theologiæ STEPHEN MIDDELBOE SCHOUSBOE, 32 Aar gammel, d. 5te Januar d. A. indgik til det bedre Liv, hvor han modtages af sin kjærlige Fader og tvende elskede Söstre. Hans efterladte Minde og Gjensynets salige Haab formaaer alene at tröste mig, hans alderstegne Moder, fire Brödre, en Söster og en elsket Pige, der fælde Sorgens og Savnets bittre Taarer ved hans tidlige Grav.

Mathæus 25,21.

Veile, d. 6te Januar 1845.

Christine Margrethe sal. Schousboe.«

30. december 1849 modtager Jens Christian en anbefaling fra provst Zahle, Kirke-Stillinge ved Slagelse, hvori der forekommer følgende passage: »Sognepræsten for Ringgive, Gadbjerg og Linneballe Menigheder, Hr. Jens Christian Schousboe, har jeg kjendt i 18 Ar, først medens han som Candidat i Forening med en yngre Broder bestyrede et Institut i Vejle, der bestod med godt Rygte, dernæst som personel Capellan . . . .«

21. juli 1851 kaldes Vilhelm Carl til Ribe St. Cathrine kirke som sognepræst.

Det er nærliggende at drage herudaf, at instituttet i Vejle er blevet nedlagt ret hurtigt efter Stephan Middelboe's død, januar 1845.

Fra to sider har jeg fået meddelt, at instituttet huses at have ligget i Grønnegade, i de lokaler hvor C. M. Hess senere havde tegnestue: ca. nr. 4. Da Jens Christian ikke meddeler noget om Grønnegade, kan instituttet engang efter 1835 være blevet flyttet dertil.

Mathæus 25,21:

»Men hans Herre sagde til ham:
vel, du gode og tro Tiener! du
haver været tro over det Lidet,
jeg vil sætte dig over Meget;
gik ind til din Herres Glæde.«⁶³⁾

Noter.

- 1) V. A. A. 1960 — pag. 172 ff.:
F. Eller Jensen: »En præstetragedie«.
- 2) Omtalte breve og aktstykker er samlede sammen og udføreligt afskrevet af afd. provst Schovsbo 1914—34, og indføjjet i den håndskrevne foliant »Schousboe fra Clausholm Mølle I/ Historie«: (Sch I).
- 3) Jens Schousboe (ca. 1729—1777), fødested kendes ikke, kommer frem af »mørket« ca. 1758 som kammertjener på Claus-

- holm, fra ca. 1768 møller, Cl. Mølle. Gift med Jfr. Maren Chrst.dtr. Hasselbalch (ca. 1737—1787) (Sch I).
- 4) Geheimeconferensraad Mathias Wilhelm Huitfeldt (1725—1803), overtager Cl. gård og gods 1757.
- 5) Latinske karakterer, som i det følgende forekommer:
 non. = non contemnendus: ikke at foragte — 3. karakter.
 haud illaud. = haud illaudabilis: ikke urosværdigt — 2. karakter.
 laud. = laudabilis: rosværdigt — 1. karakter.
 egregie = laudabilis et quidem egregie: rosværdigt og det ypperligt! — udmærkelse.
 = laudabilis præ ceteris: rosværdigt fremfor de andre — udmærkelse.
- 6) — jfr. 1).
- 7) Før Skibet blev annex til Bredsten 1826, lå præstegården i Nr. Vilstrup.
 Wilhelm Carl Schousboe (1775—1837) og hustru, Christine Margrethe Sølling (1781—1848), havde ialt 8 børn:
 1. Christopher Sølling S. (1803—1875), væver, senere landmand, Givskud.
 2. Jens Christian S. (1805—1881), provst Malt.
 3. Peter/Peder Sølling S. (1807—1887), spr. Tåsinge, dr. phil.
 4. Vilhelm Carl S. (1810—1891), provst H. Tåstrup.
 5. Stephan Middelboe S. (1812—1845), c.teol., lærer Vejle.
 6. Ane Cathrine Magdalene S. (1815—1816).
 7. Ane Cathrine Magdalene S. (1819—1895), gift med Peter Riber (1817—1885), provst Rårup.
 8. Christiane Maria S. (1822—1841), — døde hos moderen i Vejle. — (Sch I).
- 8) — jfr. 2) — samlet i »Schousboe fra Clausholm Mølle II/ Dagbøger«: (Sch II).
- 9) »Vejle Gymnasium 1965« — pag. 5 ff.: historie af adjunkt Jens Chr. Østergaard.
- 10) Både Jens Chr. og Peter Sølling var huslærer: hh. april 1827 — oktober 1829 Kolding og november 1826—november 1828 i Århus. Begge underviste desuden på Mad. Brandts Institut i København årene inden embedsexamen.
- 11) — delvist eft. 9).
- 12) Efter statsbankerotten 1813 oprettedes en seddeludstedende rigsbank, indførtes rigsbankdaleren à 6 mark à 16 skilling både i sølv og i sedler. I en årrække sondrede man ml. rdl. navneværdi (: papir) og rdl. sølv.
 1835 nåede rdl. (papir) pari — og kunne indløses eft. 1845.
 1813—75:
 1 rdl. à 2 speciedaler à 48 skilling / 1 mark = 16 sk.
 I perioden forekommer talrige udenlandske mønter i landet — især i de sydlige egne af Jylland — samt ældre mønter.
 fx. (1788) 1 sk. lybsk = $\frac{1}{48}$ specie à $\frac{4}{5}$ daler courant.
 (G. Galster: »Mønt« 1965 — D. H. F.'s Håndbøger.)
- 13) — jfr. 1).

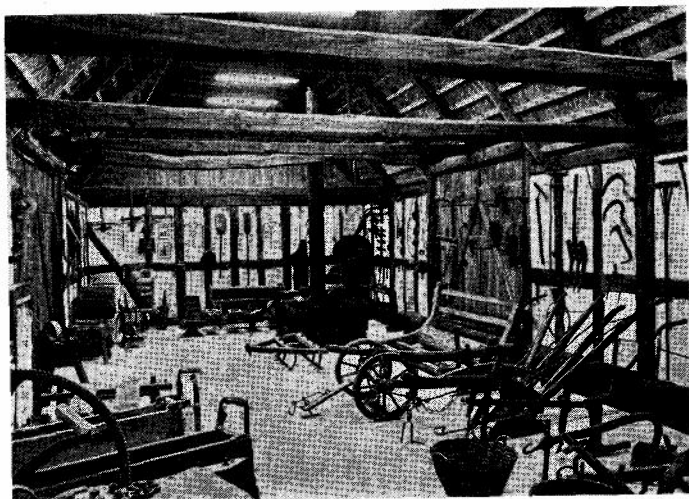
- 14) er opført i folketællingslisten 1834 (: F 1834) som boende i Torvegade i ejendommene, der i *listen* har nr. 38, 39, 40, 41, 43.
- 15) F 1834: 23, Nørregade.
- 16) F 1834: 14, 19, Nørregade.
- 17) Frederik Christian S. (1785—1872), filosof, ord. professor i filosofi 1829 v. universitetet.
- 18) F 1834: 98, 99, Søndergade.
- 19) F 1834: 20, Nørregade.
- 20) F 1834: 20, Nørregade.
- 21) F 1834: 10, Nørregade.
- 22) — jfr. 5).
- 23) F 1834: 11, Nørregade — vicekonsul og købmand.
- 24) Ukendt.
- 25) F 1834: 5, Nørregade — Klaus Frederik Carøe — by- og herredsskriver.
- 26) F 1834: 153, Kirketorvet — Christian Frederik P. (1796—), sognepræst 3. okt. 1834 Tersløse—S., 1844—67 Karlsrunder—K. (Wiberg's præstehistorie, 1873.)
- 27) Didrik August H. (1804—), c. teol. 16. jan. 1827, gift 21. aug. 1838 med Henriette Sophie Worsaae (1818—), datter af nævnte W. — Han blev spr. Skårup 1842, Nr. Åby—I 1850. (Wiberg.)
- 28) F 1834: 162, Grønnegade, »bor sammen med Jomfrue Ane Marie Petersen — 28 (år) — Institutbestyrerinde.«
- 29) F 1834: 60a 2), Torvegade.
- 30) F 1834: 61, Torvegade.
- 31) F 1834. 174, Residentsgade. — Residentsgade: nuv. Kirkegade mellem Grønnegade og Dæmningen.
- 32) — jfr. 12).
- 33) — jfr. 16).
- 34) F 1834: 5, Nørregade — Jens Jacob F. — købmand.
- 35) Heriblandt den siden så berømte Jens Jacob Asmussen W. (1821—1885) museumsdirektør. Han kom 1834 til Horsens latinskole, 1836 Borgerdyden, København, og 1838 student derfra. (Salmonsens Konversationsleksikon 2. udg.).
- 36) — jfr. 19).
- 37) — jfr. 7).
- 38) F 1834: 51, Torvegade.
Hans Christian Mathias K. (1769—1834) — gift 11. dec. 1801 med Magdalene Wissing (1780—1852), hvis fader var købmand W., Kolding. — Han 31. januar 1800 spr. Føvling—H., Vejle—Hornstrup 10. maj 1827. (Wiberg.)
- 39) Flyttedag: Kgl. Resolution af 7. marts 1821 bestemte f. til 3. tirsdag i april og i oktober — hvis forårsflyttedagen falder på 2. påskedag eller i »den stille uge«, sættes den til næstkommende torsdag. (»Calender for Aarene 601—2200« af R. W. Bauer — D. H. F.'s Håndbøger.)
32 spec. årlig = ca. 7,5 mark mdl. — jfr. 12).
- 40) Wium: F 1834: 38, Nørregade.
- 41) Sch I: provst Schovsbo skriver, at det havde han hørt fortælle.

- 42) Dvs. Hornstrup og Bredballe skoler.
- 43) F 1834: bl. a.
61, Torvegade: »Frederikke Tvede — 56 (år) — Enke — Klubværtinde.«
111, Søndergade: »Peter Carpe Frandsen — 33 (år) — Gift — Klubvært.«
- 44) Kommer af fransk: balotte — »lille kugle« — dvs. J. C. blev indvalgt ved hemmelig afstemning.
- 45) Sch I — provst Schovsbo udbryder med sin vanlige lune midt i afskrivningen af disse digte, at nu kan man henvende sig til originalens ejermand og læse resten — om man har energi dertil. — Helt i tidens ånd, havde Jens Chr. en »røde« bog, hvori han skrev sine digte, og andres, der var i hans smag. Stambøger, som han ofte skrev i og ofte forærede (selvlavede) især sine konfirmander, er et kapitel for sig.
- 46) — jfr. 12).
- 47) Cathecet: stillinger oprettet i beg. af 18. årh. i købstæderne. C. skulle »cathecetisere« skolebørnene i kirkerne og iøvrigt bistå sognepræsterne med konfir.undervisningen, sjælesorg og prædiken. (Salmonsens.)
- 48) Kan være Laurits Kastbjerg B. (1805—1855), c. teol. 26. april 1832, spr. Ullits—F. 1843, Ulvborg—S. 1852. (Wiberg.)
- 49) — jfr. 5).
- 50) F 1834: 24, Nørregade — »Frederik Carl v. Schmidten — Ritmester og Chef (for) Eskad(rons) Slesvigske Cur.« En ritmester var (siden 1772) betegnelsen for kaptajn ved dragonerne. — G. F. Gaarmann: »Efterretninger om Weile Kjøbstæde«, Fredericia 1794.
- 51) F 1834: 11, Nørregade. — $\delta\omega\delta\sigma$ (græsk): forstandig, klog, vis.
- 52) Ukendt.
- 53) Ukendt.
- 54) (1811—), c. teol. 3. maj 1836, spr. Sdr. og Nr. Onsild. (Wiberg.)
- 55) Oversat lidt frit:
»Sagen gik godt. Du kunne være blevet optaget uden hæder, men ingen stemte imod. Jeg lykønsker dig. Du glæder mig. Din hengivne Krarup.«
- 56) Dvs. regeringen oprettede de folkevalgte »rådgivende provinsialstænder« (:4), hvilket betød en liberalisering af enevælden — den første danske reaktion på den franske juli-revolution 1830.
- 57) Jacob Johan Laurberg (1787—), spr. Bredsten 22. oktober 1823—30. juni 1864, provst 8. februar 1833—4. juni 1836. (Wiberg.)
- 58) (1779—1864), spr. Ørum—B. 17. maj 1811, provst 22. august 1832, spr. Asfærg—F. 27. maj 1825. Wiberg skriver desuden begejstret: »en herlig Mand«.
- 59) »Indbyrdes Underviisning« kaldes en bestemt undervisningsmetode, der blomstrede i store dele af Europa, og som kom til Danmark—Norge ca. 1818. Den bestod i, at de ældre og

mere fremskredne elever underviste de øvrige under lærerens tilsyn. Metoden udartedes, og herhjemme, i 1831, blev den heftigt angrebet, hvorefter den allerede i 1830'erne blev mindre anvendt. (Salmonsens.)

- 60) Eleverne sad i klasserne efter dygtighed, vel efter skemaet: duksen forrest og fuksen bagest.
- 61) Smidstrup præstegård: sognepræsten, Claus Clausen (1760—1842), spr. Nr. Nissum 27. novbr. 1801, Smidstrup—Skærup 3. okt. 1821. — Hans formand i embedet var: Peter Damgaard Høst (1772—1821), der var gift med brødrenes moster, Inger Marie Sølling (—1839). (Wiberg.)
- 62) Kong Christian VIII.
- 63) Efter 1877—Udgaven af »Chr. VI's Nye Testament« — revideret 1819.

Interiør af Nørremarksladen. Fredericia Museum.

FRA MUSEERNE

Ved *Sigvard Skov*.

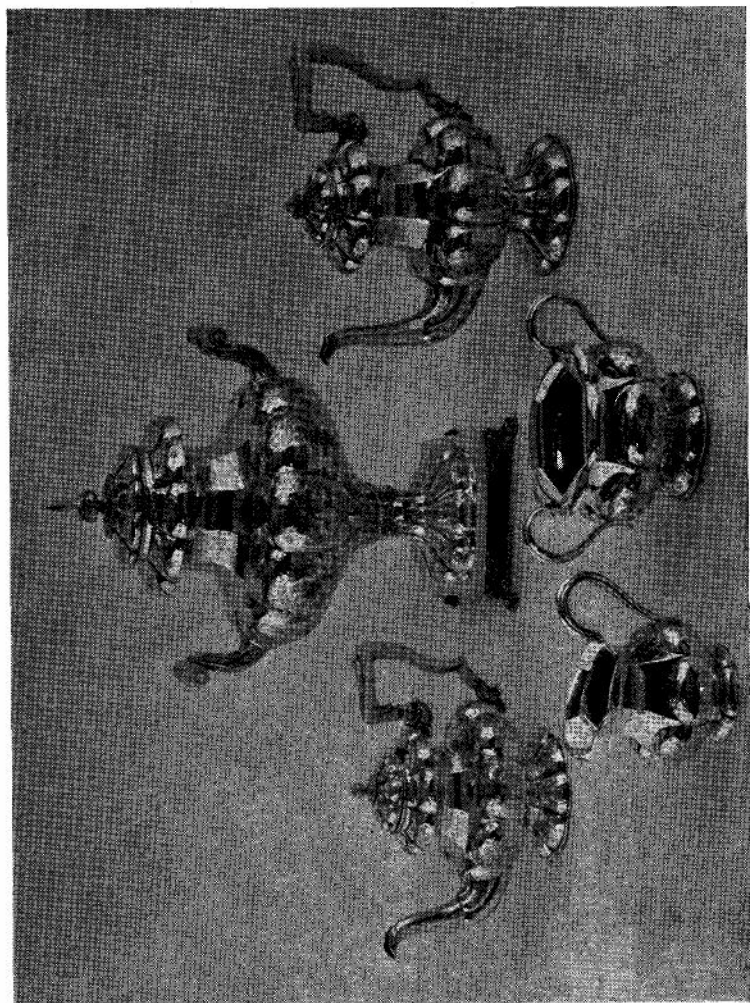
Samtlige sydjyske museer lider under alvorlig pladsmangel, og alle har de planer udarbejdet til betydelige udvidelser. For et par år siden lykkedes det Koldinghus at få overdækket vagtstuen i slottets østfløj og således komme et lille skridt fremad; men ellers er det blot *Fredericia Museum*, der har haft held til at realisere nogle af sine planer. Nørremarksladen, en smuk bindingsværksbygning, der måtte give for Shell-raffinaderiets store anlæg, er flyttet til museets grund. Til flytningen og genrejsningen bevilgede Shell i øvrigt et betragteligt beløb. I laden har museets leder, overingeniør Baagøe, nu monteret en

stor samling landbrugsredskaber, smukt og overskueligt. For fæstningsbyens indvånere har landbrug spillet en betydelig rolle, det er derfor rimeligt, at det på samme måde gør sig gældende i museets samlinger. En af de seneste erhvervelser på dette område er en hestegang, en gang et betydeligt mekanisk fremskridt til lettelse af arbejdet, nu alle vegne afløst af elektriske motorer og anden mere effektiv mekanik.

Endnu før man rigtig var færdig med Nørremarksladen, havde man planer klar til flytning af kirkeladen fra Egeskov, som er udset til at danne museums-gårdens fjerde fløj. I foråret 1969 gik man i gang med overflytningen.

Museet i Grindsted (som ligger i Ribe amt, men hører til Koldinghusmuseets område), har til huse i en af byens ældste bygninger, den gamle kredslægebog i Borgergade. Den gennemgår for tiden en omfattende restaurering. I forbindelse hermed er en lejlighed i stueetagen blevet inddraget til værksted og udstillingsrum, og på loftet er der indrettet et magasin. Samtidig finder en hårdt tiltrængt konservering af samlingerne sted, og der foretages en helt ny registrering og opstilling. Manden bag disse omfattende arbejder er bibliotekar H. E. Eriksen, Grindsted Bibliotek. Museet er oprettet i 1923 og dreves i en årække af en museumsforening, som dog nu har standset sin virksomhed, hvorefter museet den 1. april 1969 blev overtaget af Grindsted kommune.

Vejle Museum har kunnet se sin kunstafdeling forøget med en meget værdifuld gave, idet maleren Jens Nielsen besluttede at skænke det en repræsentativ samling af sin kunst. Efter samråd med tre af malerens venner udvalgte ikke mindre end 5 malerier og 35 akvareller. Den kulturhistoriske afdelings mest

Herredsfoged W. Stokfletts sølvservice 1849. Vejle Museum.

bemærkelsesværdige erhvervelse er også en gave, et sølvservice bestående af temaskine, kaffekande, te-
kande, sukkerskål og flødekande. De fire første skyl-
des københavnsimesteren Niels Fredrik Lipzig (1816—
53), mens flødekanden bærer Henrik Ludvig Schmidts
(1803—71) signatur, ligeledes København. Trods kø-
benhavnsstemplerne har sølvtøjet en meget fin Vejle-
tilknytning, idet det i 1849 er skænket til herreds-
foged W. Stokflett som tak for hans dristige og kloge
holdning over for de tyske besættelsesstyrker. Sølv-
et gik i arv og ejedes sluttelig af Stokfletts børnebørn,
frøknerne Stibolt i København, som i 1959 havde be-
stemt sig for at testamentere arvestykkerne til Vejle
Museum. I foråret 1968 besluttede de sig imidlertid
for at overdrage sølvet som gave — mens de endnu
var i live. Museumsinspektør Dueholm Jessen hen-
tede derefter sølvet i København og indbød samtidig
søstrene til at komme til Vejle og selv overdrage
gaven. To af søstrene, Villie Stibolt og Ellen Corinna
Stibolt, modtog indbydelsen og overrakte ved en
reception på Vejle rådhus den 29. april 1968 den
smukke sølvgave til borgmester Willy Sørensen, hvor-
efter den indgik i Vejle Museums sølvsamling.

Siden *Koldinghusmuseet* i 1966 udsendte sit sidste
årsskrift har museet foretaget nogle få køb og mod-
taget en del gaver, hvoraf de vigtigste kort skal næv-
nes. Et hovedstykke ikke blot i denne beretning, men
i museets keramiske samlinger i det hele taget er den
blomsterskål fra Flora Danica-stellet, som det med
Ny Carlsbergfondets redebønne hjælp lykkedes at er-
hverve. Dette prydstykke er med sine pousserede
blomster i naturalistisk form og farve en fremragende
teknisk præstation af den endnu ganske unge porce-
lainsfabrik i København.

Af sølv er udelukkende indgået moderne stykker. I 1966, hundredåret for Georg Jensens fødsel, har hans firma skænket en alterkalk, der er Georg Jensens eget arbejde, samt tre typiske bestik fra henholdsvis 1906 (Georg Jensen), 1917 (Johan Rohde) og 1957 (Henning Koppel). Hofjuveler Michelsen har skænket en thedåse (Ibi Trier Mørch), Hingelbergs sølvsmedie i Århus en kasserolle med palisanderskaft (Sv. Weirauch), Cohr i Fredericia en tobakskrukke (Hans Bunde) og et bestik (Hjørdis Haugaard), og af Koldings egne virksomheder har Hans Hansens Sølvsmedie skænket både bestik (Karl Gustav Hansen) og smykker (Bent Gabrielsen Petersen), mens Anni & Bent Knudsens firma har skænket en lysestage til fem slanke lys. Et stort sølvfad bærer Oslofirmaet J. Tostrups signatur og er en gave fra Drammen i anledning af slottets 700-års fest.

Glaskunsten repræsenteres af en Orrefors-vase og af to lysestager fra det finske Iitala-værk, festgaver fra henholdsvis Örebro og Lappeenranta.

På Borreby-auktionen i september 1968 erhvervedes et dobbeltportræt af Christian III og dronning Dorothea, hidrørende fra en serie svarende til den svenske dronning Hedvig Eleonoras forfædre, som nu findes på Gripsholm. Riddersalens kongeportrætter er forøget med Frederik V af Pilos type med det blanke kyrads. Til de plougske samlinger er føjet Fr. Henningsens akvarel af den aldrende fru Ploug i sin stue samt Fr. Schwartz' portræt af fru Bockelund (f. Ploug) med sin lille datter Elise på skødet.

Som den foreløbig yngste fane fra danske krigerfærder har Koldinghus modtaget den danske Finlandslegions fane fra 2. verdenskrig, en danebrogsfane med Finlands løve i øverste røde felt. Et fanebånd i

Fane på Koldinghus.

blåt og hvidt viser de finske farver. Fanen var en gave til legionen fra godsejer Schou, Palsgaard. I øvrigt har krigsmindesamlingerne modtaget en del ældre og nyere uniformer, men kun to våben, nemlig en grenadersabel fra 1753 og en sabel fra Frederiksgården i Flensborg.

DIREKTØR HARALD HESS

1891 — 1969

Den 10. juni 1969 døde direktør Harald Hess, Vejle, efter længere tids svagelighed i en alder af 77 aar.

Harald Hess trak sig i 1963 tilbage fra direktionen for C. M. Hess Fabrikker i Vejle og A/S J. S. Hess & Søn i Middelfart, og 1966 trak han sig ogsaa tilbage som formand for bestyrelserne for de nævnte firmaer.

Han stod da med rette i folks bevidsthed som den noble repræsentant for en slægt, hvis navn altid vil blive nævnt i forbindelse med Vejles industrielle historie.

Harald Hess var 1914 blevet ansat ved C. M. Hess Fabrikker, og fem aar efter blev han direktør.

Han løftede dermed arven efter sin far, grundlæggeren af virksomheden i Vejle, fabrikant C. M. Hess,

der døde 1929, og havde saa at sige fulgt virksomheden i Vejle lige fra sine drengeaar.

Direktør Harald Hess fik gennem aarene mange tilidshverv og et af dem, som han satte højt, var medlemskabet af Vejle Amts historiske Samfunds bestyrelse, hvortil han valgtes i 1932 i stedet for fhv. stiftamtmand, kammerherre Bardenfleth, der da var flyttet til København.

Harald Hess trak sig tilbage herfra i 1965 efter 33 aars virke.

Det var naturligt for direktør Hess at være aktiv i arbejdet inden for Vejle Amts historiske Samfund, hans store interesse for historie medførte ogsaa, at han var medlem af Det kgl. nordiske Oldskriftsselskab.

Han følte sig knyttet til Vejle og egnen med stærke baand og kunne ofte paa sin stilfærdige maade give smukke beviser paa, hvor meget Vejle betød for ham og slægten.

Ligesom sin far var Harald Hess ikke en mand af mange ord, men naar han under bestyrelsesmøder udtalte sig om en sag, kom hans mening med vægt og klarhed. Harald Hess var særdeles lydhør for andres meninger og udviste stor personlig hensyntagen, men fremlagde sine synspunkter med stilfærdig myndighed.

Direktør Hess var meget interesseret i sin bys historie, den by hvor han var født og faderen, C. M. Hess, grundlagde sin virksomhed i 1876. Harald Hess kendte det gamle firmas historie — dermed ogsaa slægtens — og havde uden tvivl sin store andel i, at Hess-familiens slægtsbog blev en kendsgerning for aar tilbage med et væld af oplysninger, der ogsaa har interesse udadtil

som et kapitel af dansk industris historie med særlig relation til slægtens virke i Vejle by.

Harald Hess var altid til rede, hvis han kunne være behjælpelig med oplysninger af lokalhistorisk art inden for sit erfarings- og interesseomraade, og under saadanne samtaler mærkede man hans glæde over at beskæftige sig med et emne, der virkelig stod hans hjerte nær.

Axel Rude.

VEJLE AMTS HISTORISKE SAMFUND

Ekstrakt af årsregnskabet 1. april 1968 til 31. marts 1969

Indtægter:

Bidrag fra stat og bykommuner:

Ministeriet for kulturelle anliggender	2100,00	
Vejle amtsfond	100,00	
Vejle kommune	100,00	
Vejle havn	50,00	
Fredericia kommune	100,00	
Fredericia havn	5200,00	
Kolding kommune	100,00	
Kolding havn	50,00	7800,00

Bidrag fra 16 sognekommuner:

Skærup kommune	20,00	
Give	100,00	
Vinding	15,00	
Alminde	25,00	
Harte-Nr. Bramdrup	50,00	
Pjedsted	30,00	
Ødis	25,00	
Hatting-Torsted	25,00	
Gauerslund	50,00	
Sdr. Stenderup	50,00	
Hover	100,00	
Langskov	50,00	
Glud-Skjold	50,00	
Juelsminde	100,00	
Erritsø	25,00	
Øster Starup	20,00	735,00

Bidrag fra banker og sparekasser:

Spare- og Laanekassen for Kolding By og Omegn	200,00	
Spare- og Laanekassen for Fredericia og Omegn	50,00	
Vejle Byes og Amts Sparekasse	100,00	
Actieselskabet Veile Bank	100,00	
Bjerre og Hatting m. fl. Herreders Sparekasse, Horsens	200,00	
Fredericia Privatbank	25,00	675,00
		9210,00

	Overført	9210,00
<i>Andre indtægter:</i>		
Kontingent fra 1415 medlemmer	21220,00	
Salg af årbøger	2102,50	
Renter fra grundfonden	449,50	
Renter af indskud	131,56	
Refusion af porto	96,95	
Andre refusioner	261,50	
Annoncer i årbogen	990,00	
Kassebeholdning overført fra sidste regnskabsår	4874,21	
Saldo at overføre til regnskabsår 1969—70 ÷	21836,94	51963,16
	<u>I alt kr. 61173,16</u>	

Udgifter:

Trykning af årbøger (se nedenstående særregnskab)	46512,43	
Udsendelse af årbøgerne	4700,75	
Udflugt og årsmøde	1065,33	
Administration (herunder afgift til Dansk historisk Fællesforening kr. 652,25)	1132,25	
Bestyrelsens udlæg	235,55	
Porto og fragt	573,02	
Porto mod refusion	139,00	
Kontorudgifter	156,13	
Uforudsete udgifter	185,43	
Tryksager	139,00	
Arkiv og inventar	526,89	
Kassebeholdning d. 31. marts 1969	5807,38	61173,16
	<u>I alt kr. 61173,16</u>	

Udgivelse af årbøger og gavebøger

Underskud på årbogen 1967 og J. Jakobsen: Thalia i provinsen overført fra sidste års regnskab	17487,73	
Udgivelse af årbogen 1968	17733,70	
Hj. Matthiessen: Barndomserindringer fra Fredericia	11291,00	46512,43
Indbetalt a. conto i finansåret 1968—69		24675,49
Restgæld pr. 31. marts 1969		21836,94

Grundfonden

Indtægter:

Overført obligationsbeholdning	11000,00
Indvundne renter	449,50
	<u>11449,50</u>

Udgifter:

Overført til driftskontoen	449,50
Obligationsbeholdningen	11000,00
	<u>11449,50</u>

Status pr. 31. marts 1969

Aktiver:

Jens Holms legat	10500,00
Jens Buchs legat	500,00
Beholdning af årbøger	5000,00
Kontant beholdning	5807,38
Underskud at overføre til regnskabsåret 1969—70	21836,94
	<u>43644,32</u>

Passiver:

Legatkapital	11000,00
Anden kapital	10807,38
Gæld den 31. marts 1969	21836,94
	<u>43644,32</u>

Fredericia, den 5. maj 1969.

H. C. F. Hansen,
kasserer.

Bilag for udgifter og indtægter samt tilstedeværelse af kassebeholdning er fundet i orden.

Frederica, den 5. maj 1969.

A. Hemmingsen, Henning Jørgensen,
revisorer.

ÅRSMØDE 1969

Årsmødet afholdtes søndag den 5. oktober på Koldinghus med ca. 200 deltagere. Da betænkningen fra Koldinghusudvalget af 1964 allerede var vedtaget og forventedes at ville foreligge trykt i efteråret 1969 med indstilling om slottets genopbygning, havde bestyrelsen fundet det rigtigt i forbindelse med årsmødet at orientere Historisk Samfunds medlemmer om de foreliggende planer. Orienteringen blev givet af arkitekt, professor C. F. Møller, Århus, og af museumsinspektør, mag. art. Sigvard Skov, Kolding, henholdsvis i bibliotekssalen og i riddersalen. Der er stærk stemning for slottets genopførelse i amtet og naturligvis navnlig i Kolding by, og de 2 foredrag påhørtes med stor interesse.

Ved årsmødet udtalte formanden, amtmand A. Wamberg, mindeord om fhv. amtslæge, dr. med. Jakob Jakobsen, der var afgang ved døden den 4. oktober 1968 efter at have været redaktør af Vejle amts årbog siden 1952.

Formanden aflagde endvidere beretning, og kassereren aflagde regnskabet for 1968—69, der godkendtes. Medlemsbidraget fastsattes til 20 kr.

Til bestyrelsen genvalgtes landinspektør Jørgen Bang, Vejle, lærer fru Kamma Varming, Fredericia, og organist H. C. F. Hansen, Fredericia, og til bestyrelsen nyvalgtes viceskoleinspektør Eg-Jensen, Give, civil-

ingeniør Knud Erik Reddersen, Bramdrupdam, og pastor Rudolf Volf, Ødsted. Under forbehold af næste årsmødes godkendelse indtrådte endvidere i bestyrelsen lektor, mag. art. Aksel H. Nellemann, Kolding. Til revisor genvalgtes lektor A. Hemmingsen, Fredericia.

Efter årsmødet konstituerede bestyrelsen sig således:

Formand: Amtmand Wamberg.

Næstformand: Organist H. C. F. Hansen, Fredericia.

Sekretær og arkivar: Museumsinspektør Skov, Kolding.

Kasserer: Organist H. C. F. Hansen, Fredericia.

Redaktionsudvalg (for de følgende 3 år):

Redaktør: Amtmand Wamberg.

Medredaktører: Museumsinspektør Skov og redaktionssekretær Rude.

Til sekretær for redaktionsudvalget valgtes lærer fru Kamma Varming.

Vore medlemmer

bedes hver især agitere stærkt for tilgang af nye medlemmer på land og i by. Den, der ikke kender sin egns skæbne gennem tiderne, bliver aldrig rigtig hjemme, selv om hun eller han er født på stedet.

Ny medlemmer indmeldes til bestyrelsen.

Meddelelse til medlemmerne.

Ældre årgange af Vejle Amts Aarboeg kan fås ved henvendelse til vor kasserer: Organist H. C. F. Hansen, 6. Julivej 58, Fredericia. Tlf. (05) 92 11 15.

For medlemmer er priserne pr. årgang:

1908—1949	kr. 4,00	(Bogladepris	kr. 5,00)
1950—1960	- 8,00	(—	- 12,00)
1955	- 4,00	(—	- 5,00)
1961—1967	- 10,00	(—	- 15,00)
1968	- 15,00	(—	- 20,00)

Realregister for årgangene 1905—1960 kr. 5,00.
(Bogladepris kr. 7,00)

Ved forsendelse tillægges porto.

Udsolgt er årgangene :

1905	1917
1906	1918
1907	1919

samt 1923 bd. 1

Desuden sælges følgende bøger:

	Medl. kr.	Boglade kr.
Vejle Amts historiske Samfunds 50 års festskrift: »Jelling det gamle kongesæde.« (208 sider i stort format rigt illustreret i sort og farver.)	15,00	20,00
Rasmus Mortensen: Jysk Jærn. (Undersøgelser vedrørende den gamle jærnvinding af myremalm.)	10,00	15,00
Vejle amt. En hjemstavnsbog (årbøgernes årgang 1934) 2 bind på ialt 560 sider, rigt illustreret.	6,00	7,00
Abitz og Bredsted: Litteratur om Vejle Amt.	3,00	4,00
Jakob Jakobsen: Thalia i provinsen. (Vejle teaters historie.)	15,00	20,00
Hjalmar Matthiessen: Barndomserindringer fra Fredericia. Facsimileudgave. Ill. i sort og farver.	15,00	20,00

VEJLE AMTS AARBOG

som kan købes i boghandelen, udsendes til medlemmerne af Vejle Amts historiske samfund. Medlemsbidraget er kr. 20,00. Kontingent for livsvarige medlemmer er kr. 300,00. Indmeldelser i samfundet bedes sendt til et af bestyrelsens medlemmer eller direkte til kassereren, organist *H. C. F. Hansen* 6. juli-vej 58, Fredericia. Telefon (059) 2 1115.

SAMFUNDETS BESTYRELSE:

Amtmand A. M. Wamberg, Vejle.

Formand, redaktør af årbogen.

Organist H. C. F. Hansen, Fredericia.

Næstformand og kasserer.

Museumsinspektør mag. art. Sigvard Skov,
Koldinghus.

Sekretær, medlem af redaktionsudvalget.

Redaktionssekretær Axel Rude, Vejle.

Medlem af redaktionsudvalget.

Gårdejer R. P. Østergård-Hansen,
Skulsballe pr. Vrigsted.

Seminarlærer Leo Novrup, Bredballe.

Landinspektør Jørgen Bang, Vejle.

Lærer fru Kamma Varming, Fredericia.

Civilingeniør K. E. Reddersen, Bramdrupdam.

Pastor R. Volf, Ødsted.

Viceskoleinspektør P. Eg-Jensen, Give.

Lektor, mag. art. Aksel H. Nellemann, Kolding.

Årbogens udgivelse støttes af følgende annoncører:

**MODERNE
EKSKLUSIVE
BOLIGTEXTILER**

Gabriel
FREDERICIA

**Syddjyllands
største møbelhus**

Egen parkeringsplads

Harden Møbler AS

Sct. Jørgensgade 8

KOLDING / Tlf. (05) 52 61 22

S. WINKLERS EFTF. A/S
SPECIALFABRIK FOR FINERE HERREKONFEKTION
ETABLERET 1892
KOLDING

A/S VEJLE MÆLKEKOMPAGNI

Telefon 82 95 00 - Vejle

^{4/5} *Carl Hansen's* RUTEBILER

Vejle - Telefon 82 11 22 (4 linier)

Fiskergade 10

Postkonto 106761 . Telf. 82 89 22

**VEJLE OG OMEGNS
ANDELS-SVINESLAGTERI**

*

CHARLES HINDBORG A/S

Papir en gros — Papirvarefabrik — Bogtrykkeri
Vejle, telf. 82 84 11

KOLDING ANDELSMEJERI

Konrad Jørgensens Bogtrykkeri A/S

Telefon 52 14 88

KOLDING

Bryggeriet
SLOTSMØLLEN
KOLDING A/S

PEUGEOT

BIL-CENTRET
KOLDING

Hovedforhandler for Syd- og Sønderjylland

Låsbygade 71-77 . Telefon (05) 52 46 77

ERIK GADE

Specialværksted for kontormaskiner

Telefon 52 04 23 - Laasbybanke 10 - Kolding

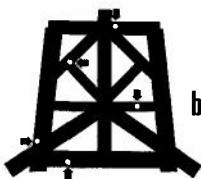
olivetti

PATENTTAVLER A-S

Telefon (05) 52 40 00 . Kolding

TAVLER - SKOLEMØBLER - KANTINEMØBLER

Alt slags træværk
- ude og inde -
beskyttes bedst med
GORIOL

GORIVÆRK

KOLDING

JYLLANDS CLICHÉFABRIK A/S

Kolding

Telefon 52 06 11

